

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav českého jazyka a teorie komunikace

Diplomová práce

Metafora a emoce

„Zatanči emoce“ – interpretace verbálního projevu tancem
(Metaphor and Emotion. „Dance Out Your Emotion“ – The Interpretation of
Verbal Communication through Dancing)

Vedoucí diplomové práce: PhDr. Jasňa Šlédrová, CSc.

Konzultant: doc. Mgr. Dorota Gremlicová, PhD. (Katedra tance HAMU)

Vypracovala: Libuše Hronková (obor ČJL–DV)

Praha 2008

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně a že jsem uvedla všechny použité prameny a literaturu.

V Praze dne 28. 7. 2008

.....
Libuše Hronková

Poděkování

Touto cestou bych chtěla poděkovat PhDr. Jasně Šlédrové, CSc. za podporu při výběru tématu a za zpracování videozáznamů, doc. Ireně Vaňkové, CSc., PhD. za poskytnutí stěžejní cizojazyčné literatury, doc. Mgr. Dorotě Gremlicové, PhD. za odborné konzultace v oblasti teorie tance a v neposlední řadě Mgr. Mirce Eliášové, PhD., Mgr. Jaroslavu Slavickému a Ondřeji Boháčovi za spolupráci a výběr jedinců pro můj výzkum.

Obsah

Úvod

Teoretická část:

1. Pohyb jako spojující článek (s. 2)

2. Základní principy kognitivní lingvistiky (s. 4)

2.1 Konceptualizace zkušenosti

2.1.1 Představová schémata

2.1.2 Metafora

2.1.3 Metonymie a synekdocha

3. Emoce z pohledu psychologie (s. 9)

4. Metafora a emoce (s. 13)

4.1 Zdrojové domény metafor emocí a jejich společné aspekty

4.1.1 Zdrojové domény metafor emocí

4.1.2 Aspekty zdrojových domén emocí

4.2 Přehled zdrojových domén metafor emocí

4.2.1 Metafory HNĚVU

4.2.2 Metafory STRACHU

4.2.3 Metafory ŠTĚSTÍ

4.2.4 Metafory SMUTKU

4.2.5 Metafory LÁSKY

4.2.6 Metafory HANBY a PŘEKVAPENÍ

5. Metafora a emoce v češtině (s. 29)

5.1 Metafory HNĚVU

5.2 Metafory STRACHU

5.3 Metafory ŠTĚSTÍ

5.4 Metafory SMUTKU

5.5 Metafory LÁSKY

5.6 Metafory HANBY a PŘEKVAPENÍ

6. Metafora a gesta (s. 36)

Shrnutí teoretické části (s. 38)

Empirická část:

Tanec a kvalitativní výzkum (s. 39)

„Zatanči emoce“ – mnohopřípadová studie (s. 41)

1. případová studie – Účastníci semináře taneční improvizace
2. případová studie – Studentky Taneční konzervatoře
3. případová studie – Studenti Taneční konzervatoře
4. případová studie – Profesionální tanečník

Závěr mnohopřípadové studie „Zatanči emoce“ (s. 123)

Seznam literatury a pramenů (s. 125)

Summary (s. 130)

Příloha č. 1: Písemné zadání úkolu pro tanečnický

Příloha č. 2: Geneze textu „Zatanči emoce“

Příloha č. 3: Základní pozice dolních končetin a některé pózy v klasickém tanci

Příloha č. 4: Vysvětlivky k přiloženému DVD

1. Pohyb jako spojující článek

„Pohyb však nemá jen lokomoční smysl, to co v lidském životě znamená, má větší šíři, ale i hloubku. Není to jen pohyb svalů, ale i myšlenek, citů a nálad ...“ (Rýdl, 1998, s. 6). Prostřednictvím fenoménu **pohybu** si vysvětlíme vztah mezi emocemi, tancem a kognitivní lingvistikou.

Několik interdisciplinárních statí o fenoménu pohybu z filozofického pohledu je publikováno ve sborníku *Pohyb a tělo* (Hogenová, 1998). Jedna z nich mimo jiné upozorňuje na souvislost mezi emočním laděním mozku a vnějšími tělesnými projevy: „Při depresi je držení (těla) ochablé s tendencí do flexe a při elaci je držení spíše napjatější s tendencí do extense“ (Véle, 1998, s. 23). Své **emoce** tedy prožíváme nejen uvnitř těla, ale také skrze pohyby.

Tělo nás ohraničuje vzhledem ke světu a striktně tak vymezuje naši tělesnou existenci. Jsme ukotveni v prostoru, a proto si prostor orientujeme směrem k nám. To, co pro nás znamená pohyb směrem nahoru/dolů, vpravo/vlevo a vpřed/vzad zformuloval výstižně J. Patočka (1995, s. 34): „Nahore-dole má smysl tím, že původní dynamika tělesné existence je určité úsilí, náš postoj je svého druhu námaha, přemáhání odporu, směřuje proti tíži; vpravo-vlevo je původní symetrie naší aktivní tělesnosti, rukou, nohou, symetrie našeho těla, našich pohybů; vpřed-vzad je směr naší činnosti, dynamiky práce, síly, která vidí.“

O této orientaci těla v prostoru koncipované jako smysl našeho bytí píše také V. Janeček ve své knize *Tělo a tanec* (1997, s. 17). Ten zde dále nazírá na **tanec** a jeho techniky z různých filozofických a estetických hledisek. Podstata tance tkví nejen v estetických pohybech těla, ale také v jeho znakovém charakteru, a tím v možnosti komunikace s okolím. „Jde o to, že v tanci z jedné strany se tělo vyjadřuje a stává příběhem. Z druhé strany myšlenka dostává tělesný tvar. To obojí se děje v prchavém okamžiku“ (Pitřha, 1998, s. 57).

Lidé spolu však primárně komunikují prostřednictvím jazyka (ve smyslu artikulace zvuků). **Kognitivní lingvistika** hledá souvislosti mezi konceptualizací slov v naší mysli jako pojmů a tělesným, smyslovým a emocionálním ukotvením těla v prostoru. K emocionálnímu ukotvení se pak úzce váže například jazykový obraz „srdce“ v češtině (srov. Vaňková, 2005b, 2007b).

Stručně jsme si osvětlili spojitost mezi emocemi, tancem a kognitivní lingvistikou. V dalších kapitolách se budeme blíže zabývat principy kognitivní lingvistiky, které se bezprostředně vztahují ke konceptualizaci emocí. Pojmovou oporu pro empirickou část této práce si rozšíříme prostřednictvím vhledu do fyziologických projevů emocí z hlediska psychologie.

2. Základní principy kognitivní lingvistiky

Úvodem kognitivního uvažování o jazyce si stručně připomeneme východiska kognitivní lingvistiky a některé z jejích základních pojmů vztahujících se ke konceptualizaci zkušenosti prostřednictvím metafor.

Kognitivní věda se zabývá povahou mysli, jejím fungováním, a to mimo jiné v oblastech vnímání, učení, komunikace, usuzování a kreativních činností člověka. Jazyk definuje jako součást poznávání. Skrze jazyk přemýšlíme o našem světě, chápeme a hodnotíme jednotlivé jevy a vytváříme si tak svůj jazykový obraz světa (srov. Thagard, 2001 [1996]; Vaňková, Nebeská, 2005a).

Kognitivní lingvistika vychází z ústředního pojmu kognitivní vědy, z tzv. **kognice** (z lat. *cognitio*—poznávání). „*Jazyková kognice nemá žádný speciální či oddělený status odlišný od jakékoli jiné kognice. To znamená, že očekáváme, že modely kognice pozorované psychology, neurobiology atp. se pravděpodobně odrážejí v jazyce*“ (Janda, 2004 [2000], s. 13). Kognitivní přístup k jazyku čerpá poznatky nejen z psychologie, sociologie a přírodních věd, ale zakládá se také na několika filozofických teoriích.

Jednou z nich je teorie **zkušenostního realismu**. Podle této teorie není mírou všech věcí Bůh, ale člověk. Z této perspektivy pak vyplývá to, že i **význam je relativní**: „*vše jest ve vztazích a kontextech, vše se odvíjí od našich hledisek a perspektiv, nic není nezávislé na pozorovateli a popisovateli, ani význam*“ (Vaňková, Nebeská, 2005b, s. 25). Své poznatky čerpá kognitivní lingvistika také z **fenomenologické filozofie**. Od ní se inspirovala především důrazem na lidské tělo jako na výraz subjektivní tělesnosti jedince a jejího vztahu ke společnosti (srov. Vaňková, Nebeská, 2005b).

Na akcentaci **tělesnosti** staví své další postuláty, především způsob strukturace pojmů v naší mysli. „*Myšlení je závislé na těle, to znamená, že struktury, které používáme při sestavování pojmových systémů, vyrůstají z našich tělesných zkušeností a dávají smysl v jejich kontextu*“ (Lakoff, 2006 [1987], s. 14).

Vnímáním světa skrze naše tělo vysvětluje L. Janda (2004 [2000]) zvláštní pozici číslovek jedna, dvě a pět v rámci systému skloňování číslovek. Jednička reprezentuje člověka jako samostatnou bytost, dvojka jeho symetričnost podle vertikální osy (dvě ruce, dvě nohy atd.) a pětka počet prstů jedné končetiny. Výrazem konceptualizace pojmů prostřednictvím našeho těla je také popis jeho orientace v prostoru (srov. Vaňková, 2005a). Prostorovou blízkost můžeme vyjádřit pomocí názvů tří částí těla: nosu (donést až *pod nos*), ruky (mít vždy *po ruce*) a boku (*po boku* měla celý život svého manžela).

Klíčovou pozici v této koncepci tělesnosti zauímají tzv. **představová schémata a konceptuální metafory**. Tyto dva pojmy jsou pro náš výzkum klíčové a počínaje dalšími odstavci budeme pronikat stále hlouběji do jejich podstaty.

2.1 Konceptualizace zkušenosti

Vyložili jsme, že naše zkušenost je vtělesněná, čili vztažená k vnímání a k vymezení našeho těla v prostoru. Na základě tohoto způsobu vnímání si ji také strukturujeme. Tato strukturace vzniká díky naší schopnosti abstraktně uvažovat, tedy díky tzv. **schopnosti konceptualizace**. Ta spočívá ve vytváření tzv. **symbolických struktur** na základě tzv. **předpojmové struktury** čerpající z naší každodenní zkušenosti.

Rozlišujeme dva typy symbolických struktur: **bázovou** strukturu a strukturu **představových schémat**¹. Soubory bázových pojmů a představových schémat v těchto strukturách můžeme považovat do jisté míry za univerzální, tedy společné všem lidem. Bázové pojmy vznikají z naší schopnosti gestaltového vnímání, mentální obrazotvornosti a z našich motorických schopností. Představová schémata se utvářejí především na základě naší tělesné zkušenosti (Lakoff, 2006 [1987]).

---

¹ Dominik Lukeš překládá Lakoffův termín „image schema“ jako „obrazové schéma“. V češtině se však vžily termíny „představové schéma“ nebo „konceptuální schéma“. V této práci budeme používat termín „představové schéma“.

2.1.1 Představová schémata

M. Johnson (1990 [1987]) charakterizuje představová schémata jako vtělesněné abstraktní vzorce, jejichž prostřednictvím rozumíme světu, chápeme a strukturujeme naši zkušenost. K základním schématům patří například **nádoba**, **cesta**, **vazba**, **síla** a **rovnováha**. Ta se dále rozšiřují na základě vzájemných vztahů (část–celek; centrum–periferie) a prostorových orientací (nahore–dole; vpředu–vzadu). Blíže si popíšeme tři představová schémata (srov. Johnson, 1990 [1987]; Lakoff, 2006 [1987]):

Schéma **nádoba** (*container*) vychází z ukotvení a ohraničení našeho těla v trojrozměrném prostoru. Své tělo chápeme jako nádobu nebo jako věc v jiných nádobách (prenatálně již v matčině lůně, v místnostech atd.). S ohraničením těla v prostoru souvisí podstata tohoto schématu, tedy zaměření na pojmy **uvnitř** (*in*) a **vně** (*out*), které bezprostředně odkazují na naši každodenní tělesnou zkušenost – polykání a vyměšování, vdechování a vydechování. Pokud si toto schéma promítneme do metaforické roviny, zastupuje pojem **uvnitř** něco, co má být skryté, nepoznané nebo neveřejné, zatímco pojem **vně** pravý opak.

Schémata **rovnováha** (*balance*) a **síla** (*force*) souvisejí s předchozím schématem v tom smyslu, že člověk jako nádoba musí nějak reagovat na okolní prostředí, musí nějakým způsobem odolávat vnějším silám, popřípadě se před nimi chránit. Za normálních okolností působí síly na objekt vyrovnaně. Ten zůstává v rovnováze a nevybočuje ze své osy. Promítnutím této fyzické zkušenosti do metaforické roviny se dostaneme až k psychologické rovnováze sil a k jejímu narušení například důsledkem emočního vzrušení.

2.1.2 Metafora

„Metafora prostupuje celý náš každodenní život, a to nejenom v jazyce, nýbrž i v myšlení a činnosti“ (Lakoff, Johnson, 2002 [1980], s. 15). Toto přelomové vymezení metafory vyvrátilo tradiční aristotelovské vnímání metafory jako prostředku pouhého obohacení řeči v rétorice, ozdobení básnického jazyka a položilo základy teorie **konceptuální metafor** (srov. Nebeská, 2005).

Prostřednictvím metafor dávají představová schémata vzniknout tzv. **abstraktní pojmové struktury**, tedy našemu abstraktnímu myšlení. Principem **metafory** je pohyb mezi zdrojovou doménou, založenou na fyzické zkušenosti lidského těla v prostoru, a cílovou (abstraktní) doménou. Přenášením (mapováním) pojmů ze zdrojové do cílové domény pochopíme abstraktní pojmy na základě naší fyzické zkušenosti. Jinými slovy řečeno, jednu entitu pochopíme na základě jiné entity (srov. Lakoff, Johnson, 2002 [1980]; Nebeská, 2005).

G. Lakoff a M. Johnson rozlišují tři základní typy metafor:

Strukturní metafory vysvětlují jeden pojem na základě jiného pojmu: např. ČLOVĚK JE NÁDOBA; KOMUNIKACE JE POSÍLÁNÍ.

Ontologické metafory využívají stejného principu k tomu, aby ozřejmily události, činnosti, děje a stavy: např. VĚDOMÍ JE STROJ, TĚLESNÉ A CITOVÉ STAVY JSOU ENTITY UVNITŘ ČLOVĚKA, CITOVÝ ÚČINEK JE FYZICKÝ KONTAKT.

Orientační metafory pak na základě umístění v prostoru organizují celý systém pojmů vůči sobě navzájem: např. ŠŤASTNÝ JE NAHOŘE–SMUTNÝ JE DOLE; ZDRAVÍ A ŽIVOT JSOU NAHOŘE–NEMOC A SMRT JSOU DOLE; VYSOKÉ POSTAVENÍ JE NAHOŘE–NÍZKÉ POSTAVENÍ JE DOLE; DOBRÝ JE NAHOŘE–ŠPATNÝ JE DOLE.

2.1.3 Metonymie a synekdocha

Principem **metonymie** je narozdíl od metafory přenášení pojmů pouze v rámci jedné domény. To znamená, že si pojem uchovává svůj původní význam a přenáší jej na základě prostorových, časových, funkčních a dalších souvislostí na pojem nový. Metonymický základ v sobě nesou také některá obrazná pojmenování emocí. Například sklopení hlavy je jedním z projevů smutku. Když o někom řekneme, že *sklopil hlavu*, pojmenujeme tuto emoci nepřímou prostřednictvím zástupného výrazu (Nebeská, 2005, s. 95).

Někdy se od metonymie rozlišuje také **synekdocha**. Ta se zřetelněji zakládá na vztahu části a celku. Ta část, kterou považujeme v rámci celku za nejdůležitější, zastupuje celek: např. *má střechu nad hlavou* (Nebeská, 2005, s. 95).

Metafora a **metonymie** se vzájemně prostupují. Princip tohoto prolínání důkladně popsal G. Lakoff (2006 [1987], s. 368-376) při analýze anglického pojmu **anger** (*hněv*): Centrální metafora hněvu HNĚV JE HORKÁ KAPALINA V NÁDOBĚ se zakládá na metonymickém principu. Fyziologické projevy hněvu (zvýšená tělesná teplota, vnitřní napětí a ztráta kontroly nad vlastním chováním) zastupují emoci samu.

Od naznačení předmětu kognitivní vědy jsme se dostali až ke konkrétní ukázce metonymického principu konceptualizace emocí v lidské mysli. Orientací kognitivní lingvistiky na lidské tělo jako na ústřední bod, od kterého se odvíjí konceptualizace abstraktních pojmů, se nám otevírá široké pole pro zkoumání vztahu mezi jazykovým vyjádřením emocí prostřednictvím metafor a tanečním ztvárněním emocí.

3. Emoce z pohledu psychologie

Kognitivní lingvistika využívá poznatků nejrůznějších vědních oborů. Dříve než se dostaneme k jádru teoretické části této práce, ke konceptualizaci emocí v kognitivní lingvistice, podíváme se stručně na charakteristické projevy emocí z pohledu psychologie.

Přestože existují různé přístupy k psychologii emocí (srov. Nakonečný, 2000; Stuchlíková, 2007 [2002]), všechny se shodují na poznatku, že emoce jsou nejvýrazněji spojeny s fyziologií organismu. Pohled z hlediska **teorie prožívání i teorie behaviorální** v sobě spojuje tato definice: „*Emoce jsou ony stavy, jako láska, hněv, strach, bolest apod., které jsou typickým způsobem prožívány jako spočívající mimo osobní kontrolu (pasivita), které podmiňují hodnocení (subjektivita) a/nebo nikoli bezpodmínečně jsou vysvětlitelné na přísně logickém základě (iracionalita)*“ (Nakonečný, 2000, s. 21-22).

Pro **fenomenologický přístup** k fungování emocí, na jehož základech staví také kognitivní lingvistika, je klíčové řešení otázky, jak dochází následkem nějaké emoce k transformaci našeho vnímání světa. Částečnou odpověď na tuto otázku dostaneme srovnáním **radosti a smutku** (Nakonečný, 2000, s. 33):

radost:

„otevření se“, východ

široký horizont

plynutí, klouzání, lehkost, „létání“

životnost, stávání se, vyvíjení, „zrození“,

tvoření

světlé – spolupocit: teplo

místo: nahoře

smutek:

„uzavření se“, zánik

úzký horizont

stagnování, váznutí, tíže, svírání

nehybnost, ustrnutí, ochromení, zanikání

umírání, mrtvo

tmavé – spolupocit: chladno

místo: dole

M. Nakonečný pak za nejpodstatnější znaky emocí považuje **vzrušené libé či nelibé prožívání a fyziologické změny v organismu**. Tyto změny spočívají v mobilizaci

energie, která způsobuje narušení nebo naopak obnovení psychické rovnováhy. To se výrazově projevuje jako způsob nonverbální komunikace.

Přítomnost emocí se odráží nejen v pohybech našeho těla, ale také ve výrazu obličeje, v **mimice**. I. Stuchlíková potvrzuje již v dříve nastolenou hypotézu, že „*obličejový výraz emoce je vrozený a že je naučeným způsobem modifikován*“ (Stuchlíková, 2007 [2002], s. 57).

O popis mimiky několika emocí se pokusil v roce 1988 P. Ekman (In: Nakonečný, 2000, s. 141):

pocit	čelo	obličejové zóny očí	ústa/brada
překvapení	dlouhé horizontální vrásky celé čelo zvednuto obočí zvednuto	široce otevřené	otevřené rty, spadlá brada
hnus	krátké svislé vrásky na čele, horizontální vrásky u kořene nosu, dolů sta- žené obočí	spodní víčka vytažená nahoru	horní rty, tváře zdvižené, dolní rty posunuty dopředu a ven, někdy vystupující zuby, stažená křivka úst
hněv	obočí staženo k sobě a dolů, vertikální čelní vrásky	horní víčko napnuté, hranatě stažené, téměř přímhouřené	pevně sevřené rty nebo na- pjatá, pootevřená hranatá ústa, rty vyhrnuté dopředu, někdy odkrytá řada zubů
smutek	krátké horizontální a verti- kální vrásky ve středu čela, vypouklé vrásky ve středu nad obočím, brvy stažené, vnitřní část zdvi- žena	otevřený pohled do dálky (strnulý), uvolněné, svěšené horní rty, sklon k slzám, event. pohled zaměřený dolů	křivka úst směřuje lehce dolů, chvějivé pohyby úst, rty stažené
radost	uvolněné nebo obrazně otevřené	uvolněné nebo neutrální, spodní ret pohybem obličeje vysunut nahoru, vrásky pod obočím, „klikyháky“	křivka úst zdvižená, event. smích

Fyziologické projevy emocí z hlediska anatomie člověka detailně popsal S. Keleman (2005 [1985]). Jako teoretickou oporu pro náš výzkum si vytvoříme stručný přehled motorických projevů a pocitů, které doprovázejí šest emocí: **radost**, **smutek**, **strach**, **hněv**, **stud** (hanbu) a **lásku** (Nakonečný, 2000, s. 247-318).

Radost je příjemný oživující pocit. Vzniká z přítomnosti dobra a často jej doprovází motorická aktivita (poskakování, mnutí rukou). Za slabší formu radosti je považována **spokojenost**, za nejsilnější formu pocit **štěstí** a za vrchol pocit blaha, tedy **extáze**. To vše doprovází sebedůvěra, vědomí významnosti, blahobytu, lehkosti a síly. Výraz radosti určuje charakteristická křivka úst, lesknoucí se oči a smích. Rozeznáváme dva druhy radosti: **pasivní radost** se vyznačuje klidem a tichem, tedy spíše pocitem dojetí, naproti tomu **aktivní radost** se projevuje pohybovým neklidem a tendencí sdělovat radost ostatním.

Smutek je tichým, odevzdaným stavem rezignace, a to z důvodu vědomí bezmocnosti a definitivnosti ztráty. Lehčí formou smutku je **zarmoucení** a extrémní formou smutku **hoře**. Obojí může být doprovázeno pláčem. Člověk se uzavírá před světem do sebe, je skleslý a jeho pohyby jsou celkově utlumené. Těmito příznaky se blíží pocitu bolesti.

Strachem reagujeme na stávající nebo hrozící nebezpečí. Pojí se s výraznou mobilizací energie a s touhou utéct z nebezpečné situace. S. Keleman (2005 [1985], s. 93) spojuje nepodmíněnou reakci organismu na nebezpečí a hrozbu s tzv. **úlekovým reflexem**: „*Zastavíme se, připravíme se, zatneme svalstvo, zadržíme dech, ohlížíme se a reagujeme buď vyčkáváním, že nebezpečí pomine, nebo akcí.*“ Mírnější formou strachu je **obava**, nejsilnějším projevem pak afekt **hrůzy** nebo **zděšení**. Člověk má pocity svíravosti (zvláště v hrdle), tísně, sklíčenosti, ohrožení a bezmocnosti.

Hněv se obecně považuje za vrozenou reakci na překážku, která se člověku staví do cesty při dosahování nějakého cíle. Souvisí opět s mobilizací tělesné energie, se zvyšováním tělesného napětí a se ztrátou koncentrace a sebekontroly. Pocit **rozzlobení** reprezentuje slabší formu hněvu a **vztek**, popřípadě stav **zuřivosti** jeho silnější, afektivní formu. Často se tedy hněv spojuje s agresivní tendencí k ničení. Navenek se projevuje prudkými nekoordinovanými a křečovitými pohyby, zatínáním pěstí a přikrčením těla (původně příprava ke skoku). Znaky výrazu hněvu shrnul v roce 1950 E. G. Boring (In: Nakonečný, 2000, s. 261): „*1. stáhnutí obočí (svislé vrásky u kořene nosu), 2. široce otevřené oči, 3. stisknuté a vyceněné zuby, 4. hlava vystrčená dopředu, 5. hrudník vystrčen a ramena zvednuta, 6. lokty odchýleny od těla, 7. zaťaté pěsti jsou u*

těla blíže než lokty, 8. vyzývavý nebo výbojný postoj a bojovné držení těla s vysunutou hlavou. “

Pocit viny vzniká z vědomí vlastního selhání a vede ke snížení sebecitu. Úzce se spojuje s pocitem **studu** ze sebe sama. Ten se dostavuje při uvědomění si osobního nedostatku či neúspěchu, ztrapnění se, ztráty kompetence a důvěry. Pro stydlivé chování je příznačné schoulení se do sebe, zalézání, klopení hlavy a odvracení pohledu od ostatních. Člověk si přeje skrýt se, zmizet či dokonce zemřít.

Lásku provází pocit oddanosti a obětavosti. Ve vztahu k opačnému pohlaví se zakládá na vzbuzení pozornosti druhé osoby, kterou je milující osoba zaujata, přitahována a ve které spatřuje obraz sebe sama.

Emoce se navenek projevují signifikantními postoji těla, mimikou a gesty. Tyto pohybové aspekty emocí jsou vrozenými reakcemi na určité podněty. Jako takové se proto mohou objevit v improvizovaném tanečním projevu.

4. Metafora a emoce

Na úvod této kapitoly si položíme otázku: Můžeme emoce obsáhnout univerzálními „nadjazykovými“ pojmy? A. Wierzbicka se již několik desetiletí zabývá studiem jazyka v nejrůznějších kulturách a hledá v rámci tzv. **mezikulturní sémantiky** „sémantická primitiva“, aby vytvořila kulturně nezávislý sémantický metajazyk. Narozdíl od ostatních vědců zastává názor, že pokud existují nějaké všeobecné předobrazy emocí, nelze je pojmenovávat anglickými výrazy **anger** (hněv), **shame** (hanba), **disgust** (nechuť). Emoce lze v mezikulturním kontextu popsat pouze prostřednictvím **sémantických primitivů** (Wierzbicka, 1992).

Způsob tohoto popisu si ukážeme na příkladech **lásky** (Wierzbicka, 1992, s. 145) a **hněvu** (Wierzbicka, 1992, s. 147):

love (X loves person Y) láska (X miluje osobu Y/)

- (a) X knows Y (X zná Y)*
- (b) X feels something good toward Y (X cítí k Y něco dobrého)*
- (c) X wants to be with Y (X chce být s Y)*
- (d) X wants to do good things for Y (X chce dělat pro Y dobré věci)*

anger (hněv)

- (a) X thinks something like this: (X si myslí něco takového:)*
- (b) this person (Y) did something bad (tato osoba (Y) udělala něco špatného)*
- (c) I don't want this (nechci to)*
- (d) I would want to do something bad to this person (chtěl bych udělat této osobě něco špatného)*
- (e) because of this, X feels something bad toward Y (jako důsledek toho X cítí k Y něco špatného)*
- (f) because of this, X wants to do something (následkem toho chce X něco dělat)*

Z těchto příkladů jasně vyplývá, že mezi sémantická primitiva zahrnuje A. Wierzbicka také opozici **dobry–špatný**. Konceptualizaci této opozice charakterizují G. Lakoff a M.

Johnson (2002 [1980]) pomocí orientační metafory DOBRÝ JE NAHOŘE–ŠPATNÝ JE DOLE. „Pozitivní“ a „negativní“ hodnocení skutečnosti aplikují také na emoce: ŠŤASTNÝ JE NAHOŘE–SMUTNÝ JE DOLE. Z teorie nastolené G. Lakoffem a M. Johnsonem vychází Zoltán Kövecses ve své knize *Metaphor and Emotion* (2003 [2000]).

Kövecses se zde soustředí na devět základních emocí vyskytujících se nejen v angličtině, ale i v dalších jedenácti jazycích. Označil je anglickými výrazy **anger** (*hněv*), **fear** (*strach*), **happiness** (*štěstí/radost*), **sadness** (*smutek*), **love** (*láska*), **lust** (*chtíč*), **pride** (*hrdost/pýcha*), **shame** (*hanba/stud*) a **surprise** (*překvapení/údiv*). Motivace těchto emocí podle něj pramení z naší tělesné zkušenosti i z našeho sociálního a kulturního zázemí.

Zjistili jsme, že existuje jistá souvislost mezi univerzálními „nadjazykovými“ pojmy, mezi tzv. sémantickými primitivy, a konceptualizací emocí vycházející z naší tělesné zkušenosti. Teoretickou základnu pro náš výzkum, ve kterém se budeme věnovat vyjádření emocí výlučně pohyby těla, můžeme tedy vystavět na základě Kövecsesovy knihy, přestože se tato kniha týká jazykového obrazu emocí v americké angličtině.

Cílem této kapitoly je vyložit metaforickou podstatu jazykového myšlení o emocích tak, jak ji podává Z. Kövecses.

4.1 Zdrojové domény metafor emocí a jejich společné aspekty

Nejprve si popíšeme podstatu zdrojových domén metafor všech devíti emocí a následně se zmíníme o jejich společných aspektech (Kövecses, 2003 [2000], s. 35-86).

4.1.1 Zdrojové domény metafor emocí

Emoce vnímáme skrze metafory jako příčiny podněcující člověka k nějaké odezvě. Na základě zastřešující ontologické metafory PŘÍČINY JSOU SÍLY (CAUSES ARE FORCES) konceptualizujeme emoce jako síly, které si kladou za cíl změnit chování člověka. Tato metafora se promítá do většiny zdrojových domén metafor emocí. Z. Kövecses je třídí podle četnosti výskytu do následujících skupin:

1. Zdrojové domény všech emocí

Tyto zdrojové domény poukazují především na existenci emocí v přítomnosti a v ohraničeném prostoru. Jsou natolik obecné, že nepovažujeme za relevantní se jimi v této práci podrobně zabývat (srov. ibid, s. 36).

2. Zdrojové domény pro většinu emocí

a) nádoba (*container*)

Tato zdrojová doména je nejen společná všem devíti emocím, ale můžeme ji také aplikovat na konceptualizaci emocí v dalších světových jazycích. Emoce vnímáme jako substance uvnitř nádoby (v člověku). Ty vyvíjejí vnitřní tlak na nádobu, a ten se odráží na její vnější reakci.

b) přírodní síla a fyzická síla (*natural force and physical force*)

Obě domény reprezentují extrémně velké působení síly na fyzický objekt. Často nedokážeme přesně rozlišit přírodní a fyzickou sílu, a tak můžeme přírodní sílu považovat za specifický případ síly fyzické. Ta se projevuje jako tělesný kontakt, elektrická, gravitační nebo magnetická síla.

c) **sociálně nadřazená „osoba“** (*social superior*)

Tuto doménu lze charakterizovat jako sociální ekvivalent fyzické a přírodní síly. Emoce stojící na vysokém stupni sociálního žebříčku kontrolují níže postavené racionální uvažování.

d) **protivník** (*opponent*), **vězněné zvíře** (*captive animal*), **šílenství** (*insanity*)

Pod obecnější doménu **protivníka** spadají zbylé dvě domény. Základem všech je totiž nějaký spor: v případě protivníka obecný spor mezi „já“ a emocí; vězněné zvíře se snaží utéct od svého pána a šílenství pak můžeme chápat jako spor iracionality a rozumu.

e) **rozdělené já** (*divided self*)

Tato doména pracuje s pojmy vědomí/já (*self*) a tělo (*body*). Za normálních okolností se vědomí nachází uvnitř těla. Působením emoce se však od těla oddělí.

f) **břemeno** (*burden*)

V doméně **nádoba** je kladen důraz na síly působící uvnitř objektu. Naproti tomu podstatu domény **břemeno** spatřujeme ve vnějším tlaku na objekt. Vnější síla koresponduje s vnitřním stresem způsobovaným emocí. Tento vztah můžeme také vyjádřit metaforou VNITŘNÍ JE VNĚJŠÍ.

g) **nemoc** (*illness*)

Tato doména figuruje zvláště u negativních (nevyžadovaných) emocí jako jsou **strach**, **smutek**, neopětovaná **láska** a **hanba**.

3. Zdrojové domény některých emocí

a) **teplo/žár** (*heat/fire*)

Doménu charakterizuje především „vizuálnost síly“, tedy plamen ohně, který dodává objektu energii. Pokud je plamen (emoce) tak velký, že jej nelze mít pod kontrolou, dojde k sebezničení objektu. Na tomto základě jsou konceptualizovány metafory **hněvu**, **lásky** a **chtíče**.

b) Opozice **teplý–studený** (*warm–cold*); **světlý–tmavý** (*light–dark*); **nahoře–dole** (*up–down*); **vitalita–nedostatek vitality** (*vitality–lack of vitality*)

Tyto opozice se vztahují ke **štěstí** a ke **smutku**. Souvisejí s pozitivním/negativním hodnocením emocí a s orientací těla v prostoru.

c) **ekonomická hodnota** (*economic value*)

Zejména u **hrdosti** a **hanby** rozlišujeme, do jaké míry si subjekt sám sebe váží, tedy jakou si přikládá hodnotu.

d) **potrava** (*nutrient/food*); **válka** (*war*); **hra** (*game*)

Společným základem těchto domén je touha získat nějaký objekt. Týkají se především **lásky** a **chtíce**.

e) **stroj** (*machine*); **agresivita zvířete** (*animal aggression*); **hlad** (*hunger*)

Tyto domény nalezneme u **hněvu** a **chtíce**. Jejich podstata tkví ve významu „pohnout něčím/rozpohybovat něco (*get going*)“.

f) **extáze** (*rapture/high*); **ukrytý objekt** (*hidden object*)

Tyto domény se vztahují ke **štěstí** a k **lásce**.

g) **kouzlo** (*magic*); **jednota** (*unity*); **cesta** (*journey*)

Tyto domény charakterizují **lásku** a **chtíč**.

h) **fyzické zničení** (*physical damage*)

Toto zničení jako následek emočního stavu se viditelně projevuje na objektu. Lze jej pozorovat v případě **hrdosti** a **hanby**.

4. Zdrojové domény pouze jedné emoce

Tyto zdrojové domény se vztahují k **příčině** vzniku emoce a k **projevu** emoce. Například tancování a poskakování (*dancing and jumping up and down*) jsou typickým projevem radosti. Ten lze popsat metaforou **ŠTĚSTÍ JE VZNÁŠENÍ SE**.

Rozlišujeme dvě skupiny těchto domén. V první z nich je **vznik** emoce považován za **příčinu** této emoce:

HNĚV JE NEDOVOLENÝ VSTUP NA CIZÍ POZEMEK (*trespassing*)

HNĚV JE FYZICKÁ IRITACE (*physical annoyance*)

STRACH JE SKRYTÝ NEPŘÍTEL (*hidden enemy*)

STRACH JE NADPŘÍROZENÁ BYTOST (*supernatural being*)

ŠŤASTNÁ OSOBA JE ZVÍŘE, KTERÉMU SE DOBŘE ŽIJE (*an animal that lives well*)

ŠTĚSTÍ JE PŘÍJEMNÝ FYZICKÝ POCIT (*pleasurable physical sensation*)

HANBA JE BÝT NAHÝ (*having no clothes on*)

V následující skupině je emoce ozřejměna **projevem** této emoce:

ŠTĚSTÍ JE VZNÁŠENÍ SE (*being off the ground*)

HANBA JE ZMENŠENÍ SE (*decrease in size*)

BÝT ZAHANBEN JE ZAKRÝVAT SE PŘED SVĚTEM (*blocking out the world*)

4.1.2 Aspekty zdrojových domén emocí

Pohledem na zdrojové domény emocí z různých hledisek zjistíme, že tyto domény nejsou charakteristické pouze pro konceptualizaci emocí, ale že jsou součástí širšího metaforického vnímání světa. Rozlišujeme tato hlediska:

1) Existence

Toto hledisko přihlíží pouze k tomu, zda je emoce přítomna či nepřítomna. Aplikujeme jej na zdrojové domény všech emocí (srov. zde 4.1.1).

2) Intenzita (*Intensity*)

Prototypickým důkazem přítomnosti emoce je, že se člověk nachází v nějakém velmi intenzivním stavu. Na tuto stránku konceptualizace emocí se zaměřují tyto zdrojové domény: **nádoba; teplo/žár; živý organismus a přírodní/fyzická síla.**

Z hlediska intenzity korespondují metafora emocí s obecnými metaforami:

INTENZITA JE KVANTITA (INTENSITY IS AMOUNT/QUANTITY).

INTENZITA JE ŽÁR (INTENSITY IS HEAT).

NÁRŮST INTENZITY JE ZVĚTŠENÍ SE (INCREASE IN INTENSITY IS GROWTH).

INTENZITA JE SÍLA PROJEVU (INTENSITY IS STRENGTH OF EFFECT).

3) Pasivita (*Passivity*)

Emoce můžeme také vnímat jako stavy, které na člověka přicházejí samy od sebe. Jejich přítomnost a sílu často neovlivníme.

Metaforu vztahující se k pasivitě emočních stavů PASIVITA EMOČNÍHO ZÁŽITKU JE FYZICKÝ PROJEV PŘÍRODNÍCH/FYZICKÝCH SIL (THE PASSIVITY OF EMOTIONAL EXPERIENCE IS THE PHYSICAL EFFECT OF NATURAL/PHYSICAL FORCES) můžeme vyjádřit obecnou metaforou:

PASIVNOST PŘI ZÁŽITKU JSOU FYZICKÉ PROJEVY PŮSOBNÍ SIL (PASSIVE EXPERIENCES ARE THE PHYSICAL EFFECTS OF FORCES).

4) Kontrola (*Control*)

S aspektem kontroly pracuje většina zdrojových domén emocí. Tento aspekt souvisí se ztrátou vnitřní i tělesné rovnováhy v důsledku přítomnosti nějaké emoce. Hledisko kontroly rozdělujeme do tří skupin:

- **Pokus** o kontrolu:

- a) POKUS O KONTROLU EMOCE JE POKOUŠENÍ SE PŘEMOCI PROTIVNÍKA (ATTEMPT AT EMOTIONAL CONTROL IS TRYING TO OVERCOME AN OPPONENT).
- b) POKUS O KONTROLU EMOCE JE POKOUŠENÍ SE ZADRŽOVAT VĚZNĚNÉ ZVÍŘE (ATTEMPT AT EMOTIONAL CONTROL IS TRYING TO HOLD BACK A CAPTIVE ANIMAL).
- c) POKUS O KONTROLU EMOCE JE POKOUŠENÍ SE UTLUMIT KAPALINU V NÁDOBĚ (ATTEMPT AT EMOTIONAL CONTROL IS TRYING TO SUPPRESS FLUID IN A CONTAINER).
- d) POKUS O KONTROLU EMOCE JE POKOUŠENÍ SE UDRŽET OBJEKT POHROMADĚ (ATTEMPT AT EMOTIONAL CONTROL IS TRYING TO KEEP A COMPLETE OBJECT TOGETHER).

- **Ztráta** kontroly:

ZTRÁTA KONTROLY NAD EMOCÍ JE ZTRÁTA KONTROLY NAD SILNOU SÍLOU (LOSS OF EMOTIONAL CONTROL IS LOSS OF CONTROL OVER A STRONG FORCE).

- **Nedostatek** kontroly:

- a) NEDOSTATEK KONTROLY EMOCE JE ŠÍLENSTVÍ (LACK OF EMOTIONAL CONTROL IS INSANITY).
- b) NEDOSTATEK KONTROLY EMOCE JE KOUZLO (LACK OF EMOTIONAL CONTROL IS MAGIC).
- c) NEDOSTATEK KONTROLY EMOCE JE EXTÁZE (LACK OF EMOTIONAL CONTROL IS RAPTURE/HIGH).

d) NEDOSTATEK KONTROLY EMOCE JE NADŘAZENÁ „OSOBA“ (LACK OF EMOTIONAL CONTROL IS A SUPERIOR).

e) NEDOSTATEK KONTROLY EMOCE JE ROZDĚLENÉ JÁ (LACK OF EMOTIONAL CONTROL IS A DIVIDED SELF).

Uvažování o konceptualizaci emocí z tohoto pohledu lze zobecnit do následujících metafor:

a) POKUS O KONTROLU JE ZÁPOLENÍ SE SÍLOU (ATTEMPT AT CONTROL IS STRUGGLE WITH FORCE).

b) ZTRÁTA KONTROLY JE ZTRÁTA KONTROLY NAD SÍLOU (LOSS OF CONTROL IS LOSS OF CONTROL OVER FORCE).

c) NEDOSTATEK KONTROLY JE NEDOSTATEK KONTROLY NAD SÍLOU (LACK OF CONTROL IS LACK OF CONTROL OVER FORCE).

d) OSOBA, KTERÁ JE POD KONTROLOU JE KANONICKÁ OSOBA (A PERSON IN CONTROL IS A CANONICAL PERSON).

e) OSOBA, KTERÁ NENÍ POD KONTROLOU JE ROZDĚLENÉ JÁ (A PERSON OUT OF CONTROL IS A DIVIDED SELF).

5) Hodnocení „pozitivní–negativní“ („*Positive–Negative*“ *Evaluation*)

Toto hodnocení se bezprostředně pojí s opozicemi **nahore–dole**, **světlý–tmavý**, **teplý–studený**, **cenný–bezcný**. V nich je vždy první člen pozitivní. Negativní jevy pak často chápeme jako **nemoc**, která omezuje funkčnost entit, neboli jejich schopnost plnit své úkoly.

6) Těžkost (*Difficulty*)

Obecně se nejen emoce, ale veškeré těžkosti považují za **břemena**:

TĚŽKOSTI JSOU BŘEMENA (DIFFICULTIES ARE BURDENS).

7) Touha/potřeba (*Desire/Need*)

V případě **hněvu** a **chtíče** lze toto hledisko vztáhnout k „urychlení“ průběhu emoce. V případě **lásky** naopak k obecnému „získání“ emoce, tedy k **hladu** po emoci. Toto hledisko funguje i v obecném kontextu: TOUHA JE HLAD (DESIRE IS HUNGER).

8) Duchovní/duševní jednota (*Nonphysical Unity*)

Toto hledisko se nevztahuje jen k popisu **lásky** a **chtíče**, ale také k chápání náboženských, psychologických a sociálních jevů. Obecně vzato: DUCHOVNÍ/DUŠEVNÍ JEDNOTA JE FYZICKÁ JEDNOTA (NONPHYSICAL UNITY IS PHYSICAL UNITY).

9) Postup (*Progress*)

Metaforu **cesty** najdeme především mimo oblast emocí. Obecně ji charakterizujeme takto: POSTUP JE POHYB K CÍLI CESTY (PROGRESS IS MOVEMENT TO A DESTINATION (IN A JOURNEY)).

10) Poškození (*Harm*)

Koncepce fyzického poškození se promítá jednak do zdrojových domén **hrdosti**, **hanby**, **hněvu**, **lásky** a **překvapení**, jednak do obecnější roviny jakékoliv ztráty kontroly, což znamená: DUŠEVNÍ POŠKOZENÍ JE FYZICKÉ POŠKOZENÍ (NONPHYSICAL HARM IS PHYSICAL DAMAGE).

Takto vyložená podstata zdrojových domén metafor emocí a jejich společné aspekty se stanou základem pro interpretaci a pro závěrečné vyhodnocení výsledků našeho výzkumu.

4.2 Přehled zdrojových domén metafor hněvu, strachu, štěstí, smutku, lásky, hanby a překvapení

Nyní si podáme úplný soupis zdrojových domén metafor **hněvu, strachu, štěstí, smutku, lásky, hanby a překvapení**. Ke každé zdrojové doméně uvedeme jeden Kövecsesův příklad (Kövecses, 2003 [2000], s. 20-34).²

4.2.1 Metafory HNĚVU

HNĚV JE HORKÁ KAPALINA V NÁDOBĚ: She is *boiling with anger*. (Vře hněvem.)

HNĚV JE ŽÁR: His anger is *smoldering*. (Jeho hněv doutná.)

HNĚV JE ŠÍLENSTVÍ: The man was *insane with rage*. (Muž zešílel vztekem.)

HNĚV JE PROTIVNÍK V ZÁPOLENÍ: I was *struggling with my anger*. (Zápolil jsem se svým hněvem.)

HNĚV JE VĚZNĚNÉ ZVÍŘE: He *unleashed* his anger. (Pustil svůj vztek ze řetězu. – Popustil mu uzdu.)

HNĚV JE BŘEMENO: He *carries* his anger *around* with him. (Svůj hněv si nosí pořád s sebou.)

ROZHNĚVANÉ CHOVÁNÍ JE AGRESIVNÍ ZVÍŘECÍ CHOVÁNÍ: Don't *snarl at* me! (Nevrč a neceň na mě zuby!)

PŘÍČINOU HNĚVU JE NEDOVOLENÝ VSTUP NA CIZÍ POZEMEK: Here I *draw the line*. (Tady kreslím hraniční čáru. – Tady končí všechna legrace.)

PŘÍČINOU HNĚVU JE FYZICKÁ IRITACE: He's *a pain in the neck*. (Je jako bolest za krkem. – Je to velký otrava.)

HNĚV JE PŘÍRODNÍ SÍLA: It was a *stormy* meeting. (Bylo to bouřlivé setkání.)

ROZHNĚVANÁ OSOBA JE FUNGUJÍCÍ STROJ: That really *got him going*. (To ho opravdu rozpochovalo. – To s ním opravdu hnulo.)

HNĚV JE SOCIÁLNĚ NADŘÁZENÁ „OSOBA“: His actions were completely *governed* by anger. (Jeho akce byly zcela řízeny hněvem.)

---

² V příkladech vztahujících se ke **hněvu** využíváme překladu Dominika Lukeše z knihy *Ženy, oheň a nebezpečné věci*. Pokud jsou u jedné věty uvedeny dva překlady, je první z nich vždy jejím doslovným překladem a druhý jeho nejbližším českým ekvivalentem (srov. Lakoff, 2006 [1987], s. 367-401). **Chtíč a hrdost** nejsou předmětem empirické části této práce, a proto se jimi nebudeme dále zabývat.

4.2.2 Metafory STRACHU

STRACH JE KAPALINA V NÁDOBĚ: The sight *filled* her *with* fear. (Oči se jí zalily strachem.)

STRACH JE SKRYTÝ NEPŘÍTEL: Fear slowly *crept up on* him. (Strach se k němu pomalu přikradl.)

STRACH JE MUČITEL: My mother was *tormented* by fear. (Moje matka byla mučena strachem.)

STRACH JE NADPŘÍROZENÁ BYTOST: He was *haunted* by fear. (Byl pronásledován strachem.)

STRACH JE NEMOC: Jill was *sick with* fright. (Jill onemocněl strachem.)

STRACH JE ŠÍLENSTVÍ: Jack was *insane with* fear. (Jack zešilel strachem.)

PROŽIVATEL STRACHU JE ROZDĚLENÉ JÁ: I was *beside* myself with fear. (Byl jsem strachy bez sebe.)

STRACH JE PROTIVNÍK V ZÁPOLENÍ: Fear *took hold of* me. (Strach mě ovládl.)

STRACH JE BŘEMENO: Fear *weighed heavily on* them. (Strach je tížil.)

STRACH JE PŘÍRODNÍ SÍLA: She was *engulfed* by panic. (Byla zmítána panikou.)

STRACH JE SOCIÁLNĚ NADŘAZENÁ „OSOBA“: His actions were *dictated* by fear. (Jeho akce byly diktovány strachem.)

4.2.3 Metafory ŠTĚSTÍ

ŠŤASTNÝ JE NAHOŘE: We had to cheer him *up*. (Museli jsme ho vzpružit.)

ŠTĚSTÍ JE VZNÁŠENÍ SE: I was so happy *my feet barely touched the ground*. (Byl jsem tak šťastný, že se mé nohy sotva dotýkaly země.)

ŠTĚSTÍ JE BYTÍ V NEBI: That was *heaven on earth*. (Bylo to nebe na zemi.)

ŠŤASTNÝ JE SVĚTLÝ: She *brightened up* at the news. (Rozjasnila se nad zprávami.)

ŠTĚSTÍ JE VITALITA: He was *alive* with joy. (Ožil radostí.)

ŠŤASTNÝ JE TEPLÝ: That *warmed* my spirits. (To mi zahřálo náladu.)

ŠTĚSTÍ JE ZDRAVÍ: It made me *feel great*. (Udělalo mi to dobře. – Cítil jsem se skvěle.)

ŠŤASTNÁ OSOBA JE ZVÍŘE, KTERÉMU SE DOBŘE ŽIJE: He looks like *the cat that got the cream*. (Vypadá jako kočka, která dostala smetanu.)

ŠTĚSTÍ JE PŘÍJEMNÝ FYZICKÝ POCIT: I was *tickled pink*. (Šimrali mě, až jsem z toho zrůžověl. – Hrozně mě to pobavilo.)

ŠTĚSTÍ JE KAPALINA V NÁDOBĚ: He was *overflowing with joy*. (Překypoval radostí.)

ŠTĚSTÍ JE VĚZNĚNÉ ZVÍŘE: His feelings of happiness *broke loose*. (Jeho pocity radosti unikly/propukly.)

ŠTĚSTÍ JE PROTIVNÍK V ZÁPOLENÍ: She was *overcome by joy*. (Přemohla ji radost.)

ŠTĚSTÍ JE EXTÁZE: I was *drunk with joy*. (Opájel jsem se radostí.)

ŠTĚSTÍ JE ŠÍLENSTVÍ: They were *crazy with happiness*. (Bláznili radostí.)

ŠTĚSTÍ JE PŘÍRODNÍ SÍLA: He was *swept off his feet*. (Byly mu podraženy nohy. /vodou, větrem/ – Byl u vytržení.)

4.2.4 Metafory SMUTKU

SMUTNÝ JE DOLE: He *brought me down* with his remarks. (Srazil mě svými poznámkami.)

SMUTNÝ JE TMAVÝ: He is in a *dark mood*. (Je v tmavé náladě. – Má chmurnou náladu.)

SMUTEK JE NEDOSTATEK TEPLA: Losing his father *put his fire out*; he's been depressed for two years. (Ztráta jeho otce v něm uhasila oheň; byl dva roky v depresi.)

SMUTEK JE NEDOSTATEK VITALITY: This was *disheartening* news. (To byly skličující zprávy.)

SMUTEK JE KAPALINA V NÁDOBĚ: I am *filled with sorrow*. (Jsem plný zármutku.)

SMUTEK JE FYZICKÁ SÍLA: That was a *terrible blow*. (Byla to strašná rána.)

SMUTEK JE PŘÍRODNÍ SÍLA: *Waves* of depression *came over him*. (Zachvátily ho vlny deprese.)

SMUTEK JE NEMOC: Time *heals* all sorrows. (Čas vyléčí všechny strasti. – Čas všechno zhojí.)

SMUTEK JE ŠÍLENSTVÍ: He was *insane with grief*. (Zešlel smutkem.)

SMUTEK JE BŘEMENO: He *staggered under* the pain. (Vrávorál pod tíhou bolesti.)

SMUTEK JE ŽIVÝ ORGANISMUS: He *drowned* his sorrow in drink. (Utopil své hoře v alkoholu.)

SMUTEK JE VĚZNĚNÉ ZVÍŘE: His feelings of misery *got out of hand*. (Pocity trápení se mu vymkly z ruky. – Dal průchod svému smutku.)

SMUTEK JE PROTIVNÍK: He was *seized by* a fit of depression. (Byl chycen záchvatem deprese. – Postihl ho záchvat deprese.)

SMUTEK JE SOCIÁLNĚ NADŘAZENÁ „OSOBA“: She was *ruled* by sorrow. (Byla ovládnuta zármutkem.)

4.2.5 Metafory LÁSKY

LÁSKA JE POTRAVA: I am *starved for* love. (Hladovím po lásce.)

LÁSKA JE CESTA: It's been *a long, bumpy road*. (Byla to dlouhá kostrbatá cesta.)

LÁSKA JE JEDNOTA ČÁSTÍ: We're *as one*. (Jsme jako jeden.)

LÁSKA JE BLÍZKOST: They're very *close*. (Jsou si velmi blízcí.)

LÁSKA JE POUTO: There is a close *tie* between them. (Je mezi nimi těsné pouto.)

LÁSKA JE KAPALINA V NÁDOBĚ: She was *overflowing with* love. (Překypovala láskou.)

LÁSKA JE ŽÁR: I am *burning* with love. (Hořím láskou.)

LÁSKA JE SMĚNA (ECONOMIC EXCHANGE): I'm *putting more into* this than you are. (Vnesl jsem do toho více než ty.)

LÁSKA JE PŘÍRODNÍ SÍLA: She *swept me off my feet*. (Podrazila mi nohy. – Byl jsem u vytržení.)

LÁSKA JE FYZICKÁ SÍLA: I was magnetically drawn to her. (Byl jsem k ní magneticky přitahován.)

LÁSKA JE PROTIVNÍK: She tried to *fight* her feelings of love. (Pokoušela se přemoci své pocity lásky.)

LÁSKA JE VĚZNĚNÉ ZVÍŘE: She *let go of* her feelings. (Propustila své city.)

LÁSKA JE VÁLKA: She *conquered* him. (Podrobila si ho.)

LÁSKA JE SPORT/HRA: He *made a play for* her. (Dělal pro ni hru. – Pokoušel se o ni.)

LÁSKA JE NEMOC: I am *heart-sick*. (Bolí mě u srdce.)

LÁSKA JE KOUZLO: He was *enchanted*. (Byl okouzlený.)

LÁSKA JE ŠÍLENSTVÍ: I am *crazy about* you. (Jsem do tebe zblázněný.)

LÁSKA JE SOCIÁLNĚ NADŘAZENÁ „OSOBA“: She is completely *ruled* by love.
(Je zcela ovládnuta láskou.)

LÁSKA JE EXTÁZE: I have been *high on* love for weeks. (Byl jsem týdny v opojení lásky.)

OBJEKTEM LÁSKY JE CHUTNÁ/LÁKAVÁ POTRAVA: Hi, *sweetie-pie*. (Čau, sladký koláčku. – Čau, miláčku/cukroušku.)

OBJEKTEM LÁSKY JE MALÉ DÍTĚ: Well, *baby*, what are we gonna do? (Tak, děťátko/bejby, co budeme dělat?)

OBJEKTEM LÁSKY JE BOŽSTVO: He *worships* her. (Uctívá ji.)

OBJEKTEM LÁSKY JE CENNÝ OBJEKT: You're my *treasure*! (Jsi můj poklad!)

4.2.6 Metafory HANBY a PŘEKVAPENÍ

ZAHAENBENÁ OSOBA JE NAHÁ OSOBA: I felt so *naked*; so *exposed*. (Připadal jsem si tak nahý, tak nechráněný. – Vydaný všanc.)

HANBA JE KAPALINA V NÁDOBĚ: The memory *filled* him with shame. (Ta vzpomínka ho naplnila hanbou.)

HANBA JE NEMOC: He *suffered* much embarrassment in his youth. (V mládí trpěl mnoha rozpaky.)

HANBA JE ZMENŠENÍ SE: I felt *this big*. (Pocítil jsem, jak je to velké. – Uvědomil jsem si svou nicotnost.)

HANBA JE UKRYTÍ SE PŘED SVĚTEM: I wanted to *bury my head in the sand*. (Chtěl jsem schovat/strčit hlavu do písku.)

PROŽIVATEL HANBY JE ROZDĚLENÉ JÁ: I tried to *regain my composure*. (Zkoušel jsem získat zpět svůj klid. – Zkoušel jsem se uklidnit.)

ZAHAENBENÁ OSOBA JE BEZCENNÝ OBJEKT: I felt like *two cents waiting for change*. (Cítil jsem se jako dva centy čekající na výměnu. – Cítil jsem se zahanben.)

HANBA JE FYZICKÉ ZNIČENÍ: I was *shattered*. (Byl jsem vyřízený.)

HANBA JE BŘEMENO: Guilt was *weighing him down*. (Doléhala na něj vina.)

PŘEKVAPENÍ JE FYZICKÁ SÍLA: I was *staggered* by the report. (Byl jsem tou zprávou zdrcen.)

PŘEKVAPENÁ OSOBA JE PRASKLÁ NÁDOBA: I just *came apart at the seams*. (Rozpáral jsem se ve švech.)

PŘEKVAPENÍ JE PŘÍRODNÍ SÍLA: I was *overwhelmed* by suprise. (Byl jsem zaplaven/zasypán/přemožen překvapením.)

Podobný soupis zdrojových domén si společně s příklady z českého jazykového obrazu emocí vytvoříme v následující kapitole.

5. Metafora a emoce v češtině

Po vzoru předcházející kapitoly zaznamenejme několik příkladů metafor emocí z českého jazykového obrazu světa. Využijeme nastolených zdrojových domén a budeme předpokládat, že k většině z nich najdeme adekvátní české příklady. Pomocí těchto příkladů se v empirické části této práce budeme snažit co nejvýstižněji popsat taneční ztvárnění pěti základních emocí – **hněvu, strachu, radosti, smutku a lásky**.

Abychom si vybudovali co nejširší teoretickou základnu pro náš výzkum, zachováme co nejvíce zdrojových domén u každé z pěti emocí, přestože předem nevíme, zda je všechny v empirické části využijeme. Počet zdrojových domén **lásky** značně zmenšíme a stranou ponecháme ty z nich, které lze předem považovat za irelevantní pro náš výzkum. To ovšem nutně neznamená, že se v češtině neobjevují.

Počet příkladů u každé emoce se odvíjí jednak od toho, kolik synonymních výrazů se vyskytuje v níže uvedených slovnících a jednak od toho, kolik z nich se podle našeho názoru viditelně vztahuje k nonverbálnímu projevu jedince. Na základě těchto hledisek pak vybereme pouze reprezentativní příklady. Následující přehled bude tedy do značné míry selektivní.

Jako hlavní zdroj českých příkladů použijeme Hallerův *Český slovník věcný a synonymický*, a to kapitoly z třetího dílu s názvy Citová stránka duševního dění, Vůle a Mravnost (Haller, 1977). Některé zdrojové domény doplníme příklady ze *Slovníku české frazeologie a idiomatiky* (SČFI I-III) a z knihy *Lidová rčení* (Zaorálek, 1963).

5.1 Metafory HNĚVU

HNĚV JE HORKÁ KAPALINA V NÁDOBĚ: Chtěla si na něm *vylít* vztek. *Třásl se* vztekem. Srdce měl *plné* hněvu. *Zchladil* si zlost. *Div nepraskne* zlostí. *Vybuchl* novým hněvem. *Vaří* to v něm jako v přetopeném kotli.

HNĚV JE ŽÁR: Vykřikl se *zapálenou* myslí. Tys mě *dohřál!* Začínal se na něj *dopalovat*. LR: *Má na mne oheň.*

HNĚV JE ŠÍLENSTVÍ: *Běsnil* jako pomínutý. Vzteká se jako *šílenec*.

SČFI I: Řádl jako *rozumu zbavený*.

HNĚV JE PROTIVNÍK V ZÁPOLENÍ: *Podléhal* hněvu. *Zmocňuje se* ho hněv. *Chytl* ho vztek. Hněv *zalomcoval* celým jeho tělem.

HNĚV JE VĚZNĚNÉ ZVÍŘE: Vzteká se jako *utržený od řetězu*.

LR: *Vyletěl jako čert z pekla.*

HNĚV JE BŘEMENO: *Uvalil* na sebe hněv.

ROZHNĚVANÉ CHOVÁNÍ JE AGRESIVNÍ ZVÍŘECÍ CHOVÁNÍ: Vzteká se jako *divé zvíře*. *Bije okolo sebe jako kuň*.

PŘÍČINOU HNĚVU JE FYZICKÁ IRITACE: *Sršeň naň sedl*. LR

SČFI I: Vyskočil, jako když ho *píchne*.

HNĚV JE PŘÍRODNÍ SÍLA: To ho *vyvrátilo* z rovnováhy. Musel *vybouřit* svůj hněv.

ROZHNĚVANÁ OSOBA JE FUNGUJÍCÍ STROJ: To mu *rozhybalo* žluč. Hněvem se tak *pohnul*, že zbledl jako stěna.

HNĚV JE SOCIÁLNĚ NADŘAZENÁ „OSOBA“: *Ovládl* ho vztek.

5.2 Metafory STRACHU

STRACH JE KAPALINA V NÁDOBĚ: Měla zrak *plný* úzkosti. Byl *naplněný* strachem.

STRACH JE SKRYTÝ NEPŘÍTEL: Strach mu *skočil do týla*. *Přepadl/obklíčil* ho strach.

STRACH JE MUČITEL: *Trpěla* strachem. *Trápil* ji strach.

STRACH JE NADPŘIROZENÁ BYTOST: Projelo jí náhle *cosi* jako veliké uleknutí.

STRACH JE NEMOC: Jakési obavy ho *skličovaly*. *Ochromila* ji hrůza. *Sužuje* ji strach. *Třese se* strachem.

STRACH JE ŠÍLENSTVÍ: Div *nezešílela* strachy.

PROŽIVATEL STRACHU JE ROZDĚLENÉ JÁ: Strachy je *celá bez sebe*. Je z toho *celá pryč*.

STRACH JE PROTIVNÍK V ZÁPOLENÍ: Zděšenost mu *podlomila* nohy. Hrůza a strach jím *lomcují*. Strach mu *svázal* nohy.

STRACH JE BŘEMENO: *Sedl* na něj strach. Bázeň mu *nedá volně dýchat*. Úzkost a nejistota se *věšely* na všechny jeho pohyby. *Upadla* do strachu.

STRACH JE PŘÍRODNÍ SÍLA: Byl *ohromen* strachem. *Zachvátil* ho strach. Krev mu *tuhne* v žilách. LR: Běží mu *mráz* po zádech.

STRACH JE SOCIÁLNĚ NADŘÁZENÁ „OSOBA“: *Ovládá* ho strach. Před každým se *strachy hrbí*.

STRACH JE UKRYTÍ SE PŘED SVĚTEM: *Strkal řít' do kouta*. LR
SČFI I: *Zalezl jako hlemýžď do ulity*. *Strkal hlavu do písku*.

5.3 Metafory ŠTĚSTÍ

ŠŤASTNÝ JE NAHOŘE: Je *na vrcholku* štěstí.

ŠTĚSTÍ JE VZNÁŠENÍ SE: *Vyskočila si radostí. Jásala /plesala radostí.*

LR: *Je mu hej.*

ŠTĚSTÍ JE BYTÍ V NEBI: Má *nebe na zemi*. Je v *sedmém nebi*.

ŠŤASTNÝ JE SVĚTLÝ: Přišla celá *zářící*. Celá *zjasněla* úsměvem.

ŠTĚSTÍ JE VITALITA: Všechna při té zprávě *oživla*. Oči jí *oživěly*. Byla *čilá*.

ŠŤASTNÝ JE TEPLÝ: Cítil *teplo* okolo srdce. LR: *Posadil se do teplého hnízda.*

ŠTĚSTÍ JE ZDRAVÍ: *Srdce mu jásá*. LR: *Jako by se znovu narodil.*

ŠŤASTNÁ OSOBA JE ZVÍŘE, KTERÉMU SE DOBŘE ŽIJE: *Je jako vlk v ovčírně.*

LR: *Má se jako prase v žitě.*

ŠTĚSTÍ JE PŘÍJEMNÝ FYZICKÝ POCIT: *Má na růžích ustláno*. *Cesta jeho je poseta kvítím.*

ŠTĚSTÍ JE KAPALINA V NÁDOBĚ: Byl *plný radosti* / *naplněný radostí*.

ŠTĚSTÍ JE VĚZNĚNÉ ZVÍŘE: Měl *nespoutanou radost*. SČFI II

ŠTĚSTÍ JE PROTIVNÍK V ZÁPOLENÍ: Je *přemožena radostí*. *Srdečné veselí ovládlo jeho duši.*

ŠTĚSTÍ JE ŠÍLENSTVÍ: Radostí *blázní* / *vyvádí/ třeští/ neví, co dělá*.

ŠTĚSTÍ JE PŘÍRODNÍ SÍLA: *Zachvátila ho radost*. Štěstí mu jen *prší*. LR: *Ofoukl ho šťastný vítr.*

5.4 Metafory SMUTKU

SMUTNÝ JE DOLE: *Usedavě plakala. Seděla v zármutku.*

LR: *Věší hlavu.* SČFI II: Byl jako *nalomená lilie*. SČFI I: Byl jako *hromádka neštěstí*.

SMUTNÝ JE TMAVÝ: Měl *černé myšlenky*. Měl *temný výraz* ve tváři.

SMUTEK JE NEDOSTATEK TEPLA: Měl náladu *na bodu mrazu*. SČFI IIIb

SMUTEK JE NEDOSTATEK VITALITY: Byl *sklíčený zármutkem*.

SČFI I: *Šel jako na popravu/ jako když se mu chce a nechce/ jako když ho strká.*

SMUTEK JE KAPALINA V NÁDOBĚ: Byl *plný zármutku*. Měl *zakalenou* mysl.

SMUTEK JE FYZICKÁ SÍLA: Smutek ho bolestně *rozrýval*.

SČFI I: Byl jako *zpráskaný*.

SMUTEK JE PŘÍRODNÍ SÍLA: Srdce mu *puká* žalostí.

SMUTEK JE NEMOC: Hledal lék pro *choré* srdce. Měl *bolavou* duši / mysl.

SMUTEK JE ŠÍLENSTVÍ: Měl *šílenou* bolest.

SMUTEK JE BŘEMENO: Měl *tíhu* na srdci.

SMUTEK JE ŽIVÝ ORGANISMUS: Stesk *neopouštěl* jeho srdce.

SMUTEK JE SOCIÁLNĚ NADŘAZENÁ „OSOBA“: Lítost a žal *opanovaly* její srdce.

5.5 Metafory LÁSKY

LÁSKA JE POTRAVA: *Snědl* by ji láskou. Melancholicky *hladověl* po lásce.

LÁSKA JE CESTA: *Jdi, kam tě srdce táhne.*

LÁSKA JE JEDNOTA ČÁSTÍ: *Pojala* ho do svého srdce. *Zhlédla* se v něm.

LÁSKA JE BLÍZKOST: Je *blízky* mému srdci. Jeho srdce k ní *přilnulo*.

LÁSKA JE POUTO: Byla to *láska jako řemen*. Srdce ji k němu *poutá*.

LÁSKA JE KAPALINA V NÁDOBĚ: Je *naplněný* láskou. Má srdce *plné* lásky.

LÁSKA JE ŽÁR: *Zahořel / vzplanul* láskou k celému světu. Srdce má samý *žár* a *plamen*.

LÁSKA JE SMĚNA: Dívka *neoplácí* jeho lásku.

LÁSKA JE PŘÍRODNÍ SÍLA: Plamen lásky *zachvátil* jeho srdce.

LÁSKA JE FYZICKÁ SÍLA: *Přitahuje* k sobě lásku všech.

LÁSKA JE PROTIVNÍK: Amor ho *zasáhl* rovnou do srdce. Zmítá se v *osidlech* lásky.

LÁSKA JE NEMOC: *Zmírá* láskou. *Trpí* nešťastnou láskou.

LÁSKA JE ŠÍLENSTVÍ: Je do ní celý *zblázněný*. Je do ní hotový *blázen*.

LÁSKA JE EXTÁZE: *Opíjí se / je omámen* láskou.

OBJEKTEM LÁSKY JE BOŽSTVO: Byl jí *oddán* upřímnou láskou. *Věnoval* jí své *srdce*. *Na rukou by ji nosil*. *Zbožňoval* ji.

5.6 Metafory HANBY a PŘEKVAPENÍ

V empirické části jsou **hanba** a **překvapení** zařazeny mezi tzv. „doprovodné“ emoce. To znamená, že se o nich stručně zmíníme až ve shrnujících závěrech jednotlivých případových studií. Z těchto důvodů si vytvoříme zkrácený přehled jejich zdrojových domén:

HANBA JE ZMENŠENÍ SE: Takové jednání by tě jen *ponížilo*. *Sklonil* kající hlavu.

HANBA JE UKRYTÍ SE PŘED SVĚTEM: *Propadala jsem se* hanbou.

HANBA JE BŘEMENO: Strašná stydnost mu *seděla* na hřbetě. *Klopila* oči studem. Má z *hanby* ušitý *kabát*.

HANBA JE KAPALINA V NÁDOBĚ: *Zaplavuje* ji stud. Stud se jí *rozlil* po tvářích.

HANBA JE PROTIVNÍK: Byl *oloupen* o čest. Hanba ho *přemohla*.

LR: Hanba ho *fackovala*.

PŘEKVAPENÍ JE FYZICKÁ SÍLA: Svou odpovědí ho přímo *přibil* k zemi. *Uhodilo* ho to do očí. SČFI I: Stál jako *přimražený*.

PŘEKVAPENÁ OSOBA JE NÁDOBA: Je *pln* údivu.

Tato kapitola společně s poznatky o aspektech metafor emocí se stanou opěrnými body pro interpretaci výsledků našeho výzkumu.

6. Metafora a gesta

V předchozích dvou kapitolách jsme se zabývali výlučně jazykovými realizacemi konceptuálních metafor. Cílem poslední teoretické kapitoly je opodstatnit důležitost našeho výzkumu, který by měl prakticky dokázat naše teoretická východiska.

Je prokázáno, že způsob našeho přemýšlení o světě a to, jak si jej strukturujeme, se promítá do tzv. **nonverbální komunikace**, do našeho nejazykového vyjadřování (srov. Johnson, 1990 [1987]; Šůchová, 2007). Mezi prostředky nonverbální komunikace, které doprovázejí mluvené projevy, patří také **gestikulace**. **Gesty** nazýváme pohyby rukou (srov. Čermák, 2001; ESČ heslo „gestikulace“).

Metaforická gesta (srov. Šůchová, 2007) znázorňují abstraktní pojmy jako prostorové entity. Mnoho lingvistů prokázalo, že v těchto gestech lze nejčastěji vysledovat konceptualizaci naší zkušenosti na základě prostorové opozice nahoře–dole. Pokud mluvčí hovořili o pozitivních skutečnostech, směřovaly pohyby rukou nahoru. Naopak při negativním hodnocení skutečností naznačovaly ruce pohyby směrem dolů (srov. Casasanto, Lozano, 2007; Cienki, 1998; Sweetser, 1998). Tyto poznatky zastřešuje orientační metafora DOBRÝ JE NAHOŘE a ŠPATNÝ JE DOLE.

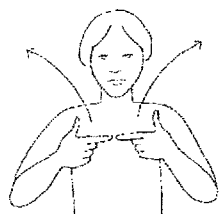
Gesta zastávají díky své motorické podstatě nejen doprovodnou funkci během komunikace, ale představují také základní pilíř **znakových jazyků**. Využitím orientačních metafor v českém znakovém jazyce (ČZJ) se ve své diplomové práci zabývala L. Šůchová: „*V jazycích mluvených i v jazycích znakových je prostorová orientace nahoře (nahoru) užívána zejména pro konceptualizaci pozitivních hodnot, zdraví, vědomí, kontrolu a vysoký status. Prostorová orientace dole (dolů) je užívána především pro negativní hodnoty, nemoc a smrt, nedostatek kontroly, nízký status*“ (Šůchová, 2007, s. 54).

V ČZJ existuje také přímá souvislost mezi znakovým vyjádřením slov **světlý, den a veselý**. „*U znaku SVĚTLÝ jsou dva prsty natažené, rozevřené, ruce se pohybují zároveň nahoru a vzájemně od sebe, manuální část znaku doprovází vzpřímené držení*

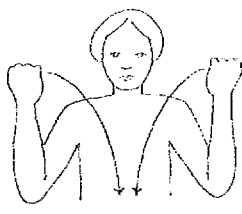

těla, mírně zakloněná nebo odtážená hlava“ (Myslivočková, Hudáková, Vysuček, 2001, s. 65). V jedné z možných variant znaku DEN jde pohyb ruky směrem nahoru a ven do strany. Při artikulaci znaku VESELÝ jdou ruce mírně nahoru a dlaně od těla.

Obrázky (Myslivočková, Hudáková, Vysuček, 2001, s. 65-66):

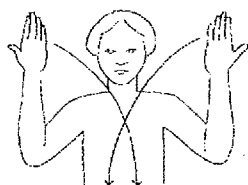
Obr. 3 – SVĚTLÝ

Obr. 4 – TMAVÝ

Obr. 5 – DEN

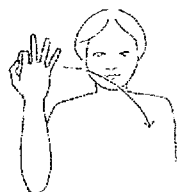
Obr. 6 – NOC

Podobně spolu koresponduje znakové vyjádření slov **tmavý**, **noc** a **smutný**. „U znaku TMAVÝ jsou dlaně zavřené v pěst (nebo se zavírají, znak je někdy artikulován tak, že ruce nejsou zavřené v pěstích od začátku, ale zavírají se postupně, od shora dolů), ruce se pohybují dolů a vzájemně k sobě, to vše doprovází náznak nahrbení, „schoulení se do sebe“, mírně předkloněná hlava“

(Myslivočková, Hudáková, Vysuček, 2001, s. 65). NOC se vyjadřuje pohyby rukou dolů a dovnitř. Při znaku SMUTNÝ se ruka pohybuje dolů a dlaň je obrácená k tělu.

Obr. 7 – VESELÝ

Obr. 8 – SMUTNÝ

Obecně lze říci, že pohyb směrem nahoru je spojen s pozitivními konotacemi slov světlý, den a veselý, kdežto pohyby směrem dolů s jejich negativními opozicemi tmavý, noc a smutný.

Díky studiím lingvistů z oblasti gestikulace a díky jejich zájmu o konceptualizaci znakových jazyků jsme dospěli k závěru, že jazykové vyjádření emocí prostřednictvím metafor skutečně souvisí s gesty.

My se budeme snažit tento poznatek podpořit a rozvinout tím, že soustředíme svou pozornost na vztah pohybů celého těla, umělecky stylizovaných do tanečního projevu jedinců, a jazykového vyjádření emocí prostřednictvím metafor.

Shrnutí teoretické části

Poznatky o představových schématech, metaforách emocí a jejich zdrojových doménách obohacené o pohled na problematiku emocí z hlediska psychologie se stanou tématem našeho výzkumu, výchozí tezí mnohopřípadové studie „**Zatanči emoce**“. Budeme se snažit dokázat, že konceptualizace zkušenosti pomocí představových schémat realizovaných prostřednictvím metafor vychází z ukotvení těla v prostoru. Jako součást analýzy tanečních výstupů aplikujeme na jednotlivé emoce nejvhodnější metaforické výrazy sepsané v kapitole 5. Metafora a emoce v češtině. V závěru mnohopřípadové studie zhodnotíme, zda a jakým způsobem se nám podařilo prokázat, že je tělesnost právem považována za jádro konceptuální soustavy a uzavřeme jím teoretickou i empirickou část zároveň.

EMPIRICKÁ ČÁST

Tanec a kvalitativní výzkum

„Kvalitativnímu výzkumu se vytýká, že jeho výsledky představují sbírku subjektivních dojmů. Pro jeho pružný a nestrukturovaný charakter ho lze – na rozdíl kvantitativního výzkumu – těžko replikovat. Protože pracuje s omezeným počtem jedinců a obvykle na jednom místě, vznikají také obtíže se zobecňováním výsledků“ (Hendl, 2005, s. 52).

Tancem jako uměním vyjadřovat se beze slov a pouze pohyby těla často sdělujeme věci, které ani slovy popsat nelze. Přesto existuje v oboru nazvaném **taneční věda** (*choreology*) několik způsobů analýzy tance pomocí specifických značek (např. Labanova notace, Benešova notace) nebo slovního popisu jednotlivých pohybů (srov. Adshead, 1988; Kaepler, 2007).

Tyto analýzy jsou vždy ovlivněny pohledem toho, kdo je provádí. To znamená, že sama analýza pohybů je do jisté míry už jejich subjektivní interpretací. Kognitivní lingvistika by tuto skutečnost připsala tzv. relativitě významu (srov. zde 2. Základní principy kognitivní lingvistiky). Citát uvozující tuto kapitolu poukazuje na subjektivitu **kvalitativního výzkumu**, jehož podstatu a strukturu závěrečné zprávy si nyní stručně popíšeme (srov. Hendl, 1999, 2005; Barker, 1999 [1995]).

Kvalitativní výzkumné metody se uplatňují v psychologii, sociologii, antropologii, kulturologii a dalších humanitních vědách. Neexistuje jediný obecně uznávaný způsob vymezení a provádění kvalitativního výzkumu. Výzkumník si na počátku svého výzkumu určí pouze téma a základní otázky zaměřené na aspekty „**jak**“ a „**proč**“.

Neexistují pevná pravidla, jak vypracovat **zprávu o výsledcích** kvalitativního výzkumu. Z podstaty kvalitativního výzkumu vyplývá, že kromě všeobecných informací (oblast, účel a téma výzkumu, výzkumné otázky, metody sběru a analýza dat) by měla zpráva obsahovat informace o sledovaných jedincích z hlediska jejich informovanosti o výzkumu ještě před jeho zahájením, reakcí během provádění výzkumu a z hlediska jejich determinace prostředím (v našem případě jednak zkušenostním zázemím jedinců

a jednak prostředním, ve kterém výzkum probíhal). Všechny tyto aspekty zásadně ovlivňují výsledky výzkumu a měly by být zohledněny ve shrnujících závěrech.

Náš výzkum bude proveden pomocí tzv. **mnohopřípadové studie** (srov. Hendl, 2005, s. 103-117). První tři tzv. kolektivní případové studie se vztahují ke skupinám jedinců ovlivněných v rámci každé skupiny společným prostředím a zkušenostním zázemím. Čtvrtá studie má charakter tzv. intrinsitní případové studie. To znamená, že sleduje pouze jednoho jedince.

„Zatanči emoce“ – mnohopřípadová studie

Oblast výzkumu: Budeme pozorovat, jak se promítnou principy kognitivní lingvistiky do taneční improvizace jedinců. K interpretaci jednotlivých výstupů využijeme metodu analýzy tance z oboru taneční věda.

Téma výzkumu: Pokusíme se potvrdit teze vyložené v teoretické části této práce. Na příkladu metaforické konceptualizace emocí se budeme snažit dokázat, že je tělesnost právem považována za jádro konceptuální soustavy.

Účel výzkumu: Tento originální a dosud neprovedený výzkum by měl přispět k rozvoji kognitivní lingvistiky a zviditelnit české taneční umění.

Výzkumné otázky: Jak se projeví konceptualizace jazykového myšlení o emocích prostřednictvím metafor v improvizovaném tanečním projevu? Jak souvisí zkušenostní zázemí jedinců a prostředí, ve kterém výzkum probíhal, s výsledky výzkumu? Existuje spojující článek mezi výsledky případových studií?

Výběr případů: Skupiny sledovaných jedinců jsou vybrány tak, aby svým zkušenostním zázemím pokryly oblast technik moderního a současného tance, klasického tance, moderního a klasického tance.

Metoda sběru dat: Jednotlivé taneční výstupy jsou natočeny na videokameru (srov. zde Příloha č. 4).

Technika analýzy dat: Východiskem je metoda používaná v semináři Analýza tance na Katedře tance HAMU (srov. Adshead, 1988; Kröschlová, 2002). Podstata této metody tkví v tom, že se podle přesně určených hledisek a pojmů analyzují z velkého množství pohybů pouze ty pohyby, které jsou pro konkrétní taneční projev podstatné, které jej určují (charakterizují).

Způsob prezentace výsledků: Popis a analýza výsledků jsou prezentovány formou vzorce, který platí samostatně pro **smutek, radost, lásku, strach a hněv**. Pohybovou reakci na **hanbu** a **překvapení** stručně shrneme a společně s ostatními emocemi budeme interpretovat až v závěru každé případové studie. Vzhledem k absenci teoretických východisek pro analýzu tance v teoretickém zázemí tohoto výzkumu si jednotlivé části vzorce nejprve detailně vysvětlíme.

VZOREC:

Záhlaví:

Jméno interpreta: sledování jedinci 1.–3. případové studie si přáli zachovat anonymitu, a proto jsou označeni příslušnými zkratkami. V souladu s nimi je tanečník ve 4. případové studii označen také zkratkou.

Obor studia a ročník

• Pohyb:

1. Pohyb obecně:

a) Taneční pohyby a pohyby z každodenního života (civilní)

Tanečníci mohou do svého stylizovaného (uměleckého) projevu začlenit také pohyby z každodenního života. K takovým pohybům patří především **civilní chůze**, jež se vyznačuje nášlapy přes patu a uvolněným držením těla. Pokud shledáme, že se jedná o taneční pohyby, popíšeme si nejprve jejich základní vlastnosti pomocí těchto pojmů:

- **Vedený pohyb** plyne stejnoměrnou rychlostí od místa svého vzniku až do místa svého zakončení. Nejvýrazněji se projevuje v pomalém tempu, přičemž síla pohybu může stoupat i klesat.
- **Švihový pohyb** začíná rychle a končí zpomalením.
- **Staccatový pohyb** (úsečný) je přerušovaný. Jedná se o rychlý pohyb, po němž následuje pauza, ve které jsou svaly udržovány ve stejném napětí jako při průběhu pohybu.
- **Legatový pohyb** (vázání pohybů) vyžaduje nepřetržitý a plynulý pohybový proud za zvýšeného svalového napětí.

- **Pohyb probíhající vlnou** má zrychlený začátek, po kterém následuje zpomalené doznívání vlny. Dříve než pohyb dozní, vzniká jinde v těle nový impuls. Ten přeroste v nový pohyb, a tak vzniká řada pohybů v nepřetržitém toku.

Po konstatování, zda se jedná o *vedené, švihové, staccatové pohyby* či o *pohyby probíhající vlnou*, bude následovat stručný popis pohybů, které jsou pro daný projev určující. Taneční prvky z oblasti klasického tance budeme nazývat jejich kodifikovanými českými a francouzskými názvy, které si případně velmi stručně vysvětlíme v závorce (srov. zde Příloha č. 3; Pásková, Ždichyncová, 1983, 1986 [1976]; Tarasov, 1983; Warren, 1989).

b) Gesta a mimika

Vše, co spojujeme s divadelním projevem má povahu znaku (srov. Honzl, 1956 [1940]). Pokud mluvíme o gestech z hlediska teorie divadla, máme na mysli tzv. herecká/estetická gesta (srov. Pavlovský, 2004, s. 104; Pavis, 2003 [1996], s. 164). Pro označení pohybu za herecké/estetické **gesto** je určující dynamika probíhajícího pohybu, tělesný postoj, signifikantní pohyby paží, dlaní, prstů a výraz v obličeji. Protože taneční projev spadá do oblasti divadla, mohou se v něm gesta nebo alespoň jejich náznaky objevit. Pro účely této analýzy si zformulujeme dva typy gest:

- **Konvenční baletní gesta** mají své kořeny v arbitrárních pantomimických gestech, která se používala v baletech na počátku 18. století (srov. Ralph, 1985, s.754-756). Do dnešních dějových baletů se promítají konvenční gesta tradovaná od uvedení prvního romantického baletu *La Sylphide* ve 30. letech 19. století (srov. Brodská, 2000, 2007). Tato gesta vycházejí z vrozených gest a přirozené mimiky, které používáme v každodenním životě. Jsou stylizovaná tak, aby nenarušila principy klasické taneční techniky. Tou je ovlivněn postoj, pohyby paží, dlaní, prstů i výraz v obličeji. Protože se jedná o tradovaná konvenční gesta, nenajdeme jejich přesnou podobu v metodikách ani v učebnicích klasického tance (srov. Newmanová, 1999). Výsledky naší analýzy konvenčních baletních gest můžeme porovnat s videozáznamy baletních představení (srov. Lövenskjöld, 1963, 1977; Schneitzhoeffler, 2004).

- **Plastická gesta** se od předchozích liší tím, že narušují tok pohybů. Nesplývají s nimi, vybočují ze zvolené taneční techniky a mnohem více se blíží vrozeným postojům těla, pohybům paží, dlaní, prstů a mimice (srov. zde 3. Emoce z pohledu psychologie).

Mimikou se nebudeme během analýzy tanečních projevů detailně zabývat. Pokud dokážeme z videozáznamu jasně rozpoznat měnící se výraz v obličeji tanečníků, zkonstatujeme pouze její přítomnost.

O přítomnosti/nepřítomnosti mimiky a gest se budeme vyjadřovat těmito pojmy: *konvenční baletní gesta, plastická gesta, mimika, bez mimiky a gest*. Pokud shledáme přítomnost gest, stručně si je popíšeme.

c) Lokomoce

Rozlišujeme, zda se jedná o *pohyb na místě* nebo o *lokomoci* (pohyb do prostoru).

Narozdíl od přesného popisu pohybů v klasické taneční technice je popis pohybů v moderním a současném tanci vágní. Prostorové a dynamické vlastnosti pohybů zastřešují celé skupiny pohybů. Vysvětlíme si je heslovitě.

2. Prostorové elementy pohybu:

a) linie – kvalita linií (tvarů) těla tanečníka:

rovné – např. protažené nohy nebo paže, protažení trupu i celého těla

oblé – pohyby jsou protaženě zaoblené, klouby účastníci se pohybu jsou mírně ohnuté (např. loket, zápěstí)

lomené – vyrůstají z pocitu hranatosti výrazným ohnutím kloubů, tělo nastavuje okolí své hrany a špičky

spirálovité – části těla opisují kružnice

- b) velikost a směr – velikost pohybu (*úsporné, střední, velké*) a jeho směr vůči tělu (*ven z těla, dovnitř těla*) a prostoru (*do výšky, k zemi, do stran, všemi směry*)³
- c) vzorce – dráhy pohybů v průmětu do podlahy (*přímka, oblouk, kružnice*, při pohybu na místě *nezdůrazněné*)
- d) umístění v prostoru – orientace tanečníka v prostoru vzhledem k umístění diváků/kamery (*čelem, profilem, zády*) a vzhledem k horizontální ose předváděcího prostoru (*středové, po straně*)⁴
- e) úroveň – úroveň pohybu z hlediska vertikální osy tanečníka (*nízká* – pohyb na zemi nebo těsně při zemi; *střední* – kroky; *vysoká* – poskoky, skoky)

3. Dynamické elementy pohybu:

- a) tenze (napětí) / síla – za jakého *napětí* a s jakou *silou* jsou pohyby prováděny; využití hudební terminologie:

mf – stav středního vnitřního i svalového napětí; síla vkládaná do pohybu udržuje tělo v rovnováze; k tanci se přistupuje s normální tělesnou aktivitou

f – zvýšené svalové napětí má dvě možnosti vizualizace: expanze napětí do prostoru (velký pohyb, protažení těla) x hromadění napětí uvnitř těla (silné stažení těla)

ff – od *f* se liší pouze větší silou (např. velký dálkový skok; maximální stažení svalů)

p – vnitřní i vnější aktivita je snížena na nejmenší míru; svaly jsou uvolněné, měkké, lehké pohyby

pp – zvyšování vnitřního napětí vzbuzuje iluzi nenapětí, tanečník působí nadneseně až křehce a rozechvěle

- b) rychlost – frekvence pohybů (*pomalé, středně rychlé, rychlé* pohyby)

- c) trvání – změny dynamiky pohybů:

³ Směrem „do stran“ souhrnně označujeme nejen směry „vpravo-vlevo“ od těla, ale také směry „před-za“ tělo. Pokud pohyb výrazně směřuje „do dálky“, upozorníme na tento směr v položce 1. Pohyb obecně.

⁴ Vzhledem k tomu, že velikost předváděcího prostoru nebyla pro všechny tanečníky stejná a že si tanečníci mohli sami zúžit svůj předváděcí prostor bez předchozího upozornění, nepracujeme s prostorovou orientací „vpředu – vzadu“.

zrychlování (accelerando) – výraz stoupajícího vzrušení tanečníka, zrychlování dechu, často přirozeně zakončené tzv. pauzou v napětí

zpomalování (ritardando) – uklidňování tanečníka (nikoli pasivita, vnitřní napětí může stoupat) a následné zpomalení pohybů, často přirozeně zakončené tzv. pauzou v klidu

proměnlivá dynamika – zrychlování i zpomalování

neměnná dynamika – udržení si stálého tempa pohybů

- **Metafory:** popis pohybů pomocí nejvýstižnějších výrazů zařazených do kapitoly 5.

Metafora a emoce v češtině.

- **Zdrojové domény:** přehled zdrojových domén použitých výrazů.

1. případová studie – Účastníci semináře Taneční improvizace

Sledování jedinci a jejich reakce: Výzkumu se zúčastnilo šest tanečnicků. Pět z nich studuje na Katedře tance HAMU obory Choreografie nebo Pedagogika tance se zaměřením na moderní tanec, šestý studuje na Katedře autorské tvorby a pedagogiky DAMU. Všichni tanečníci docházejí na volitelný seminář Taneční improvizace. Tanečníci dostali vytištěný text společně se zadáním úkolu týden před natáčením. Tančit na přednes textu bez hudby jim nepřipadalo neobvyklé a těžké. Po přečtení textu a po prvním pokusu tento text ztvárnit se jim zdálo, že mají málo času na vcítění se do emoce a na nalezení vhodných pohybů k jejímu rozvinutí.

Prostředí: Výzkumu byl věnován jeden dvouhodinový seminář Taneční improvizace. Vedoucí semináře tanečnickům umožnila, aby několik minut improvizovali na každou z pěti emocí. K této přípravě jim pustila instrumentální hudbu. Touto metodou je povzbudila k tvořivosti a uvolnila v nich počáteční napětí. Po přípravě následovalo natáčení.

Zkušenostní zázemí jedinců: Podmínkou účasti na semináři je rozvinutá taneční zkušenost v technikách moderního a současného tance (srov. Kröschlová, 2002; Kloubková, 1989). V moderním a současném tanci vycházejí pohyby z centra těla. To znamená, že narozdíl od klasického tance využívají především pohybů trupu. Charakteristickým znakem je sepětí tance se zemí. Tím se vymezují proti „vzdušnému“ klasickému tanci a zdůrazňují neustálý „boj“ člověka se zemskou přitažlivostí. Tanečníci bývají zároveň tvůrci choreografie, a to především v duchu čistého, abstraktního tance. To znamená, že jejich choreografie nemívají dějový obsah ve formě jasného epického příběhu a jejich výraz obličeje je oproštěn od mimiky. Existují různé techniky moderního tance. V současném tanci technika není přesně určená, a proto ji nazýváme postmoderní.

Cílem semináře Taneční improvizace je rozvíjet pohybovou fantazii, tvůrčí schopnost studentů a osvojit si současné metody sólové i skupinové improvizace. Ty vycházejí z propojení improvizační metody Williama Forsytha a metody kontaktní improvizace (srov. [http 1](http://)).

Výsledky 1. případové studie:

JMÉNO INTERPRETA: HAMU 1

OBOR STUDIA A ROČNÍK: Pedagogika tance (moderní tanec), 2. ročník

SMUTEK

• Pohyb:

1) Pohyb obecně: civilní chůze vpřed, paže volně podél těla, skloněná hlava; legatový vedený taneční pohyb: přechod do sedu a „schoulení se“⁵; bez mimiky a gest; lokomoce.

2) Prostorové elementy pohybu:

- a) linie – rovné, oblé
- b) velikost a směr – úsporné pohyby; ven z těla i dovnitř těla, k zemi
- c) vzorce – přímka
- d) umístění v prostoru – po straně profilem k divákům; středové zády i čelem k divákům
- e) úroveň – střední; nízká

3) Dynamické elementy pohybu:

- a) tenze / síla – mf
- b) rychlost – velmi pomalé pohyby
- c) trvání – neměnná dynamika

• **Metafory:** *Šla jako když se jí chce a nechce. Věší hlavu. Byla jako hromádka neštěstí.*

• **Zdrojové domény:** nedostatek vitality, dole

---

⁵ Souhrnný výraz pro sed nebo leh na zemi s pokrčenými koleny přitisknutými k čelu. Hlava je skloněná, paže objímají kolena.

RADOST

• Pohyb:

1) Pohyb obecně: taneční pohyby probíhající vlnou: pohyby na zemi, přechody mezi klekem a podřepem, výrazné pohyby trupu, nohou i paží; bez mimiky a gest; pohyby na místě.

2) Prostorové elementy pohybu:

- a) linie – lomené, oblé
- b) velikost a směr – středně velké pohyby, velké pohyby; ven z těla, do stran, do výšky
- c) vzorce – nezdůrazněné
- d) umístění v prostoru – středové zády, profilem i čelem k divákům
- e) úroveň – nízká; střední se vztyčenými pažemi

3) Dynamické elementy pohybu:

- a) tenze / síla – mf; f: expanze do prostoru na slova „opravdu radost“
- b) rychlost – pomalé pohyby, pak středně rychlé pohyby
- c) trvání – zrychlování

• **Metafory:** Všechna při té zprávě *oživila*. Byla *plná* radosti.

• **Zdrojové domény:** vitalita, kapalina v nádobě

LÁSKA:

• Pohyb:

1) Pohyb obecně: legatové vedené taneční pohyby: trup opisuje kružnici, krouživé pohyby paží a hlavy; bez mimiky a gest; pohyby na místě.

2) Prostorové elementy pohybu:

- a) linie – rovné, oblé, spirálovité
- b) velikost a směr – velké pohyby; dovnitř těla i ven z těla, do výšky
- c) vzorce – nezdůrazněné
- d) umístění v prostoru – středové profilem, zády i čelem k divákům

e) úroveň – střední

3) Dynamické elementy pohybu:

a) tenze / síla – mf

b) rychlost – pomalé pohyby

c) trvání – neměnná dynamika

- **Metafory:** *Přitahuje k sobě lásku všech. Pojala ho do svého srdce. Je omámena láskou.*

- **Zdrojové domény:** fyzická síla, jednota částí, extáze

STRACH:

- **Pohyb:**

1) Pohyb obecně: legatové vedené taneční pohyby: předklony v sedu, propínání nohou do dálky, vyklenutý hrudník, couvání v podřepu s hlavou mezi koleny; bez gest a mimiky; pohyby na místě i lokomoce.

2) Prostorové elementy pohybu:

a) linie – lomené, oblé

b) velikost a směr – středně velké pohyby; ven z těla i dovnitř těla, k zemi

c) vzorce – přímka

d) umístění v prostoru – středové zády k divákům; po straně profilem k divákům

e) úroveň – nízká

3) Dynamické elementy pohybu:

a) tenze / síla – mf

b) rychlost – pomalé pohyby, pak středně rychlé pohyby

c) trvání – zrychlování

- **Metafory:** *Upadla do strachu. Zalezla jako hlemýžď do ulity.*

- **Zdrojové domény:** břemeno, ukrytí se před světem

HNĚV

• Pohyb:

1) Pohyb obecně: legatové švihové taneční pohyby: výrazné pohyby paží, dlaně zaťaté v pěst; akcentovaný přechod do sedu, pohyby na zemi; bez gest a mimiky; lokomoce.

2) Prostorové elementy pohybu:

- a) linie – lomené, oblé
- b) velikost a směr – velké pohyby; ven z těla, všemi směry
- c) vzorce – přímka
- d) umístění v prostoru – po straně profilem k divákům; středové zády k divákům
- e) úroveň – střední; nízká

3) Dynamické elementy pohybu:

- a) tenze / síla – f: expanze do prostoru
- b) rychlost – rychlé pohyby
- c) trvání – neměnná dynamika

- **Metafora:** *Má na mne oheň.* Chtěla si na něm vylít vztek. *Podlehla hněvu.*
- **Zdrojové domény:** žár, horká kapalina v nádobě, protivník v zápole

JMÉNO INTERPRETA: **HAMU 2**

OBOR STUDIA A ROČNÍK: Pedagogika tance (moderní tanec), 4. ročník

SMUTEK

• **Pohyb:**

1) Pohyb obecně: legatové vedené taneční pohyby: krouživé pohyby ramen a nohy; svěšené zápěstí; bez mimiky a gest; pohyby na místě.

2) Prostorové elementy pohybu:

- a) linie – rovné, oblé
- b) velikost a směr – úsporné pohyby; dovnitř těla, k zemi, do stran
- c) vzorce – nezdůrazněné
- d) umístění v prostoru – středové profilem k divákům
- e) úroveň – střední

3) Dynamické elementy pohybu:

- a) tenze / síla – pp
- b) rychlost – pomalé pohyby
- c) trvání – neměnná dynamika

• **Metafory:** Měla náladu *na bodu mrazu*. Byla jako *zpráskaná*.

• **Zdrojové domény:** nedostatek tepla, fyzická síla

RADOST

• **Pohyb:**

1) Pohyb obecně: staccatové taneční pohyby: trhavé a krouživé pohyby ramen; taneční pohyby probíhající vlnou: krouživý pohyb nohy, svěšené paže; výrazné vlnění trupu a paží; bez mimiky a gest; lokomoce.

2) Prostorové elementy pohybu:

- a) linie – lomené, oblé

- b) velikost a směr – úsporné pohyby, středně velké pohyby; ven z těla, do stran, do výšky
- c) vzorce – přímka
- d) umístění v prostoru – středové profilem i čelem k divákům
- e) úroveň – střední s výstupem na pološpičky

3) Dynamické elementy pohybu:

- a) tenze / síla – mf; f: expanze do prostoru na slovo „šťastná“
- b) rychlost – středně rychlé pohyby, pak rychlé pohyby
- c) trvání – zrychlování

- **Metafory:** Byla *čilá*. *Ofoukl* ji šťastný *vítr*. Je *na vrcholku štěstí*.
- **Zdrojové domény:** vitalita, přírodní síla, nahoře

LÁSKA

• **Pohyb:**

1) Pohyb obecně: staccatové a legatové vedené taneční pohyby: kývavé pohyby pánve a trupu; vyklenutý hrudník a výrazné pohyby paží; bez mimiky a gest; pohyby na místě.

2) Prostorové elementy pohybu:

- a) linie – lomené
- b) velikost a směr – středně velké pohyby, velké pohyby; ven z těla, do stran
- c) vzorce – nezdůrazněné
- d) umístění v prostoru – středové profilem k divákům
- e) úroveň – střední s poklesem v kolenou

3) Dynamické elementy pohybu:

- a) tenze / síla – pp; mf na slova „miluji tě“
- b) rychlost – středně rychlé pohyby, pak pomalé pohyby
- c) trvání – zpomalování

- **Metafory:** *Přitahuje* k sobě lásku všech. Amor ji *zasáhl* rovnou do srdce.

- **Zdrojové domény:** fyzická síla, protivník v zápolení

STRACH

• Pohyb:

1) Pohyb obecně: staccatové taneční pohyby: předklon na 90 stupňů, zkřížené paže a nohy, skloněná hlava, svěšená zápěstí, dlaně se třesou; bez mimiky a gest; lokomoce.

2) Prostorové elementy pohybu:

- a) linie – lomené, oblé
- b) velikost a směr – úsporné pohyby; dovnitř těla, k zemi
- c) vzorce – oblouk
- d) umístění v prostoru – po straně profilem i zády k divákům
- e) úroveň – střední s předklonem, s poklesem v kolenou

3) Dynamické elementy pohybu:

- a) tenze / síla – f: hromadění uvnitř těla
- b) rychlost – středně rychlé pohyby
- c) trvání – neměnná dynamika

• **Metafora:** *Sužuje ji strach. Třese se strachem. Strach jí svázel nohy. Sedl na ni strach.*

- **Zdrojové domény:** nemoc, protivník v zápolení, břemeno

HNĚV

• Pohyb:

1) Pohyb obecně: staccatové švihové taneční pohyby: vzpřímené tělo, překřížené paže, trhavé pohyby ramen, nárazové výkopy a „zákopy“ nohy; bez mimiky a gest; lokomoce.

2) Prostorové elementy pohybu:

- a) linie – lomené
- b) velikost a směr – úsporné pohyby, středně velké pohyby; ven z těla, do stran
- c) vzorce – přímka

- d) umístění v prostoru – středové profilem k divákům
- e) úroveň – střední s výstupy na pološpičky

3) Dynamické elementy pohybu:

- a) tenze / síla – f: expanze do prostoru
- b) rychlost – středně rychlé pohyby, pak rychlé pohyby
- c) trvání – zrychlování

- **Metafora:** *Třásla se vztekem. Bije okolo sebe jako kůň. Hněv zalomcoval celým jejím tělem.*
- **Zdrojové domény:** horká kapalina v nádobě, agresivní zvířecí chování, protivník v zápole

JMÉNO INTERPRETA: **HAMU 3**

OBOR STUDIA A ROČNÍK: Choreografie, 1. ročník

SMUTEK

• **Pohyb:**

1) Pohyb obecně: civilní chůze vpřed; staccatové i legatové taneční pohyby: „máznutí“ po podlaze patou jedné nohy, hlava skloněná; podřep a dotyk oběma rukama podlahy; mimika; lokomoce.

2) Prostorové elementy pohybu:

- a) linie – rovné, oblé
- b) velikost a směr – středně velké pohyby; dovnitř těla, k zemi
- c) vzorce – přímka
- d) umístění v prostoru – po straně i středové čelem k divákům
- e) úroveň – střední; nízká

3) Dynamické elementy pohybu:

- a) tenze / síla – mf
- b) rychlost – pomalé pohyby, středně rychlé pohyby
- c) trvání – proměnlivá dynamika

• **Metafory:** Byla jako *nalomená* lilie. *Šla jako když ji strká.*

• **Zdrojové domény:** dole, nedostatek vitality

RADOST

• **Pohyb:**

1) Pohyb obecně: taneční pohyby probíhající vlnou: výrazné pohyby paží a trupu; záklony hlavy; otočky; výskoky zakončené podřepem (dlaně se dotknou země); mimika; lokomoce.

2) Prostorové elementy pohybu:

- a) linie – rovné, oblé
- b) velikost a směr – velké pohyby; ven z těla, do výšky
- c) vzorce – přímka
- d) umístění v prostoru – středové čelem i profilem k divákům
- e) úroveň – střední; vysoká

3) Dynamické elementy pohybu:

- a) tenze / síla – mf; f: expanze do prostoru na slovo „šťastná“
- b) rychlost – středně rychlé pohyby, rychlé pohyby
- c) trvání – proměnlivá dynamika

- **Metafory:** Celá *zjasněla* úsměvem. Byla *plná* radosti. *Vyskočila si* radostí.
- **Zdrojové domény:** světlý, kapalina v nádobě, vznášení se

LÁSKA

• Pohyb:

1) Pohyb obecně: taneční pohyby probíhající vlnou: krouživé pohyby ramen, paže se rozevírají do stran a následně objímají hrudník; předklony; mimika; pohyby na místě.

2) Prostorové elementy pohybu:

- a) linie – rovné, oblé
- b) velikost a směr – velké pohyby; ven z těla i dovnitř těla, do výšky, do stran
- c) vzorce – nezdůrazněné
- d) umístění v prostoru – středové čelem k divákům
- e) úroveň – střední

3) Dynamické elementy pohybu:

- a) tenze / síla – mf
- b) rychlost – pomalé pohyby, středně rychlé pohyby
- c) trvání – proměnlivá dynamika

- **Metafory:** Srdce má samý *žár* a *plamen*. *Pojala ho* do svého srdce. Plamen lásky *zachvátil* její srdce.
- **Zdrojové domény:** žár, jednota částí, přírodní síla

STRACH

• Pohyb:

1) Pohyb obecně: staccatové taneční pohyby: sed na zemi, předklon, výrazné pohyby trupu a paží; rychlé pohyby nohou („běh v sedu“); mimika; pohyby na místě i lokomoce.

2) Prostorové elementy pohybu:

- a) linie – oblé
- b) velikost a směr – velké pohyby, úsporné pohyby; ven z těla, do stran, k zemi
- c) vzorce – přímka
- d) umístění v prostoru – středové čelem k divákům
- e) úroveň – nízká

3) Dynamické elementy pohybu:

- a) tenze / síla – f: expanze do prostoru
- b) rychlost – středně rychlé pohyby, pak rychlé pohyby
- c) trvání – zrychlování

- **Metafory:** Hrůza a strach jí *lomcují*. Strachy je *celá bez sebe*.
- **Zdrojové domény:** protivník v zápolení, rozdělené já

HNĚV

• Pohyb:

1) Pohyb obecně: civilní chůze po kružnici; taneční pohyby probíhající vlnou: otočka, prudké pohyby paží a nohou (paže odstrkují nohy od těla), nekontrolovaný přechod do kleku; mimika; lokomoce.

2) Prostorové elementy pohybu:

- a) linie – rovné, oblé
- b) velikost a směr – velké pohyby; ven z těla, všemi směry
- c) vzorce – kružnice
- d) umístění v prostoru – středové čelem k divákům
- e) úroveň – střední; nízká

3) Dynamické elementy pohybu:

- a) tenze / síla – ff: expanze do prostoru
- b) rychlost – rychlé pohyby, pak velmi rychlé pohyby
- c) trvání – zrychlování

• **Metafory:** *Vybuchla* novým hněvem. Vzteká se jako *utržená od řetězu*. To ji *vyvrátilo* z rovnováhy.

• **Zdrojové domény:** horká kapalina v nádobě, vězněné zvíře, přírodní síla

JMÉNO INTERPRETA: **HAMU 4**

OBOR STUDIA A ROČNÍK: Choreografie, 4. ročník

SMUTEK

• **Pohyb:**

1) Pohyb obecně: legatové vedené taneční pohyby: leh na zádech, otočka přes břicho, zdvih trupu, zkřížené paže; přechod do sedu; bez mimiky a gest; lokomoce.

2) Prostorové elementy pohybu:

- a) linie – rovné, oblé
- b) velikost a směr – úsporné pohyby, středně velké pohyby; ven z těla i dovnitř těla, k zemi, do výšky
- c) vzorce – přímka
- d) umístění v prostoru – po straně zády i čelem k divákům, středové zády k divákům
- e) úroveň – nízká

3) Dynamické elementy pohybu:

- a) tenze / síla – mf
- b) rychlost – velmi pomalé pohyby
- c) trvání – neměnná dynamika

• **Metafory:** Měla *tíhu* na srdci. *Seděla* v zármutku.

• **Zdrojové domény:** břemeno, dole

RADOST

• **Pohyb:**

1) Pohyb obecně: vedený taneční pohyb paže vzhůru společně se záklonem hlavy; staccatové taneční pohyby trupu, otočka; bez mimiky a gest; lokomoce.

2) Prostorové elementy pohybu:

- a) linie – rovné, oblé

- b) velikost a směr – středně velké pohyby; ven z těla, do výšky, do stran
- c) vzorce – kružnice
- d) umístění v prostoru – středové profilem i zády k divákům
- e) úroveň – střední s výstupy na pološpičky

3) Dynamické elementy pohybu:

- a) tenze / síla – mf; f: expanze do prostoru na slova „opravdu radost“
- b) rychlost – pomalé pohyby, středně rychlé pohyby
- c) trvání – proměnlivá dynamika

- **Metafory:** *Je na vrcholku štěstí. Byla plná radosti.*
- **Zdrojové domény:** nahoře, kapalina v nádobě

LÁSKA

• Pohyb:

1) Pohyb obecně: vedené i staccatové taneční pohyby: chůze vpřed s náslapy přes špičku, paže volně podél těla; poklesy v kolenou a pohyby ramen; bez mimiky a gest; lokomoce.

2) Prostorové elementy pohybu:

- a) linie – rovné, oblé
- b) velikost a směr – úsporné pohyby; ven z těla, k zemi
- c) vzorce – přímka
- d) umístění v prostoru – středové i po straně profilem k divákům
- e) úroveň – střední

3) Dynamické elementy pohybu:

- a) tenze / síla – mf; p na slova „miluji tě“
- b) rychlost – pomalé pohyby, středně rychlé pohyby
- c) trvání – proměnlivá dynamika

- **Metafory:** *Jdi, kam tě srdce táhne.*

- **Zdrojové domény:** cesta

STRACH

• Pohyb:

1) Pohyb obecně: staccatové taneční pohyby: akcentovaný přechod ze stoje do lehu; přechod do kleku, ruce a nohy posunují tělo po zemi, pak se překříží za zády a semknou se; „schoulení se“; bez mimiky a gest; lokomoce i pohyby na místě.

2) Prostorové elementy pohybu:

- a) linie – oblé
- b) velikost a směr – úsporné pohyby, středně velké pohyby; ven z těla i dovnitř těla, k zemi, do stran
- c) vzorce – kružnice
- d) umístění v prostoru – po straně čelem k divákům
- e) úroveň – střední; nízká

3) Dynamické elementy pohybu:

- a) tenze / síla – mf
- b) rychlost – středně rychlé pohyby, rychlé pohyby
- c) trvání – proměnlivá dynamika

- **Metafory:** *Upadla* do strachu. Strach ji *svázel*.
- **Zdrojové domény:** břemeno, protivník v zápolení

HNĚV

• Pohyb:

1) Pohyb obecně: staccatové švihové taneční pohyby: výrazné pohyby paží v kleku a nohou v lehu (prudké roztrhnutí semknutých dlaní, cuchání vlasů, prudké výkopy nohou), „schoulení se“; bez mimiky a gest; pohyby na místě.

2) Prostorové elementy pohybu:

- a) linie – oblé, rovné
- b) velikost a směr – středně velké pohyby; ven z těla, do stran
- c) vzorce – nezdůrazněné
- d) umístění v prostoru – po straně profilem k divákům
- e) úroveň – nízká

3) Dynamické elementy pohybu:

- a) tenze / síla – f: expanze do prostoru
- b) rychlost – středně rychlé pohyby, rychlé pohyby
- c) trvání – proměnlivá dynamika

- **Metafory:** Řádila jako *rozumu zbavená*. *Bije okolo sebe jako kůň*.
- **Zdrojové domény:** šílenství, agresivní zvířecí chování

JMÉNO INTERPRETA: **HAMU 5**

OBOR STUDIA A ROČNÍK: Pedagogika tance (moderní tanec), 2. ročník

SMUTEK

• **Pohyb:**

1) Pohyb obecně: legatové vedené taneční pohyby: posouvání těla po zemi pomocí rukou a nohou (plížení); bez mimiky a gest; lokomoce.

2) Prostorové elementy pohybu:

- a) linie – lomené, oblé
- b) velikost a směr – středně velké pohyby; ven z těla, k zemi, do výšky
- c) vzorce – přímka
- d) umístění v prostoru – po straně i středové profilem k divákům
- e) úroveň – nízká

3) Dynamické elementy pohybu:

- a) tenze / síla – mf
- b) rychlost – pomalé pohyby
- c) trvání – neměnná dynamika

• **Metafora:** Měla *tíhu* na srdci. Byla jako *zpráskaná*.

• **Zdrojové domény:** břemeno, fyzická síla

RADOST

• **Pohyb:**

1) Pohyb obecně: legatové, vedené, staccatové, švihové taneční pohyby, pohyby probíhající vlnou: švihy nohama; otočky; výrazné pohyby paží a trupu; výskok s odrazem od dlaní, postavení těla „vzhůru nohama“; hlava opisuje kružnici; bez mimiky a gest; lokomoce.

2) Prostorové elementy pohybu:

- a) linie – rovné, lomené, oblé, spirálovité
- b) velikost a směr – středně velké pohyby, velké pohyby; ven z těla, všemi směry
- c) vzorce – oblouk
- d) umístění v prostoru – středové čelem i profilem k divákům
- e) úroveň – střední; vysoká

3) Dynamické elementy pohybu:

- a) tenze / síla – mf; f: expanze do prostoru na slova „rozveselilo mě to“
- b) rychlost – středně rychlé pohyby, rychlé pohyby
- c) trvání – proměnlivá dynamika

- **Metafory:** Všechna při té zprávě *oživila. Zachvátila ji radost. Vyskočila si radostí.*
- **Zdrojové domény:** vitalita, přírodní síla, vznášení se

LÁSKA

• **Pohyb:**

1) Pohyb obecně: legatové, vedené, staccatové, švihové taneční pohyby, pohyby probíhající vlnou: švihy nohama; otočky (paže objímají hrudník); výrazné pohyby paží a trupu (předklony, záklony); rychlé pády a zdvihy těla; bez mimiky a gest; pohyby na místě.

2) Prostorové elementy pohybu:

- a) linie – lomené, oblé
- b) velikost a směr – velké pohyby; ven z těla, všemi směry
- c) vzorce – nezdůrazněné
- d) umístění v prostoru – středové profilem i čelem k divákům
- e) úroveň – nízká; střední

3) Dynamické elementy pohybu:

- a) tenze / síla – mf; f: expanze do prostoru na slova „moc ráda“
- b) rychlost – středně rychlé pohyby, rychlé pohyby

c) trvání – proměnlivá dynamika

- **Metafory:** *Pojala ho do svého srdce. Plamen lásky zachvátil její srdce.*
- **Zdrojové domény:** jednota částí, přírodní síla

STRACH

• Pohyb:

1) Pohyb obecně: staccatové taneční pohyby: leh na zemi, šubavé pohyby trupu, paží a nohou; vyhoupnutí se do sedu, výrazný útlum pohybů, „schoulení se“, kolena se třesou; bez mimiky a gest; pohyby na místě.

2) Prostorové elementy pohybu:

- a) linie – oblé
- b) velikost a směr – středně velké pohyby, úsporné pohyby; ven z těla i dovnitř těla, k zemi
- c) vzorce – nezdůrazněné
- d) umístění v prostoru – středové čelem i profilem k divákům
- e) úroveň – nízká

3) Dynamické elementy pohybu:

- a) tenze / síla – f: hromadění uvnitř těla
- b) rychlost – středně rychlé pohyby, rychlé pohyby
- c) trvání – proměnlivá dynamika

- **Metafory:** *Přepadl ji strach. Trpěla strachem. Třese se strachem.*
- **Zdrojové domény:** skrytý nepřítel, mučitel, nemoc

HNĚV

• Pohyb:

1) Pohyb obecně: legatové, vedené, staccatové, švihové taneční pohyby, pohyby probíhající vlnou: sed na zemi, odstrkování nohou rukama, otočka na bok; výrazné

pohyby paží; švihy nohama; pády a zdvihy těla; přeskok z jedné nohy na druhou; bez mimiky a gest; pohyby na místě.

2) Prostorové elementy pohybu:

- a) linie – lomené, oblé
- b) velikost a směr – velké pohyby; ven z těla, všemi směry
- c) vzorce – nezdůrazněné
- d) umístění v prostoru – středové zády i profilem k divákům
- e) úroveň – nízká; střední; vysoká

3) Dynamické elementy pohybu:

- a) tenze / síla – f: expanze do prostoru
- b) rychlost – středně rychlé pohyby, rychlé pohyby
- c) trvání – proměnlivá dynamika

- **Metafory:** Hněv *zalomcoval* celým jejím tělem. To ji *vyvrátilo* z rovnováhy.
- **Zdrojové domény:** protivník v zápolení, přírodní síla

JMÉNO INTERPRETA: **HAMU 6**

OBOR STUDIA A ROČNÍK: externě z DAMU: Katedra autorské tvorby a pedagogiky

SMUTEK

• **Pohyb:**

1) Pohyb obecně: vedené taneční pohyby: leh na zádech, otočka na bok, mírný zdvih trupu; bez mimiky a gest; lokomoce.

2) Prostorové elementy pohybu:

- a) linie – rovné, oblé
- b) velikost a směr – úsporné pohyby; dovnitř těla, k zemi
- c) vzorce – přímka
- d) umístění v prostoru – po straně profilem k divákům
- e) úroveň – nízká

3) Dynamické elementy pohybu:

- a) tenze / síla – mf
- b) rychlost – pomalé pohyby
- c) trvání – neměnná dynamika

• **Metafora:** Byl jako *hromádka* neštěstí. Stesk *neopouštěl* jeho srdce.

• **Zdrojové domény:** dole, živý organismus

RADOST

• **Pohyb:**

1) Pohyb obecně: staccatové, legatové vedené taneční pohyby: poskoky; otočky; paže zvednuté do úrovně ramen; úklony trupu; bez mimiky a gest; lokomoce.

2) Prostorové elementy pohybu:

- a) linie – lomené, oblé
- b) velikost a směr – středně velké pohyby; ven z těla, všemi směry

- c) vzorce – přímka
- d) umístění v prostoru – středové profilem k divákům
- e) úroveň – střední; vysoká

3) Dynamické elementy pohybu:

- a) tenze / síla – mf; f: expanze do prostoru na slova „opravdu radost“
- b) rychlost – středně rychlé pohyby, rychlé pohyby
- c) trvání – proměnlivá dynamika

- **Metafory:** Všechno při té zprávě *oživil. Plesal* radostí. *Ofoukl* ho šťastný vítr.
- **Zdrojové domény:** vitalita, vznášení se, přírodní síla

LÁSKA

• Pohyb:

1) Pohyb obecně: legatové vedené taneční pohyby: výrazný pokles v kolenou s přenášením váhy; předklony, úklony a záklony trupu; dlaně se dotýkají země; dlaně se přibližují k hrudníku; bez mimiky a gest; pohyby na místě.

2) Prostorové elementy pohybu:

- a) linie – lomené, oblé
- b) velikost a směr – středně velké pohyby; dovnitř těla, k zemi
- c) vzorce – nezdůrazněné
- d) umístění v prostoru – středové profilem k divákům
- e) úroveň – nízká; střední

3) Dynamické elementy pohybu:

- a) tenze / síla – mf
- b) rychlost – pomalé pohyby, středně rychlé pohyby
- c) trvání – proměnlivá dynamika

- **Metafory:** Zmítá se v *osidlech* lásky.
- **Zdrojové domény:** protivník v zápolení

STRACH

• Pohyb:

1) Pohyb obecně: legatové vedené, staccatové taneční pohyby: leh na břicho, klek, podřep, dlaně se dotýkají hlavy, ruce posunují tělo po zemi, „schoulení se“; bez mimiky a gest; lokomoce.

2) Prostorové elementy pohybu:

- a) linie – oblé
- b) velikost a směr – středně velké pohyby; dovnitř těla, k zemi
- c) vzorce – přímka
- d) umístění v prostoru – středové i po straně profilem k divákům
- e) úroveň – střední; nízká

3) Dynamické elementy pohybu:

- a) tenze / síla – mf
- b) rychlost – středně rychlé pohyby, rychlé pohyby
- c) trvání – proměnlivá dynamika

• **Metafora:** *Ochromila ho hrůza. Strkal hlavu do písku.*

• **Zdrojové domény:** nemoc, ukrytí se před světem

HNĚV

• Pohyb:

1) Pohyb obecně: taneční pohyby probíhající vlnou: paže a nohy podpírají mírně zvednutý trup (poloha jako při kliku), trhavé pohyby paží a nohou (klouzavé pády těla na zem), hlava skloněná, snaha „převalit se přes hlavu/ postavit se na ni“; bez mimiky a gest; pohyby na místě.

2) Prostorové elementy pohybu:

- a) linie – lomené, oblé
- b) velikost a směr – středně velké pohyby; ven z těla, do výšky, do stran
- c) vzorce – nezdůrazněné

d) umístění v prostoru – po straně čelem k divákům

e) úroveň – střední; nízká

3) Dynamické elementy pohybu:

a) tenze / síla – f. expanze do prostoru

b) rychlost – středně rychlé pohyby, rychlé pohyby

c) trvání – proměnlivá dynamika

• **Metafora:** *Uvalil na sebe hněv. Podléhal hněvu.*

• **Zdrojové domény:** břemeno, protivník v zápolení

Shrnující závěr 1. případové studie

Dříve než přistoupíme k závěrečné interpretaci zdrojových domén emocí prostřednictvím prostorových a dynamických elementů pohybů, shrneme si vliv zkušenostního zázemí jedinců na výsledky výzkumu.

Jedinci byli speciálně školeni v taneční improvizaci. Nepoužívali gesta ani mimiku a všechny emoce vyjádřili převážně tanečními pohyby. Taneční výstupy se odehrávaly na středu předváděcího prostoru, přičemž se jedinci otáčeli k divákům čelem, profilem i zády nezávisle na charakteru emocí. Vzhledem k podstatě technik moderního a současného tance se ukázaly jako neprůkazné (velmi individuální) linie, vzorce a trvání pohybů. Sepětí moderního a současného tance se zemí se potvrdilo, kromě **radosti**, u zbývajících čtyř emocí. Ke změnám v tenzi/síle pohybů došlo výrazně u **radosti**, **strachu** a **hněvu**. V ostatních případech udržovali jedinci střední tělesné napětí.

Smutek vyjadřovali úspornými až středně velkými pomalými pohyby. Ty směřovaly dovnitř těla a k zemi. Pohybovali se v nízké úrovni a udržovali střední tělesné napětí. Jejich výstupy nejčastěji vystihly metaforické výrazy spadající do domén **dole**, **nedostatek vitality**, **břemeno** a **fyzická síla**. Dále se objevily domény **nedostatek tepla** a **živý organismus**. Společnými aspekty těchto domén jsou negativní hodnocení emoce a pasivita proživatele. Obojí je důsledkem vnější i vnitřní zátěže, která omezuje pohyby těla a táhne je k zemi.

Radost projevovali jedinci středně velkými až velkými pohyby. Narozdíl od smutku směřovaly jejich pohyby do stran, do výšky a ven z těla. Nechali expandovat zvýšené tělesné napětí do prostoru a ve středně rychlých až rychlých pohybech využívali skoků a poskoků. Jejich pohyby nejlépe popsaly metaforické výrazy začleněné do domén **vitalita**, **přírodní síla**, **vznášení se**, **kapalina v nádobě**, **nahoře** a **světlý**. Všechny lze zařadit k pozitivnímu hodnocení emoce. **Vitalita** a **přírodní síla** souvisejí s velkou intenzitou pohybů vedoucí místy až ke ztrátě kontroly nad tělem. Domény **vznášení se** a **nahoře** se vztahují ke skokům a pohybům výrazně směřujícím do výšky. Doména **kapalina v nádobě** je spojena s pokusy o kontrolu nad tělem, které je stále „přebytkem

kapaliny“ převažováno do stran. **Světlost** se projevila v souvislosti s ojedinělou mimikou, která zvýraznila intenzitu emoce.

Lásku charakterizovaly středně velké až velké pohyby do stran, k zemi i do výšky. Jedinci se otevřeli okolí a následně je pojali do sebe. Pomalé až středně rychlé pohyby byly prováděny se středním tělesným napětím a jedinci při nich oscilovali mezi střední a nízkou úrovní bez výrazného posunu do prostoru. Nejvíce se uplatnily výrazy umístěné do domén **jednota**, **fyzická síla**, **protivník** a **přírodní síla**. Aspekt duševní i fyzické **jednoty** se projevil velkými pohyby paží. Ty se nejprve široce rozevřely a následně „objaly srdce“. Velká intenzita emoce s pokusem o její kontrolu souvisí s přechody mezi střední a nízkou úrovní a zobrazuje boj člověka s **fyzickou/přírodní silou**. Domény **extáze**, **žár** a **cesta** se vztahují k intenzitě emoce a poslední z nich k ojedinělému pohybu do prostoru.

Strach je přiměl k úsporným až středně velkým pohybům. Jedinci se jednak uzavírali do sebe, jednak jejich středně rychlé až rychlé pohyby směřovaly ven z těla a k zemi. Pohybovali se v nízké úrovni se středním tělesným napětím, které se proměňovalo ve zvýšené, hromadilo se uvnitř těla i expandovalo do prostoru. Zde se prokázalo negativní hodnocení emoce prostřednictvím domén **břemeno**, **nemoc** a **ukrytí se před světem**. S ním souvisí uzavírání jedinců do sebe a sepětí pohybů se zemí. Intenzivní boj i pasivní reakce na přítomnost síly reprezentované **protivníkem**, **skrytým nepřítelem** nebo **mučitelem** souvisejí se směrem a velikostí pohybů. Náznak ztráty kontroly nad tělem byl zastoupen doménou **rozdělené já**.

Hněv rozproudil jedincům krev natolik, že jejich středně velké až velké pohyby směřovaly ven z těla do všech směrů. Tělesné napětí expandovalo do prostoru a rychlé pohyby oscilovaly mezi střední a nízkou úrovní. To vše se odehrávalo bez výrazného pohybu do prostoru. Nejvíce se uplatnily domény **protivník**, **horká kapalina v nádobě**, **agresivní zvíře** a **přírodní síla**, dále pak **žár**, **vězněné zvíře**, **šilenství** a **břemeno**. Všechny jsou těsně spjaty s velkou intenzitou emoce, s pokusem o její kontrolu i se ztrátou kontroly nad ní, s aspektem fyzického poškození, a tedy se závěrečným „pádem“ ze střední úrovně pohybu do nízké.

Na **překvapení** zareagovali všichni zpomalením pohybů a setrváním na místě s nevýraznými pohyby těla do stran nebo s mírným poklesem v kolenou. Jejich náhlou pasivitu lze souhrnně interpretovat jako důsledek působení **přírodní síly** a pohyby ze strany na stranu doménou **nádoba**.

Hanbu vyjádřili jedinci přechodem do nízké úrovně a skloněním hlavy i trupu. Směřování pohybů k zemi lze připsat intenzivnímu působení vnější síly v podobě **protivníka** nebo **břemene** a vnitřní touze jedince po **zmenšení se** a **ukrytí se před světem**.

Prokázalo se, že s prostorovými a dynamickými elementy pohybů, které se u jedinců vyskytovaly nejčastěji, koresponduje nejen popis emocí pomocí metaforických výrazů, ale i charakteristické znaky a aspekty jejich zdrojových domén.

2. případová studie – Studentky Taneční konzervatoře

Sledování jedinci a jejich reakce: Výzkumu se zúčastnily čtyři studentky 7. ročníku Taneční konzervatoře hlavního města Prahy. Všechny byly vybrány ředitelem školy, který jim předal vytištěný text společně se zadáním úkolu týden před natáčením. Velmi je překvapilo, že text není doprovázený hudbou. S tanečním projevem na přednes textu bez hudby se prakticky ještě nikdy nesetkaly. Úkol se jim zdál velmi těžký. Po dlouhé diskuzi mezi sebou se uvolily jej splnit.

Prostředí: Výzkum probíhal v rámci druhé poloviny suplované hodiny Klasického tance bez přítomnosti vyučujícího. Studentky měly nejprve možnost si své „předem promyšlené a připravené“ výstupy vyzkoušet na zvukový záznam textu. Tuto příležitost využily pouze TK 1 a TK 2.

Zkušnostní zázemí jedinců: Taneční konzervatoř hlavního města Prahy se považuje za nejprestižnější českou instituci, která školí své studenty především (nikoli pouze!) v technice klasického tance a připravuje je tím na angažmá v kamenných divadlech. K základním principům klasického tance patří neustále vzpřímené držení těla, vytočení dolních končetin na 180 stupňů, propínání kolen a nártů, propracovaný způsob natáčení ramen (tzv. épaulement) a vedení paží (tzv. port de bras) doprovázené přesným vedením hlavy. Všechny prvky klasického tance jsou zaznamenány v několika metodických příručkách (srov. Příloha č. 3; Pásková, Ždichyncová, 1983, 1986 [1976]; Tarasov, 1983; Warren, 1989).

Výuka striktně směřuje k uniformnímu vyškolení tanečníků vysoké technické úrovně. Studenti nemají v rámci výuky téměř žádnou možnost k projevení své individuality, k rozvíjení vlastní pohybové představivosti a schopnosti taneční improvizace. Součástí výuky jsou hodiny herecké výchovy. Studenti pravidelně účinkují ve školním nastudování děl klasického baletního repertoáru (dějových baletů) i menších choreografií z repertoáru moderního tance. Mají tak možnost vystupovat již během studia na prknech kamenných divadel u nás i v zahraničí.

Výsledky 2. případové studie:

JMÉNO INTERPRETA: TK 1

OBOR STUDIA A ROČNÍK: 7. ročník

SMUTEK

• Pohyb:

1) Pohyb obecně: legatové vedené taneční pohyby: taneční chůze pas allé vpřed (nášlapy přes špičku, vytočení v kyčlích, vzpřímené tělo), plastické gesto: stoj, skloněná hlava, pokles v kolenou, dlaň se dotkne tváře; mimika; lokomoce.

2) Prostorové elementy pohybu:

- a) linie – lomené, oblé
- b) velikost a směr – úsporné pohyby; dovnitř těla, k zemi
- c) vzorce – přímka
- d) umístění v prostoru – po straně i středové čelem k divákům
- e) úroveň – střední s poklesem v kolenou

3) Dynamické elementy pohybu:

- a) tenze / síla – p
- b) rychlost – pomalé pohyby
- c) trvání – neměnná dynamika

• **Metafory:** Byla *sklíčená* zármutkem. Byla jako *nalomená* lilie.

• **Zdrojové domény:** nedostatek vitality, dole

RADOST

• Pohyb:

1) Pohyb obecně: vedené taneční pohyby: otočka; port de bras (pohyby paží); změny épaulement (natočení ramen); dégagé (přenosy váhy z jedné nohy na druhou přes

pokrčená kolena); konvenční baletní gesta pro pozitivní emoce: póza croisée derrière, sepětí dlaní na levém rameni; póza croisée derrière, pohyb jedné paže směrem k tělu společně se změnou épaulement; mimika; pohyby na místě.

2) Prostorové elementy pohybu:

- a) linie – lomené, oblé
- b) velikost a směr – středně velké pohyby, úsporné pohyby; ven z těla i dovnitř těla, do stran
- c) vzorce – nezdůrazněné
- d) umístění v prostoru – středové čelem k divákům
- e) úroveň – střední

3) Dynamické elementy pohybu:

- a) tenze / síla – mf
- b) rychlost – pomalé pohyby, středně rychlé pohyby
- c) trvání – proměnlivá dynamika

- **Metafory:** Celá *zjasněla* úsměvem. Byla *plná* radosti. Cítila *teplo* okolo srdce.
- **Zdrojové domény:** světlý, kapalina v nádobě, teplý

LÁSKA

• Pohyb:

1) Pohyb obecně: legatové vedené taneční pohyby: pas allé stranou, port de bras, změny épaulement; konvenční baletní gesta pro lásku: stoj v I. pozici, sepětí dlaní na levém rameni s následným rozevřením paží do dálky a dlaněmi vzhůru; stoj v I. pozici, přiložení prstů na ústa a „poslání polibku“; mimika; lokomoce i pohyby na místě.

2) Prostorové elementy pohybu:

- a) linie – lomené, oblé
- b) velikost a směr – úsporné pohyby, středně velké pohyby; ven z těla, do stran
- c) vzorce – přímka
- d) umístění v prostoru – středové čelem k divákům

e) úroveň – střední

3) Dynamické elementy pohybu:

a) tenze / síla – mf

b) rychlost – pomalé pohyby

c) trvání – neměnná dynamika

• **Metafory:** Srdce ji k němu *poutá*. *Věnovala* mu své *srdce*.

• **Zdrojové domény:** pouto, božstvo

STRACH

• **Pohyb:**

1) Pohyb obecně: vedené taneční pohyby: otočka; plastická gesta: civilní chůze, obě dlaně se dotýkají hlavy; klek na jedné noze, hlava i trup jsou skloněné, jedna dlaň se dotýká země, druhá se opírá o koleno; mimika; pohyby na místě i lokomoce.

2) Prostorové elementy pohybu:

a) linie – lomené, oblé

b) velikost a směr – středně velké pohyby; dovnitř těla, k zemi

c) vzorce – přímka

d) umístění v prostoru – středové čelem k divákům

e) úroveň – střední; nízká

3) Dynamické elementy pohybu:

a) tenze / síla – mf

b) rychlost – středně rychlé pohyby

c) trvání – neměnná dynamika

• **Metafory:** Strach jí *skočil do týla*. Zděšenost jí *podlomila* nohy. *Sedl* na ni strach.

• **Zdrojové domény:** skrytý nepřítel, protivník v zápolení, břemeno

HNĚV

• **Pohyb:**

1) Pohyb obecně: vedené taneční pohyby: pas allé vzad; stoj v I. pozici, výrazné pohyby paží: výrazně ohnuté v loktech a přitisknuté k hlavě dlaněmi vzhůru vedou pohyb nejprve vzhůru „ven z hlavy“, pak do stran „ven z celého těla“; staccatové pohyby paží společně se skloněnou hlavou i trupem; plastické gesto: stoj, „úder“ malíkovou hranou rozevřené dlaně; mimika; pohyby na místě i lokomoce.

2) Prostorové elementy pohybu:

- a) linie – lomené, oblé
- b) velikost a směr – středně velké pohyby; ven z těla, k zemi, do stran
- c) vzorce – přímka
- d) umístění v prostoru – středové čelem k divákům
- e) úroveň – střední

3) Dynamické elementy pohybu:

- a) tenze / síla – mf; f: expanze do prostoru na slova „nejde to“
- b) rychlost – středně rychlé pohyby, pak rychlé pohyby
- c) trvání – zrychlování

• **Metafory:** Div *nepraskne* zlostí. *Chytl* ji vztek.

• **Zdrojové domény:** horká kapalina v nádobě, protivník v zápolení

JMÉNO INTERPRETA: TK 2

OBOR STUDIA A ROČNÍK: 7. ročník

SMUTEK

• **Pohyb:**

1) Pohyb obecně: taneční pohyby probíhající vlnou: pas allé vpřed (paže volně podél těla); rond de jambe par terre v demi plié (pokrčení kolena, špička druhé nohy opíše na zemi oblouk) se změnou épaulement; port de bras; hlava skloněná; konvenční baletní gesto pro odmítnutí: póza effacée derrière, paže jsou před tělem překříženy v zápěstí, pak se rozevřou; mimika; lokomoce i pohyby na místě.

2) Prostorové elementy pohybu:

- a) linie – rovné, oblé
- b) velikost a směr – středně velké; ven z těla i dovnitř těla, k zemi, do stran
- c) vzorce – oblouk
- d) umístění v prostoru – po straně i středové čelem k divákům
- e) úroveň – střední s poklesem v kolenou

3) Dynamické elementy pohybu:

- a) tenze / síla – mf
- b) rychlost – pomalé pohyby
- c) trvání – neměnná dynamika

• **Metafory:** *Šla jako když ji strká. Byla plná zármutku.*

• **Zdrojové domény:** nedostatek vitality, kapalina v nádobě

RADOST

• **Pohyb:**

1) Pohyb obecně: legatové vedené taneční pohyby: port de bras, dégagé, relevé v V. pozici (výstup na pološpičky); taneční pohyby probíhající vlnou: temps levé sauté v 1. arabesce na 90 stupňů (vysoký skok); glissade en tournant (přízemní skok s otočením)

zakončený přes degagé do pózy effacée derrière; konvenční baletní gesto pro pozitivní emoce: póza croisée derrière, pohyb paže směrem k tělu společně se změnou épaulement; mimika; lokomoce i pohyby na místě.

2) Prostorové elementy pohybu:

- a) linie – oblé, rovné
- b) velikost a směr – středně velké pohyby, velké pohyby; ven z těla, do výšky, do stran
- c) vzorce – přímka
- d) umístění v prostoru – po straně čelem k divákům
- e) úroveň – střední; vysoká

3) Dynamické elementy pohybu:

- a) tenze / síla – mf
- b) rychlost – středně rychlé pohyby, pak rychlé pohyby
- c) trvání – zrychlování

- **Metafora:** Všechna při té zprávě oživila. Srdce jí jása. Vyskočila si radostí.
- **Zdrojové domény:** vitalita, zdraví, vznášení se

LÁSKA

• Pohyb:

1) Pohyb obecně: vedené taneční pohyby: port de bras, degagé, změny póz (croisée/ effacée) a épaulement; švihové taneční pohyby: grand battement jeté přes développé na écartée devant (švih nohou nad 90 stupňů), tombé (výpad), pas de bourrée (sled kroků) do pózy croisée derrière; konvenční baletní gesto pro lásku: póza effacée derrière, pravá paže se přibližuje k levému rameni; mimika; pohyby na místě i lokomoce.

2) Prostorové elementy pohybu:

- a) linie – oblé
- b) velikost a směr – středně velké pohyby, velké pohyby; ven z těla i dovnitř těla, do výšky, do stran
- c) vzorce – přímka

- d) umístění v prostoru – po straně i středově čelem k divákům
- e) úroveň – střední s výstupy na pološpičky

3) Dynamické elementy pohybu:

- a) tenze / síla – mf
- b) rychlost – pomalé pohyby, pak středně rychlé pohyby
- c) trvání – zrychlování

- **Metafory:** Je *blízky* mému srdci. *Vzplanula* láskou k celému světu.
- **Zdrojové domény:** blízkost, žár

STRACH

• Pohyb:

1) Pohyb obecně: vedené taneční pohyby: pas allé vzad; konvenční baletní gesto pro negativní emoce: úklon s demi plié (pokřčení kolen) v póze croisée derrière, paže podél těla výrazně ohnuté v loktech a mírně odtažené, hlava směřuje šikmo vzhůru; plastické gesto: stoj, přikrčený trup, hlava skloněná, dlaně se dotýkají obličeje, dlaně jsou pod krkem sevřené v pěst; mimika; lokomoce i pohyby na místě.

2) Prostorové elementy pohybu:

- a) linie – oblé, lomené
- b) velikost a směr – středně velké pohyby; ven z těla i dovnitř těla, k zemi
- c) vzorce – přímka
- d) umístění v prostoru – středově čelem k divákům
- e) úroveň – střední s poklesem v kolenou

3) Dynamické elementy pohybu:

- a) tenze / síla – mf
- b) rychlost – pomalé pohyby, středně rychlé pohyby
- c) trvání – proměnlivá dynamika

- **Metafory:** *Přepadl* ji strach. Jakési obavy ji *skličovaly*.

- **Zdrojové domény:** skrytý nepřítel, nemoc

HNĚV

- **Pohyb:**

1) Pohyb obecně: vedené taneční pohyby: port de bras, dégagé, změny épaulement; konvenční baletní gesto pro odmítnutí: pohyb paže směrem do strany s akcentovaným zakončením a přechodem z pózy effacée derrière do stoje v V. pozici; mimika; pohyby na místě.

2) Prostorové elementy pohybu:

- a) linie – lomené, oblé
- b) velikost a směr – středně velké pohyby; ven z těla, do stran
- c) vzorce – nezdůrazněné
- d) umístění v prostoru – středové čelem k divákům
- e) úroveň – střední

3) Dynamické elementy pohybu:

- a) tenze / síla – mf
- b) rychlost – středně rychlé pohyby
- c) trvání – neměnná dynamika

- **Metafory:** Chtěla si na něm *vylít* vztek.
- **Zdrojové domény:** horká kapalina v nádobě

JMÉNO INTERPRETA: **TK 3**

OBOR STUDIA A ROČNÍK: 7. ročník

SMUTEK

• **Pohyb:**

1) Pohyb obecně: vedené taneční pohyby: pas allé vpřed, paže volně podél těla, hlava skloněná; přechod do sedu, pohyby paží a nohou; mimika; lokomoce.

2) Prostorové elementy pohybu:

- a) linie – lomené, oblé
- b) velikost a směr – úsporné pohyby; dovnitř těla, k zemi
- c) vzorce – přímka
- d) umístění v prostoru – po straně i středové profilem k divákům
- e) úroveň – střední; nízká

3) Dynamické elementy pohybu:

- a) tenze / síla – mf
- b) rychlost – pomalé pohyby
- c) trvání – neměnná dynamika

• **Metafory:** Byla *sklíčená* zármutkem. *Seděla* v zármutku. Byla *plná* zármutku.

• **Zdrojové domény:** nedostatek vitality, dole, kapalina v nádobě

RADOST

• **Pohyb:**

1) Pohyb obecně: taneční pohyby probíhající vlnou: relevé, otočka, glissade en tournant s pažemi ve 3. pozici; náznak konvenčního baletního gesta pro pozitivní emoce: pas allé vpřed, setkání dlaní u hrudníku s následným rozevřením paží do stran; mimika; lokomoce.

2) Prostorové elementy pohybu:

- a) linie – rovné, lomené
- b) velikost a směr – středně velké pohyby, velké pohyby; ven z těla i dovnitř těla, do výšky, do stran
- c) vzorce – přímka
- d) umístění v prostoru – po straně profilem k divákům
- e) úroveň – střední; vysoká

3) Dynamické elementy pohybu:

- a) tenze / síla – mř; ř: expanze do prostoru na slova „přímá šťastná“
- b) rychlost – středně rychlé pohyby, rychlé pohyby
- c) trvání – zrychlování

- **Metafory:** Štěstí jí jen *prší*. *Vyskočila si* radostí.
- **Zdrojové domény:** přírodní síla, vznášení se

LÁSKA

• **Pohyb:**

1) Pohyb obecně: vedené taneční pohyby: pas allé vzad a po kružnici; port de bras, degagé; konvenční baletní gesta pro lásku: póza effacée derrière, sepětí dlaní u hrudníku s následným rozevřením paží; nedokončená póza effacée devant, sepětí dlaní na levém rameni s následným rozevřením paží (dlaně se překrývají a směřují vzhůru); mimika; lokomoce i pohyby na místě.

2) Prostorové elementy pohybu:

- a) linie – rovné, lomené, oblé
- b) velikost a směr – úsporné pohyby, středně velké pohyby; ven z těla i dovnitř těla, do stran
- c) vzorce – přímka, kružnice
- d) umístění v prostoru – po straně profilem k divákům
- e) úroveň – střední

3) Dynamické elementy pohybu:

- a) tenze / síla – mf
- b) rychlost – pomalé pohyby
- c) trvání – neměnná dynamika

- **Metafory:** *Pojala ho do svého srdce. Věnovala mu své srdce.*
- **Zdrojové domény:** jednota částí, božstvo

STRACH

• Pohyb:

1) Pohyb obecně: vedené taneční pohyby: pas allé vzad, přechod do sedu, otočka v sedu a „schoulení se“; plastická gesta: sed, dlaně semknuté pod bradou, dlaně se dotýkají obličeje; mimika; lokomoce i pohyby na místě.

2) Prostorové elementy pohybu:

- a) linie – lomené, oblé
- b) velikost a směr – středně velké pohyby, úsporné pohyby; dovnitř těla, k zemi
- c) vzorci – oblouk
- d) umístění v prostoru – středové i po straně profilem k divákům
- e) úroveň – střední; nízká

3) Dynamické elementy pohybu:

- a) tenze / síla – f: hromadění uvnitř těla
- b) rychlost – středně rychlé pohyby, rychlé pohyby
- c) trvání – proměnlivá dynamika

- **Metafory:** Strachy je *celá bez sebe*. *Upadla* do strachu. Běží jí *mráz* po zádech.
- **Zdrojové domény:** rozdělené já, břemeno, přírodní síla

HNĚV

• **Pohyb:**

1) Pohyb obecně: staccatové švihové taneční pohyby: prudký vztyk ze země, rychlé pohyby paží, otočka; plastická gesta – civilní chůze po kružnici, dlaně se dotýkají obličeje, „úder“ pěstmi; mimika; lokomoce.

2) Prostorové elementy pohybu:

- a) linie – lomené
- b) velikost a směr – středně velké pohyby; ven z těla, k zemi, do stran
- c) vzorce – oblouk, kružnice
- d) umístění v prostoru – po straně i středové profilem k divákům
- e) úroveň – nízká; střední

3) Dynamické elementy pohybu:

- a) tenze / síla – f. expanze do prostoru
- b) rychlost – středně rychlé pohyby, pak rychlé pohyby
- c) trvání – zrychlování

• **Metafory:** *Zmocňuje se jí hněv. Vybuchla novým hněvem. Tys mě dohřál!*

• **Zdrojové domény:** protivník v zápolení, horká kapalina v nádobě, žár

JMÉNO INTERPRETA: TK 4

OBOR STUDIA A ROČNÍK: 7. ročník

SMUTEK

• **Pohyb:**

1) Pohyb obecně: civilní chůze, paže volně podél těla, hlava skloněná; taneční pohyby probíhající vlnou: protočení v sedě; mimika; lokomoce.

2) Prostorové elementy pohybu:

- a) linie – rovné, oblé
- b) velikost a směr – středně velké pohyby; dovnitř těla, k zemi
- c) vzorce – přímka, oblouk
- d) umístění v prostoru – po straně i středové čelem a zády k divákům
- e) úroveň – střední; nízká

3) Dynamické elementy pohybu:

- a) tenze / síla – mf
- b) rychlost – pomalé pohyby
- c) trvání – neměnná dynamika

• **Metafory:** *Věší hlavu. Měla tíhu na srdci.*

• **Zdrojové domény:** dole, břemeno

RADOST

• **Pohyb:**

1) Pohyb obecně: taneční pohyby probíhající vlnou: série piruet chaînés (otočky s plynulým přenosem váhy z jedné nohy na druhou) s rukama v bok i nad hlavou; vedené taneční pohyby: degagé do otevřených póz: à la seconde/ effacée derrière s široce rozevřenými pažemi; mimika; lokomoce.

2) Prostorové elementy pohybu:

- a) linie – rovné, lomené, oblé
- b) velikost a směr – středně velké pohyby; ven z těla, do výšky, do stran
- c) vzorce – oblouk
- d) umístění v prostoru – po straně i středové čelem k divákům
- e) úroveň – střední s výstupy na pološpičky

3) Dynamické elementy pohybu:

- a) tenze / síla – mf, f: expanze do prostoru na slova „přímo šťastná“
- b) rychlost – středně rychlé pohyby, pak rychlé pohyby
- c) trvání – zrychlování

• **Metafory:** *Plesala radostí. Měla nespoutanou radost.*

• **Zdrojové domény:** vznášení se, vězněné zvíře

LÁSKA

• Pohyb:

1) Pohyb obecně: švihové taneční pohyby: otočka s pravou dlaní přiloženou na levé straně hrudníku; otočka s pažemi překříženými na hrudníku (dlaně se dotýkají ramen); konvenční baletní gesto pro víru/prosbu: póza effacée derrière, paže před tělem výrazně ohnuté v loktech, dlaně jsou sevřené v pěst a směřují vzhůru; náznak konvenčního baletního gesta pro lásku: póza croisée derrière, pravá paže natažená před tělem, dlaně jsou nejprve sevřené v pěst, pak s akcentem otevřené a směřují vzhůru; mimika; pohyby na místě.

2) Prostorové elementy pohybu:

- a) linie – lomené, oblé
- b) velikost a směr – středně velké pohyby; ven z těla i dovnitř těla, do stran
- c) vzorce – nezdůrazněné
- d) umístění v prostoru – po straně profilem k divákům
- e) úroveň – střední

3) Dynamické elementy pohybu:

- a) tenze / síla – mf; f: expanze do prostoru na slovo „ráda“
- b) rychlost – pomalé pohyby, středně rychlé pohyby
- c) trvání – proměnlivá dynamika

- **Metafory:** Srdce ji k němu *poutá*. *Pojala ho* do svého srdce.
- **Zdrojové domény:** pouto, jednota částí

STRACH

• Pohyb:

1) Pohyb obecně: taneční pohyby probíhající vlnou: otočka v sedu; plastická gesta: zmatená civilní chůze, paže ohnuté v loktech, lokty posunuté za tělo; klek se skloněnou hlavou i trupem; mimika; lokomoce.

2) Prostorové elementy pohybu:

- a) linie – lomené, oblé
- b) velikost a směr – středně velké pohyby; ven z těla i dovnitř těla, k zemi
- c) vzorace – oblouk
- d) umístění v prostoru – středové čelem i profilem k divákům
- e) úroveň – střední; nízká

3) Dynamické elementy pohybu:

- a) tenze / síla – f: hromadění uvnitř těla
- b) rychlost – středně rychlé pohyby, rychlé pohyby
- c) trvání – proměnlivá dynamika

- **Metafory:** Je z toho *celá pryč*. *Upadla* do strachu.
- **Zdrojové domény:** rozdělené já, břemeno

Nové 7/19

HNĚV

• Pohyb:

1) Pohyb obecně: náznak konvenčního baletního gesta pro hněv: nedokončená póza à la seconde, dlaně sevřené v pěst, švihový pohyb paží vzhůru, obě paže se zastaví rozevřené před tělem a ohnuté v loktech s dlaněmi proti sobě; plastická gesta: zmatená chůze v prostoru, dlaně se dotýkají obličeje a boků; mimika; lokomoce.

2) Prostorové elementy pohybu:

- a) linie – lomené
- b) velikost a směr – úsporné pohyby, středně velké pohyby; dovnitř těla i ven z těla, do stran
- c) vzorce – oblouk
- d) umístění v prostoru – středové čelem i profilem k divákům
- e) úroveň – střední

3) Dynamické elementy pohybu:

- a) tenze / síla – f: expanze do prostoru i hromadění uvnitř těla
- b) rychlost – středně rychlé pohyby
- c) trvání – neměnná dynamika

• **Metafory:** *Vaří to v ní jako v přetopeném kotli.*

• **Zdrojové domény:** horká kapalina v nádobě

Shrnující závěr 2. případové studie

Nejprve si shrneme vliv zkušenostního zázemí jedinců na výsledky výzkumu. Poté přistoupíme k závěrečné interpretaci zdrojových domén emocí prostřednictvím prostorových a dynamických elementů pohybů.

Jedinci se s taneční improvizací na mluvené slovo ještě nikdy nesetkali. Mimika a gesta se u nich projevila na úkor tanečních pohybů. Ukázalo se, že dívky jsou tanečně školeny především v „pozitivních“ rolích (princezny, víly), a proto se ke konvenčním baletním gestům uchýlovaly v případě **radosti**, **lásky** a částečně **hněvu**. V případě **strachu** a **hněvu** většinou opustily konvence klasického tance a přiklonily se k plastickým gestům, která přímo vycházela z vrozených motorických reakcí těla na „negativní“ emoce (srov. zde 3. Emoce z pohledu psychologie). Výstupy se odehrávaly převážně na středu a po stranách předváděcího prostoru, což souvisí s celkovou převahou lokomoce nad pohyby na místě. K etice klasického tance patří, že se tanečníci pokud možno neotáčejí zády k divákům a nepohybují se v nízké úrovni. Jedinci tuto konvenci částečně porušili. Vzhledem k podstatě techniky klasického tance a k použití plastických gest se ukázaly jako neprůkazné vzorce a trvání pohybů. Ke změnám v tenzi/síle docházelo zlehka a pro laika někdy až neznatelně. Udržení středního tělesného napětí po celou dobu tanečního výkonu je nedílnou součástí klasické taneční techniky.

Smutek projevovali jedinci úspornými až středně velkými pomalými pohyby. Ty směřovaly dovnitř těla a k zemi. Pohybovali se ve střední úrovni s náznaky přechodu do nízké úrovně a udržovali střední tělesné napětí. Jejich výstupy nejvýstižněji popsaly metaforické výrazy spadající do domén **dole**, **nedostatek vitality**, **kapalina v nádobě** a **břemeno**. Společnými aspekty těchto domén jsou negativní hodnocení emoce a pasivita. Obojí je důsledkem vnější i vnitřní zátěže, která omezuje pohyby těla a táhne je k zemi. Pozvolné přetékání kapaliny po stěnách nádoby symbolizovaly pohyby směřující mírně do stran a k zemi.

Radost vyjadřovali středně velkými až velkými pohyby. Narozdíl od smutku směřovaly jejich pohyby do stran, do výšky a ven z těla. Udržovali střední tělesné napětí, ale

nedokázali zabránit jeho pozvolné proměně ve zvýšené tělesné napětí, které mírně expandovalo do prostoru. Ve středně rychlých až rychlých pohybech využili skoků a poskoků. Tyto pohyby nejlépe vystihly metaforické výrazy zařazené do domény **vznášení se**. Dále se vyskytly domény **světlý**, **teplý** a **zdraví** spjaté s pozitivním hodnocením emoce. Ty se projevíly výraznou mimikou a intenzitou pohybů bez očividné ztráty kontroly nad tělem. Pohyby směřující do výšky s expanzí zvýšeného tělesného napětí do prostoru reprezentovaly domény **přírodní síla**, **vězněné zvíře** a **vitalita**, pohyby směřující do stran **kapalina v nádobě**.

Lásku charakterizovaly úsporné až středně velké pohyby směřující ven z těla i dovnitř těla a do stran. Pomalé pohyby byly prováděny se středním tělesným napětím a jedinci setrvali ve střední pohybové úrovni. Nejvíce se uplatnily výrazy umístěné do domén **pouto**, **božstvo** a **jednota**. Ty souvisejí s vedenými pohyby paží do dálky, s přiložením dlaně na srdce a s následným „darováním srdce“. Dále se vyskytly domény **blízkost** a **žár**. Blízkost svou podstatou spadá mezi tři výše uvedené domény. Žár se projevil velkými švihovými pohyby.

Strach vedl jedince ke středně velkým pohybům. Uzavírali se do sebe a jejich středně rychlé pohyby směřovaly k zemi. Kromě pohybů ve střední úrovni využívali také pohybů v nízké úrovni. Střední tělesné napětí se pozvolna proměňovalo ve zvýšené tělesné napětí hromadící se uvnitř těla. Mezi doménami převládlo **břemeno**. To je společně s **nemocí** přímo spjaté s pohyby směrem k zemi a s použitím plastických gest. S pasivní i aktivní reakcí na negativní podnět, s tzv. úlekovým reflexem (srov. zde 3. Emoce z pohledu psychologie), souvisejí domény **skrytý nepřítel**, **protivník** a **přírodní síla**. Hromadění zvýšeného napětí uvnitř těla předznamenávající ztrátu kontroly nad tělem se vztahuje k doméně **rozdělené já**.

Hněv je přiměl k tomu, že jejich středně velké pohyby směřovaly ven z těla, do stran a k zemi. Pohybovali se ve střední úrovni středně rychlými pohyby. Snažili se udržet střední tělesné napětí, ale místy nezabránili jeho expanzi do prostoru. Nejvíce se uplatnila doména **horká kapalina v nádobě**. Nádobu charakterizují převážně lomené (hranaté) linie těla, horkou kapalinu vyvíjející vnitřní tlak na nádobu naznačují pohyby

paží do stran. Kapalina do prostoru neexpandovala, ale „vytekla“. Expanze napětí do prostoru souvisí s doménou **protivník** a plastické gesto zobrazující nárůst tělesné teploty s doménou **žár**.

Na **překvapení** zareagovali všichni jedinci setrváním v póze derrière a následnou chůzí vzad. Náhlou pasivitu jedinců lze souhrnně interpretovat jako důsledek působení **přírodní síly**.

Během **hanby** přešli do pózy nebo do sedu, sklonili hlavu a zakrývali si dlaní obličej. Tyto pohyby souvisejí s doménami **zmenšení se** a **ukrytí se před světem**.

Prokázalo se, že s prostorovými a dynamickými elementy pohybů, které se u jedinců vyskytovaly nejčastěji, koresponduje nejen popis emocí pomocí metaforických výrazů, ale i charakteristické znaky a aspekty jejich zdrojových domén.

3. případová studie – Studenti Taneční konzervatoře

Sledování jedinci a jejich reakce: Výzkumu se zúčastnili čtyři studenti 7. ročníku Taneční konzervatoře hlavního města Prahy. Všichni byli vybráni ředitelem školy, který jim předal vytištěný text společně se zadáním úkolu dva týdny před natáčením. Studenti nevznášeli proti účasti na výzkumu námitky a zadání úkolu nekomentovali.

Prostředí: Výzkum probíhal v rámci druhé poloviny hodiny Moderního tance a za přítomnosti vyučující. Protože tato vyučující vede také hodiny dramatické a herecké výchovy, vystupovala po celou dobu výzkumu jako autorita. Studenti měli nejprve možnost si své „předem promyšlené a připravené“ výstupy vyzkoušet na zvukový záznam textu. Této příležitosti nevyužil ani jeden z nich.

Zkušební zázemí jedinců: Toto zázemí je stejné jako u jedinců ve 2. případové studii.

Výsledky 3. případové studie:

JMÉNO INTERPRETA: TK 5

OBOR STUDIA A ROČNÍK: 7. ročník

SMUTEK

• Pohyb:

1) Pohyb obecně: civilní chůze, hlava skloněná, paže volně podél těla; plastické gesto: stoj, paže jsou zkřížené na hrudi (dlaně objímají lokty); mimika; lokomoce.

2) Prostorové elementy pohybu:

- a) linie – lomené, oblé
- b) velikost a směr – středně velké pohyby; dovnitř těla, k zemi
- c) vzorce – přímka
- d) umístění v prostoru – po straně profilem k divákům, středové profilem i zády k divákům
- e) úroveň – střední

3) Dynamické elementy pohybu:

- a) tenze / síla – mf
- b) rychlost – středně rychlé pohyby, pak pomalé pohyby
- c) trvání – zpomalování

• **Metafory:** *Věší hlavu. Měl náladu na bodu mrazu.*

• **Zdrojové domény:** dole, nedostatek tepla.

RADOST

• Pohyb:

1) Pohyb obecně: švihové taneční pohyby: výskok s vyšvihnutím paží do výšky; plastické gesto: stoj, švihem rozevřené paže do výšky opíše kružnici; mimika; lokomoce.

2) Prostorové elementy pohybu:

- a) linie – lomené, spirálovité
- b) velikost a směr – velké pohyby; ven z těla, do výšky, do stran
- c) vzorce – přímka
- d) umístění v prostoru – středové čelem k divákům
- e) úroveň – vysoká; střední

3) Dynamické elementy pohybu:

- a) tenze / síla – f: expanze do prostoru
- b) rychlost – středně rychlé pohyby, rychlé pohyby
- c) trvání – proměnlivá dynamika

• **Metafora:** *Vyskočil si radostí. Byl plný radosti. Celý zjasněl úsměvem.*

• **Zdrojové domény:** vznášení se, kapalina v nádobě, světlý

LÁSKA

• Pohyb:

1) Pohyb obecně: konvenční baletní gesta pro lásku: stoj v I. pozici, přiblížení dlaní k hrudníku s následným rozevřením paží; póza *croisée derrière*, pravá dlaň se přiblíží k hrudníku, *degagé* do pózy *effacée derrière* s natažením pravé paže do dálky; mimika; lokomoce i pohyby na místě.

2) Prostorové elementy pohybu:

- a) linie – lomené, oblé
- b) velikost a směr – úsporné pohyby, středně velké pohyby; ven z těla i dovnitř těla, do stran

- c) vzorce – přímka
- d) umístění v prostoru – středové profilem k divákům
- e) úroveň – střední

3) Dynamické elementy pohybu:

- a) tenze / síla – p
- b) rychlost – pomalé pohyby
- c) trvání – neměnná dynamika

- **Metafory:** Je *blízka* mému srdci. *Věnoval* jí své *srdce*.
- **Zdrojové domény:** blízkost, božstvo

STRACH

• Pohyb:

1) Pohyb obecně: plastická gesta: dřep, paže zkřížené na hrudi, shrbená záda; civilní chůze vzad, paže zkřížené na hrudi, shrbená záda; mimika; lokomoce i pohyby na místě.

2) Prostorové elementy pohybu:

- a) linie – lomené, oblé
- b) velikost a směr – úsporné pohyby; dovnitř těla, k zemi
- c) vzorce – přímka
- d) umístění v prostoru – středové čelem k divákům
- e) úroveň – střední; nízká

3) Dynamické elementy pohybu:

- a) tenze / síla – f: hromadění uvnitř těla
- b) rychlost – středně rychlé pohyby
- c) trvání – neměnná dynamika

- **Metafory:** *Sužuje* ho strach. *Sedl* na něj strach.
- **Zdrojové domény:** nemoc, břemeno

HNĚV

• **Pohyb:**

1) Pohyb obecně: švihový taneční pohyb: výskok ukončený podřepem, výrazné pohyby paží; plastická gesta: civilní chůze všemi směry; dlaně sevřené v pěst se dotýkají hlavy; mimika; lokomoce.

2) Prostorové elementy pohybu:

- a) linie – lomené, oblé
- b) velikost a směr – velké pohyby; ven z těla, všemi směry
- c) vzorce – přímka, oblouk
- d) umístění v prostoru – středové čelem k divákům
- e) úroveň – střední; vysoká

3) Dynamické elementy pohybu:

- a) tenze / síla – f: expanze do prostoru
- b) rychlost – rychlé pohyby, středně rychlé pohyby
- c) trvání – proměnlivá dynamika

• **Metafory:** *Vyletěl jako čert z pekla. Řádl jako rozumu zbavený.*

• **Zdrojové domény:** vězněné zvíře, šílenství

JMÉNO INTERPRETA: TK 6

OBOR STUDIA A ROČNÍK: 7. ročník

SMUTEK

• **Pohyb:**

1) Pohyb obecně: civilní chůze, hlava skloněná; plastické gesto: dlaně se dotýkají břicha, tváří a vlasů; mimika; lokomoce.

2) Prostorové elementy pohybu:

- a) linie – oblé, lomené
- b) velikost a směr – středně velké pohyby; dovnitř těla, k zemi
- c) vzorce – přímka
- d) umístění v prostoru – po straně i středové profilem k divákům, středové čelem k divákům
- e) úroveň – střední

3) Dynamické elementy pohybu:

- a) tenze / síla – mf
- b) rychlost – středně rychlé pohyby
- c) trvání – neměnná dynamika

• **Metafory:** *Věší hlavu. Měl bolavou duši. Měl zakalenou mysl.*

• **Zdrojové domény:** dole, nemoc, kapalina v nádobě

RADOST

• **Pohyb:**

1) Pohyb obecně: taneční pohyby vlnou: pas allé stranou, paže jsou rozevřené dlaněmi vzhůru; výskok s vyšvihnutím paží do výšky; plastické gesto: stoj, výrazný nádech, překřížení paží na hrudi s roztaženými prsty, mírný sklon hlavy; mimika; lokomoce.

2) Prostorové elementy pohybu:

- a) linie – lomené, oblé
- b) velikost a směr – středně velké pohyby, velké pohyby; ven z těla, do výšky, do stran
- c) vzorce – přímka
- d) umístění v prostoru – středové i po straně čelem k divákům
- e) úroveň – střední; vysoká

3) Dynamické elementy pohybu:

- a) tenze / síla – mf; f: expanze do prostoru na slova „opravdu radost“
- b) rychlost – středně rychlé pohyby, rychlé pohyby
- c) trvání – proměnlivá dynamika

• **Metafory:** Byl *naplněný* radostí. *Vyskočil si* radostí. Cítil *teplo* okolo srdce.

• **Zdrojové domény:** kapalina v nádobě, vznášení se, teplý

LÁSKA

• Pohyb:

1) Pohyb obecně: konvenční baletní gesta pro lásku: pas allé vpřed, přiložení pravé dlaně na levé rameno; sepětí dlaní na hrudníku (sevřené v pěst) s následným rozevřením paží (dlaně jsou těsně u sebe a otevřené vzhůru); skluz do kleku na jedné noze s široce rozevřenými pažemi; mimika; lokomoce.

2) Prostorové elementy pohybu:

- a) linie – lomené, oblé
- b) velikost a směr – úsporné pohyby, středně velké pohyby; ven z těla i dovnitř těla, k zemi, do stran
- c) vzorce – přímka
- d) umístění v prostoru – po straně profilem i zády k divákům, středové čelem k divákům
- e) úroveň – střední; nízká

3) Dynamické elementy pohybu:

- a) tenze / síla – mf

- b) rychlost – pomalé pohyby
- c) trvání – neměnná dynamika

- **Metafory:** *Věnoval jí své srdce. Jdi, kam tě srdce táhne. Na rukou by ji nosil.*
- **Zdrojové domény:** božstvo, cesta

STRACH

• Pohyb:

1) Pohyb obecně: vedené taneční pohyby: pas allé vzad; přechod do sedu, posun těla v sedu; plastická gesta: shrbená záda, dlaně jsou přiložené k hrudníku; sed na zemi, jedna paže je zvednutá před obličejem; mimika; lokomoce.

2) Prostorové elementy pohybu:

- a) linie – lomené, oblé
- b) velikost a směr – úsporné pohyby; dovnitř těla, k zemi, do stran
- c) vzorce – přímka, oblouk
- d) umístění v prostoru – středové i po straně čelem k divákům
- e) úroveň – střední; nízká

3) Dynamické elementy pohybu:

- a) tenze / síla – pp
- b) rychlost – pomalé pohyby, pak velmi pomalé pohyby
- c) trvání – zpomalování

- **Metafory:** *Ochromila ho hrůza. Strkal řít' do kouta.*
- **Zdrojové domény:** nemoc, ukrytí se před světem

HNĚV

• **Pohyb:**

1) Pohyb obecně: přechod do stoje; civilní chůze vpřed i vzad; plastická gesta: sevření dlaní v pěst; náznak konvenčního baletního gesta pro negativní emoce: stoj v I. pozici, přiblížení mírně sevřených dlaní k tělu, *degagé* s rozevřením paží; mimika; lokomoce.

2) Prostorové elementy pohybu:

- a) linie – rovné, lomené, oblé
- b) velikost a směr – úsporné pohyby, středně velké pohyby; ven z těla i dovnitř těla, k zemi, do stran
- c) vzorce – oblouk
- d) umístění v prostoru – po straně i středově čelem k divákům
- e) úroveň – nízká; střední

3) Dynamické elementy pohybu:

- a) tenze / síla – mf
- b) rychlost – středně rychlé pohyby
- c) trvání – neměnná dynamika

- **Metafora:** To mu *rozhybalo* žluč.
- **Zdrojové domény:** fungující stroj

JMÉNO INTERPRETA: TK 7

OBOR STUDIA A ROČNÍK: 7. ročník

SMUTEK

• **Pohyb:**

1) Pohyb obecně: taneční pohyby probíhající vlnou: pas allé vpřed, otočka; plastické gesto: obě dlaně se dotknou obličeje; konvenční baletní gesto pro negativní emoce: stoj v I. pozici, pohyb paže od čela směrem dolů; mimika; lokomoce i pohyby na místě.

2) Prostorové elementy pohybu:

- a) linie – lomené, oblé
- b) velikost a směr – středně velké pohyby; dovnitř těla, k zemi
- c) vzorce – přímka
- d) umístění v prostoru – po straně profilem k divákům, středové čelem k divákům
- e) úroveň – střední

3) Dynamické elementy pohybu:

- a) tenze / síla – mf
- b) rychlost – středně rychlé pohyby
- c) trvání – neměnná dynamika

• **Metafory:** Měl *zakalenou* mysl. *Věší* hlavu.

• **Zdrojové domény:** kapalina v nádobě, dole

RADOST

• **Pohyb:**

1) Pohyb obecně: taneční pohyby probíhající vlnou: chassé (poskok) s port de bras, glissade en tournant, pas allé; konvenční baletní gesto pro pozitivní emoce: póza croisée derrière, paže široce rozevřené do výšky; mimika; lokomoce.

2) Prostorové elementy pohybu:

- a) linie – rovné, oblé
- b) velikost a směr – středně velké pohyby, velké pohyby; ven z těla, do výšky, do stran
- c) vzorce – přímka
- d) umístění v prostoru – středové čelem i profilem k divákům
- e) úroveň – střední; vysoká

3) Dynamické elementy pohybu:

- a) tenze / síla – mf
- b) rychlost – středně rychlé pohyby, rychlé pohyby
- c) trvání – proměnlivá dynamika

• **Metafory:** *Vyskočil si radostí. Je v sedmém nebi.*

• **Zdrojové domény:** vznášení se, bytí v nebi

LÁSKA

• **Pohyb:**

1) Pohyb obecně: náznak konvenčních baletních gest pro lásku: póza effacée derrière, jedna dlaň/obě dlaně se dotýkají hrudníku s následným rozevřením paže/paží; přechod do kleku na jedné noze, semknutí dlaní před tělem s náznakem „úderu“; mimika; lokomoce.

2) Prostorové elementy pohybu:

- a) linie – lomené
- b) velikost a směr – středně velké pohyby; ven z těla, k zemi, do stran
- c) vzorce – přímka
- d) umístění v prostoru – středové i po straně profilem k divákům
- e) úroveň – nízká; střední

3) Dynamické elementy pohybu:

- a) tenze / síla – mf
- b) rychlost – středně rychlé pohyby

c) trvání – neměnná dynamika

• **Metafory:** Srdce ho k ní *poutá*. *Věnoval* jí své *srdce*. Byl jí *oddán* upřímnou láskou.

• **Zdrojové domény:** pouto, božstvo

STRACH

• **Pohyb:**

1) Pohyb obecně: švihové taneční pohyby: poskok, paže se švihem rozevřou a opíší kružnici; plastická gesta: civilní chůze vzad, dlaně se dotýkají obličeje, paže přitisknuté ke hrudi s dlaněmi sevřenými v pěst, shrbená záda, lokty se třesou; mimika; lokomoce.

2) Prostorové elementy pohybu:

a) linie – lomené, oblé, spirálovité

b) velikost a směr – úsporné pohyby, velké pohyby; dovnitř těla, do výšky, k zemi

c) vzorce – oblouk

d) umístění v prostoru – středové čelem k divákům

e) úroveň – vysoká; střední s poklesem v kolenou

3) Dynamické elementy pohybu:

a) tenze / síla – mf

b) rychlost – středně rychlé pohyby, rychlé pohyby

c) trvání – proměnlivá dynamika

• **Metafory:** Je z toho *celý pryč*. *Třese se* strachem.

• **Zdrojové domény:** rozdělené já, nemoc

HNĚV

• **Pohyb:**

1) Pohyb obecně: švihový taneční pohyb: poskok; plastická gesta: civilní chůze všemi směry, „dupnutí“, „úder“ pěstmi; dlaně se dotýkají obličeje; mimika; lokomoce.

2) Prostorové elementy pohybu:

- a) linie – lomené, oblé
- b) velikost a směr – středně velké pohyby; ven z těla i dovnitř těla, všemi směry
- c) vzorce – oblouk
- d) umístění v prostoru – středové čelem i profilem k divákům
- e) úroveň – střední; vysoká

3) Dynamické elementy pohybu:

- a) tenze / síla – mf
- b) rychlost – středně rychlé pohyby
- c) trvání – neměnná dynamika

- **Metafory:** Tys mě *dohřál!* Div *nepraskne* zlostí.
- **Zdrojové domény:** žár, horká kapalina v nádobě

JMÉNO INTERPRETA: TK 8

OBOR STUDIA A ROČNÍK: 7. ročník

SMUTEK

• **Pohyb:**

1) Pohyb obecně: civilní chůze, paže volně podél těla, hlava skloněná; taneční pohyby probíhající vlnou: přechod do sedu, protočení v sedě; mimika; lokomoce.

2) Prostorové elementy pohybu:

- a) linie – rovné, oblé
- b) velikost a směr – středně velké pohyby; dovnitř těla, k zemi
- c) vzorce – přímka
- d) umístění v prostoru – po straně profilem k divákům, středové profilem i zády k divákům
- e) úroveň – střední; nízká

3) Dynamické elementy pohybu:

- a) tenze / síla – mf
- b) rychlost – středně rychlé pohyby
- c) trvání – neměnná dynamika

• **Metafory:** *Věší hlavu. Seděl v zármutku.*

• **Zdrojové domény:** dole

RADOST

• **Pohyb:**

1) Pohyb obecně: taneční pohyby probíhající vlnou: degagé, dlaně se přibližují k hrudníku a svírají v pěst; otočka se švihovým pohybem paží do výšky; plastické gesto: záklon hlavy a trupu s rozšvihnutím paží, dlaně jsou otevřené, pak sevřené v pěst; mimika; lokomoce.

2) Prostorové elementy pohybu:

- a) linie – lomené, oblé
- b) velikost a směr – středně velké pohyby, velké pohyby; ven z těla i dovnitř těla, do výšky, do stran
- c) vzorce – přímka, oblouk
- d) umístění v prostoru – středové profilem i čelem k divákům
- e) úroveň – střední s výstupy na pološpičky

3) Dynamické elementy pohybu:

- a) tenze / síla – mf; f: expanze do prostoru na slova „opravdu radost, šťastná“
- b) rychlost – středně rychlé pohyby, rychlé pohyby
- c) trvání – proměnlivá dynamika

- **Metafory:** *Srdce mu jásá. Je na vrcholku štěstí. Celý zjasněl úsměvem.*
- **Zdrojové domény:** zdraví, nahoře, světlý

LÁSKA

• Pohyb:

1) Pohyb obecně: náznaky konvenčních baletních gest pro lásku: pas allé vpřed, dlaně se dotýkají hrudníku s následným rozevíráním paží; přechod do kleku, dlaně semknuté na hrudníku, sklon hlavy a otevření jedné paže do dálky; mimika; lokomoce.

2) Prostorové elementy pohybu:

- a) linie – lomené, oblé
- b) velikost a směr – úsporné pohyby, středně velké pohyby; ven z těla i dovnitř těla, k zemi, do stran
- c) vzorce – přímka
- d) umístění v prostoru – středové i po straně profilem k divákům
- e) úroveň – střední; nízká

3) Dynamické elementy pohybu:

- a) tenze / síla – mf

b) rychlost – středně rychlé pohyby

c) trvání – neměnná dynamika

• **Metafory:** *Jdi, kam tě srdce táhne. Srdce má samý žár a plamen. Byl jí oddán upřímnou láskou.*

• **Zdrojové domény:** cesta, žár, božstvo

STRACH

• Pohyb:

1) Pohyb obecně: staccatové taneční pohyby: posun těla v sedu a v kleku s odrazem od rukou a nohou; pas allé vzad, paže se přibližují k tělu; mimika; lokomoce.

2) Prostorové elementy pohybu:

a) linie – lomené, oblé

b) velikost a směr – úsporné pohyby, středně velké pohyby; dovnitř těla i ven z těla, k zemi, do stran

c) vzorce – přímka

d) umístění v prostoru – středové čelem k divákům

e) úroveň – nízká; střední

3) Dynamické elementy pohybu:

a) tenze / síla – f: hromadění uvnitř těla

b) rychlost – středně rychlé pohyby, pak rychlé pohyby

c) trvání – zrychlování

• **Metafory:** *Obklíčil ho strach. Upadl do strachu. Strkal řiť do kouta.*

• **Zdrojové domény:** skrytý nepřítel, břemeno, ukrytí se před světem,

HNĚV

• Pohyb:

1) Pohyb obecně: civilní chůze, hlava i trup jsou skloněné, výrazné pohyby paží; konvenční baletní gesto pro hněv: nedokončená póza à la seconde, dlaně sevřené v pěst, švihový pohyb paží vzhůru, obě paže se zastaví rozevřené před tělem a ohnuté v loktech s dlaněmi proti sobě; mimika; lokomoce.

2) Prostorové elementy pohybu:

- a) linie – lomené, oblé
- b) velikost a směr – velké pohyby; ven z těla, všemi směry
- c) vzorce – přímka
- d) umístění v prostoru – středové čelem i profilem k divákům
- e) úroveň – střední

3) Dynamické elementy pohybu:

- a) tenze / síla – f: expanze do prostoru
- b) rychlost – středně rychlé pohyby, rychlé pohyby
- c) trvání – proměnlivá dynamika

• **Metafora:** *Vybuchl novým hněvem. Vykřikl se zapálenou myslí. Zchladil si zlost.*

• **Zdrojové domény:** horká kapalina v nádobě, žár

Shrnující závěr 3. případové studie

Závěrečnou interpretaci zdrojových domén emocí prostřednictvím prostorových a dynamických elementů pohybů provedeme poté, co si shrneme vliv zkušenostního zázemí jedinců na výsledky výzkumu.

Jedinci se s taneční improvizací na mluvené slovo ještě nikdy nesetkali, a proto se u nich na úkor tanečních pohybů projevila mimika a gesta. U všech emocí se přiklonili k plastickým gestům poukazujícím na svůj původ ve vrozených motorických reakcích lidského těla. Značnou roli sehrála přítomnost vyučující herecké výchovy, která je k použití těchto gest motivovala. Pouze v případě **lásky** se prokázalo taneční školení chlapců především v rolích princů, kteří v dějových baletch vyjadřují lásku konvenčními gesty. Všechny výstupy se odehrávaly převážně na středu předváděcího prostoru. Jedinci se z velké části pohybovali po přímkách a do prostoru. Etika klasického tance byla výrazně porušena pouze u **strachu**. Linie a trvání pohybů byly neprůkazné. Jedinci se snažili udržovat střední tělesné napětí, a tak ke změnám v tenzi/síle pohybů docházelo téměř neznatelně.

Smutek vyjadřovali středně velkými a středně rychlými pohyby. Ty směřovaly k zemi a jedinci se při nich uzavírali do sebe. Pohybovali se ve střední úrovni a udržovali střední tělesné napětí. Jejich výstupy nejvýstižněji popsaly metaforické výrazy spadající do domén **dole**, **kapalina v nádobě**, **nedostatek tepla** a **nemoc**. Společnými aspekty těchto domén jsou negativní hodnocení emoce a směřování pohybů k zemi. Nedostatek tepla a nemoc symbolizovala očividná plastická gesta.

Radost projevovali středně velkými až velkými pohyby. Narozdíl od smutku směřovaly pohyby do výšky a do stran. Jedinci se otevírali svému okolí. Udržovali střední tělesné napětí, ale nedokázali zabránit jeho pozvolné proměně ve zvýšené tělesné napětí, které expandovalo do prostoru. Ve středně rychlých až rychlých pohybech využili skoků a poskoků. Během nich expandovalo napětí do prostoru a přidalo na intenzitě převládající doméně **vznášení se**. S pohyby vzhůru souvisejí také domény **bytí v nebi** a **nahoře**, se směrem pohybů do stran **kapalina v nádobě**. Dále se vyskytly domény **světlý**, **teplý** a

zdraví spjaté s pozitivním hodnocením emoce. Ty se projevily výraznou mimikou a intenzitou pohybů bez očividné ztráty kontroly nad tělem.

Lásku charakterizovaly úsporné až středně velké pohyby směřující ven z těla, dovnitř těla, do stran a k zemi. Pomalé až středně rychlé pohyby byly prováděny se středním tělesným napětím. Jedinci setrvali ve střední pohybové úrovni, kterou téměř vždy zakončili přechodem do úrovně nízké. Nejvýstižněji tyto pohyby popsaly výrazy zařazené do domény **božstvo**. Ty souvisejí s vedenými pohyby paží do dálky, s přiložením dlaně na srdce a s oddaným „věnováním srdce“ v pokleku se skloněnou hlavou. S vedenými pohyby paží do dálky a s jejich pohybem v blízkosti hrudníku také souvisejí domény **pouto** a **blízkost**. S výraznou lokomocí a se zvýšenou intenzitou pohybů jsou spojeny domény **cesta** a **žár**.

Strach je přiměl k úsporným pohybům. Jedinci se uzavírali do sebe a jejich středně rychlé pohyby směřovaly k zemi a do stran. Pohybovali se ve střední i v nízké úrovni a tělesné napětí se hromadilo uvnitř těla. Mezi doménami převládla **nemoc**. Ta je společně s **břemenem** přímo spjata s pohyby na zemi a s použitím plastických gest. S pasivní i aktivní reakcí na negativní podnět, s tzv. úlekovým reflexem, souvisejí domény **ukrytí se před světem** a **skrytý nepřítel**. Doménu **rozdělené já** charakterizují velké pohyby směřující do výšky a k zemi. Tyto kontrastní směry předznamenávají ztrátu kontroly nad tělem.

Hněv zvýšil pohybovou aktivitu jedinců natolik, že jejich středně velké až velké pohyby směřovaly k tělu i vyrazily do prostoru, a to do výšky, k zemi i do stran. Pohybovali se ve střední a vysoké úrovni středně rychlými pohyby. Polovina jich udržovala střední tělesné napětí, polovině expandovalo do prostoru. Nejlépe tyto pohyby vystihly domény **horká kapalina v nádobě**, **žár**, **vězněné zvíře** a **šílenství**. Ty jsou spojeny se zvýšenou intenzitou pohybů a s expanzí tělesného napětí do prostoru všemi směry naznačující nedostatek kontroly nad tělem. Pouze doména **fungující stroj** je spojena se zmírněnou intenzitou pohybů.

Na **překvapení** zareagovali všichni zastavením pohybů a následnou chůzí vzad. Jejich náhlou pasivitu lze souhrnně interpretovat jako důsledek působení **přírodní síly**.

Hanbu znázornili postojem nebo přechodem do nízké úrovně se skloněnou hlavou a s obličejem v dlaních. Tyto pohyby souvisejí s podlehnutím **protivníkovi, břemenu** a touze po **zmenšení se a ukrytí se před světem**.

Prokázalo se, že s prostorovými a dynamickými elementy pohybů, které se u jedinců vyskytovaly nejčastěji, koresponduje nejen popis emocí pomocí metaforických výrazů, ale i charakteristické znaky a aspekty jejich zdrojových domén.

4. případová studie – Profesionální tanečník

Sledovaný jedinec a jeho reakce: Výzkumu se zúčastnil Ondřej Boháč. Text společně se zadáním úkolu obdržel dva týdny před natáčením. K vytištěnému textu si vyžádal jeho zvukový záznam. K zadání přistupoval pozitivně a se zájmem.

Zkušnostní zázemí jedince: Tanečník absolvoval Taneční konzervatoř hlavního města Prahy v roce 1987. Ve stejném roce získal na celostátní baletní soutěži v Brně 1. cenu. Od roku 1988 až do roku 2003 byl členem baletního souboru Národního divadla v Praze. Zde se jako sborový i sólový tanečník podílel na mnoha inscenacích děl klasického i moderního tanečního repertoáru. Spolupracoval s nejrozličnějšími českými i zahraničními choreografy. Po odchodu z Národního divadla působil jako baletní mistr v Divadle J. K. Tyla v Plzni. S tímto divadlem částečně spolupracuje dodnes a zároveň vyučuje v baletní škole Pirueta (srov. ČTS, s. 24; [http 2](#); [http 3](#)).

Prostředí: Výzkum se uskutečnil v předem sjednaném termínu. Tanečník měl svůj výstup připravený, ale nejprve si jej několikrát v tanečním sále vyzkoušel.

Výsledky 4. případové studie:

JMÉNO INTERPRETA: PT

SMUTEK

- **Pohyb:**

1) Pohyb obecně: taneční pohyby probíhající vlnou: taneční chůze přes rond de jambe par terre en dedans (směr točení je „dovnitř“), jedna paže souhlasně opisuje půlkruh, změny épaulement; piruety en dedans (otočky na jedné noze směrem „dovnitř“) s jednou nohou opisující na zemi kružnici; stoj na místě, paže podél těla, hlava opisuje kružnici; mimika; lokomoce i pohyby na místě.

2) Prostorové elementy pohybu:

- a) linie – lomené, oblé, spirálovité
- b) velikost a směr – středně velké pohyby; dovnitř těla, do stran, k zemi
- c) vzorce – přímka, oblouk
- d) umístění v prostoru – po straně profilem k divákům, středové čelem k divákům
- e) úroveň – střední s poklesem v kolenou

3) Dynamické elementy pohybu:

- a) tenze / síla – mf
- b) rychlost – pomalé pohyby
- c) trvání – neměnná dynamika

- **Metaforý:** Smutek ho bolestně *rozrýval*. Měl *bolavou* mysl.
- **Zdrojové domény:** fyzická síla, nemoc

RADOST

• Pohyb:

1) Pohyb obecně: taneční pohyby probíhající vlnou: grand rond de jambe jeté en l'air (švihem nohy opsaný oblouk); piruety en dehors (směr točení je „ven“); battement developpé stranou na relevé (kroky s nástupy na pološpičku a se současným otevíráním druhé nohy stranou), paže se široce rozevírají; pirueta en dehors v attitude (jedna noha je zdvižená a pokrčená v kolenu) se záklonem a se zdviženou paží; piruety en dedans ukončené natažením obou paží do výšky; temps levé sauté v 1. arabesce na 90 stupňů; piruety en dehors; mimika; lokomoce i pohyby na místě.

2) Prostorové elementy pohybu:

- a) linie – oblé, lomené, spirálovité
- b) velikost a směr – středně velké pohyby, velké pohyby; ven z těla, do stran, do výšky
- c) vzorce – kružnice, přímka
- d) umístění v prostoru – středové čelem, profilem i zády k divákům
- e) úroveň – střední, vysoká

3) Dynamické elementy pohybu:

- a) tenze / síla – mf; f: expanze do prostoru na slovo „šťastná“
- b) rychlost – středně rychlé pohyby, rychlé pohyby
- c) trvání – proměnlivá dynamika

• **Metafory:** Byl *plný* radosti. *Ofoukl* ho šťastný *vítr*. Je *na vrcholku* štěstí. *Vyskočil si* radostí.

• **Zdrojové domény:** kapalina v nádobě, přírodní síla, nahoře, vznášení se

LÁSKA

• Pohyb:

1) Pohyb obecně: taneční pohyby probíhající vlnou: 1. arabeska na relevé, rozevřené paže; piruety en dehors; série piruet chaînés; krouživý pohyb paže do dálky; náznak konvenčního baletního gesta pro lásku: battement soutenu derrière, paže sevřené u

hrudníku, hlava i trup jsou skloněné, jedna paže mírně sevřená v pěst se otevírá od levého ramene do dálky; mimika; lokomoce.

2) Prostorové elementy pohybu:

- a) linie – lomené, oblé, spirálovité
- b) velikost a směr – středně velké pohyby; ven z těla i dovnitř těla, všemi směry
- c) vzorce – přímka
- d) umístění v prostoru – po straně profilem k divákům
- e) úroveň – střední s poklesem v kolenou

3) Dynamické elementy pohybu:

- a) tenze / síla – mf; p: na slova „miluji tě“
- b) rychlost – středně rychlé pohyby, pomalé pohyby
- c) trvání – zpomalování

• **Metafory:** *Jdi, kam tě srdce táhne. Pojal ji do svého srdce. Věnoval jí své srdce.*

• **Zdrojové domény:** cesta, jednota částí, božstvo

STRACH

• Pohyb:

1) Pohyb obecně: civilní běh vzad; taneční pohyby probíhající vlnou: výrazné pohyby paží (objímají hrudník); shrbená záda; piruety en dedans; plastické gesto: stoj, pokles v kolenou, skloněný trup, dlaně se dotýkají hlavy; mimika; lokomoce.

2) Prostorové elementy pohybu:

- a) linie – lomené, oblé
- b) velikost a směr – středně velké pohyby; dovnitř těla, k zemi, do stran
- c) vzorce – přímka
- d) umístění v prostoru – po straně i středové profilem, zády i čelem k divákům
- e) úroveň – střední s poklesem v kolenou

3) Dynamické elementy pohybu:

- a) tenze / síla – mf
- b) rychlost – středně rychlé pohyby, pak rychlé pohyby
- c) trvání – zrychlování

- **Metafory:** *Obklíčil ho strach. Div nezešílel strachy.*
- **Zdrojové domény:** skrytý nepřítel, šílenství

HNĚV

• Pohyb:

1) Pohyb obecně: taneční pohyby probíhající vlnou: výrazné pohyby paží všemi směry; piruety en dedans i en dehors; shrbený i vzpřímený trup; poklesy v kolenou i výstupy na pološpičky; krouživé pohyby hlavy i trupu; plastická gesta: stoj, předklon, náznaky „úderů“ do hlavy; stoj, předklon, hlava sevřená v dlaních; stoj, „úder“ pěstmi; mimika; pohyby na místě.

2) Prostorové elementy pohybu:

- a) linie – lomené, oblé, spirálovité
- b) velikost a směr – středně velké pohyby, velké pohyby; ven z těla i dovnitř těla, všemi směry
- c) vzorce – nezdůrazněné
- d) umístění v prostoru – středové čelem k divákům
- e) úroveň – střední s výstupy na pološpičky, s poklesem v kolenou

3) Dynamické elementy pohybu:

- a) tenze / síla – mf; f: expanze do prostoru na slova „nejde to“
- b) rychlost – středně rychlé pohyby, pak rychlé pohyby
- c) trvání – zrychlování

- **Metafory:** *Varí to v něm jako v přetopeném kotli. Hněv zalomcoval celým jeho tělem. Řádil jako rozumu zbavený.*
- **Zdrojové domény:** horká kapalina v nádobě, protivník v zápolení, šílenství

Shrnující závěr 4. případové studie

Zkušenostní zázemí jedince ovlivnilo jeho taneční projev natolik, že musel být zařazen do samostatné případové studie. Prošel dlouholetou praxí v divadle, během níž se setkal s taneční improvizací. Jeho pohybový rejstřík zaměřený na prvky klasického tance se během let obohatil o prvky moderních tanečních technik.

Jedinec vyjádřil všechny emoce převážně tanečními pohyby. Pokud se u něj objevila plastická gesta, splynula, narozdíl od předchozích skupin jedinců, s nepřetržitým tokem tanečních pohybů. Konvenční baletní gesto naznačil u **lásky**. Všechny výstupy se odehrávaly na středu předváděcího prostoru čelem, profilem a v případě **strachu** i zády k divákům. Tělo tvořilo lomené, oblé a spirálovité linie. Vzhledem k nedostatečné velikosti předváděcího prostoru se tanečník pohyboval po přímkách a po kružnicích. Základem provedení všech emocí se staly středně velké a středně rychlé pohyby ve střední úrovni. K přechodům mezi pohybovými úrovněmi a ke změnám v tenzi/síle pohybů docházelo téměř neznatelně. Udržoval převážně střední tělesné napětí.

Svou profesionální vyzrálost zvýraznil tím, že ve svém projevu vědomě spojoval směr točení piruet s charakterem emoce. Při **smutku** a **strachu** točil piruety en dedans. Jejich princip spočívá v tom, že tanečník točí směrem za stojnou nohou „dovnitř“. Tělo tak vyvolává dojem „schoulení se“ do sebe. Během **radosti** a **lásky** točil piruety en dehors, tedy směrem za kročnou nohou „ven“. Točení „po zádech“ budí dojem vstřícnosti a „otevření se“. Jako projev **hněvu** a pomyslné ztráty kontroly točil oba druhy piruet.

Nyní provedeme závěrečnou interpretaci zdrojových domén emocí prostřednictvím prostorových a dynamických elementů pohybů.

Smutek byl vyjádřen středně velkými a pomalými pohyby. Ty směřovaly k zemi, do stran a dovnitř těla. Jedinec se pohyboval ve střední úrovni a udržoval střední tělesné napětí. Uplatnily se zde domény **fyzická síla** a **nemoc**. Obě se vztahují k negativnímu hodnocení emoce a k působení síly přitahující tělo k zemi.

Radost projevil středně velkými až velkými pohyby. Narozdíl od smutku směřovaly pohyby do výšky, do stran a ven z těla. Udržoval střední tělesné napětí, ale nedokázal zabránit jeho pozvolné proměně ve zvýšené tělesné napětí. Ve středně rychlých až rychlých pohybech využil skoku, během kterého expandovalo napětí do prostoru a přidalo na intenzitě doméne **vznášení se**. S pohyby vzhůru souvisí také doména **nahore**, se směrem pohybů do stran **kapalina v nádobě**. Doména **přírodní síla** je spjata s velkou intenzitou pohybů vedoucí místy až ke ztrátě kontroly nad tělem.

Lásku charakterizovaly středně velké pohyby směřující ven z těla i dovnitř těla všemi směry. Pomalé až středně rychlé pohyby byly prováděny se středním tělesným napětím, které se v závěru emoce proměnilo, v souladu se zpomalením pohybů, v zeslabené tělesné napětí. Jedinec setrval ve střední pohybové úrovni zakončené mírným poklesem v kolenou. Tyto pohyby popsaly výrazy zařazené do domén **cesta**, **jednota** a **božstvo**. Ty souvisejí s výraznou lokomocí, s vedenými pohyby paží do dálky, s náznakem přiložení dlaně na srdce, se sklonem hlavy a s oddaným „věnováním srdce“.

Strach jej vedl ke středně velkým pohybům směrem dovnitř těla, k zemi a do stran. Středně rychlé pohyby se postupně zrychlovaly. Pohyboval se ve střední úrovni s náznakem přechodu do nízké úrovně a udržoval střední tělesné napětí. Domény **skrytý nepřítel** a **šilenství** souvisejí s aktivní a intenzivní reakcí na negativní podnět a se snahou „kamkoli utéct“.

Hněv rozproudil jeho krev natolik, že jeho středně velké až velké pohyby směřovaly k tělu i vyrážely do prostoru všemi směry. Jedinec se pohyboval na místě a ve střední úrovni s náznaky přechodů do vysoké i do nízké úrovně. Středně rychlé pohyby se postupně zrychlovaly, a tím způsobily proměnu středního tělesného napětí ve zvýšené s expanzí do prostoru. Nejlépe tyto pohyby vystihly domény **horká kapalina v nádobě**, **protivník** a **šilenství**. Ty jsou spojeny se zvýšenou intenzitou pohybů všemi směry, s náznakem nedostatku kontroly nad tělem a se závěrečnou expanzí tělesného napětí do prostoru.

Na **překvapení** zareagoval zastavením pohybů a rázným krokem vzad. Náhlou pasivitu jedince lze interpretovat jako důsledek působení **přírodní síly**.

Hanbu znázornil postojem s překříženýma nohama, se skloněnou hlavou a s pažemi volně podél těla. Tento postoj souvisí s podlehnutím **protivníkovi** a s touhou po **zmenšení se**.

Prokázalo se, že s prostorovými a dynamickými elementy pohybů jedince koresponduje nejen popis emocí pomocí metaforických výrazů, ale i charakteristické znaky a aspekty jejich zdrojových domén.

Závěr mnohopřípadové studie „Zatanči emoce“

Konceptualizace jazykového myšlení o emocích prostřednictvím metafor se projevila v podobě přímé souvislosti mezi prostorovými a dynamickými elementy pohybů, představovými schémata, metaforami a aspekty jejich zdrojových domén.

Všechny případové studie dokázaly, že s tělesností jsou spjata schémata **nádoba**, **síla** a **rovnováha**. Potvrdily tělesný základ koncepce strukturní metafor **ČLOVĚK JE NÁDOBA**, ontologických metafor **CITOVÉ STAVY JSOU ENTITY UVNITŘ ČLOVĚKA**, **CITOVÝ ÚČINEK JE FYZICKÝ KONTAKT** a základní orientační metafor **DOBŘÍ JE NAHOŘE–ŠPATNÝ JE DOLE**. K tělesnosti jako k jádru konceptuální soustavy se bezprostředně vztahovaly aspekty intenzita, pasivita, kontrola, hodnocení pozitivní–negativní a jednota.

Zkušenostní zázemí jedinců se odrazilo ve specifickém tanečním projevu každého z nich. Ovlivnilo je též využitím gest na úkor tanečních pohybů. Konvenční baletní gesta se objevila především u pozitivních emocí **radost** a **láska** a upozornila na fakt, že již samotný taneční projev lze hodnotit jako pozitivní skutečnost. Do plastických gest využitých u negativních emocí **smutek**, **strach**, **hněv** a **hanba** se výrazně promítly vrozené motorické reakce těla tak, jak jsou popisovány z pohledu psychologie. Práce s tenzí/sílou a úrovní pohybů se ukázala jako nejvíce závislá na taneční technice jedinců. Ti, kteří vycházeli z techniky klasického tance, se snažili stále udržovat normální tělesné napětí, a tím i kontrolu nad svými pohyby. Aspekt ztráty kontroly nad tělem, charakterizující například doménu **protivník**, se proto projevil, narozdíl od jedinců v 1. případové studii, především ve směru a velikosti pohybů.

Na taneční ztvárnění pěti základních emocí jsme aplikovali domény, které svými aspekty souvisely s prostorovými a dynamickými elementy pohybů. U jednotlivých emocí se v podobě spojujícího článku mezi všemi případovými studiemi nejčastěji vyskytly tyto domény:

Dole a nedostatek vitality/tepla vzhledem k negativnímu hodnocení SMUTKU a **fyzická síla/břemeno** v souvislosti s pasivitou jedince způsobenou vnější silou.

Vznášení se a nahoře jako pozitivní hodnocení a intenzita projevu RADOSTI, **vitalita a přírodní síla** ve spojitosti s intenzitou emoce a částečnou ztrátou kontroly nad ní. Doména **kapalina v nádobě** v souvislosti s intenzitou vnitřní síly, která způsobuje nedostatek kontroly nad tělem.

Božstvo, jednota a pouto jako výraz fyzické jednoty při projevu LÁSKY, **přírodní síla/žár** v souvislosti s intenzitou emoce a **cesta** s výrazným pohybem k cíli. Dále se prokázala oprávněnost výstavby většiny metafor LÁSKY na metonymickém principu „srdce“ jako konkrétního zástupce abstraktní entity.

Břemeno a nemoc reprezentovaly pasivitu a negativní hodnocení STRACHU, **skrytý nepřítel/protivník/rozdělené já** intenzivní pokusy o kontrolu nad emocí nebo ztrátu kontroly nad ní.

Horká kapalina v nádobě/žár a **protivník** vzhledem k intenzitě HNĚVU ústící k definitivní ztrátě kontroly nad tělem v podobě **šílenství**.

U dvou doprovodných emocí se prokázala pasivní reakce na PŘEKVAPENÍ jako na **přírodní sílu**. S HANBOU byly spojeny domény **protivník/břemeno** a **zmenšení se/ukrytí se před světem**.

Tímto výzkumem jsme na příkladu několika emocí prokázali, že metaforickou konceptualizaci zkušenosti skrze ukotvení našeho těla v prostoru lze objevit nejen v nonverbální komunikaci doprovázející mluvený projev a v koncepci znakových jazyků, ale také v uměleckém tanečním projevu.

Seznam literatury a pramenů

- Adshead, J. (ed.) (1988): *Dance Analysis. Theory and Practice*. London: Dance Books Ltd.
- Barker, G. (1999 [1995]): Použití kvalitativních výzkumných metod při postupech rychlého posuzování zneužívání drog ve společnosti. Přel. Ervin Široký. Brno, Boskovice: Sdružení Podané ruce, Nakladatelství Albert.
- Blasis, C. (1948 [cca 1830]): O pantomimě a studiu nutném pro její herce. Přel. M. A. Tymichová. Praha: Taneční listy.
- Brodská, B. (2000): Vybrané kapitoly z dějin baletu. Praha: AMU.
- Brodská, B. (2007): Romantický balet. Praha: AMU.
- Casasanto, D., Lozano, S. (2007): Meaning and Motor Action. *Proceedings of 29th Annual Conference of the Cognitive Science Society* (pp. 149-154). Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum Associates. [cit. 29. 6. 2008]. Dostupný z WWW: < <http://www.stanford.edu/class/linguist1/Rdgs/casasanto.pdf> >
- Cienki, A. (1998): Metaphoric Gestures and Some of their Relations to Verbal Metaphoric Expressions. In: Koenig, J. P. (ed.), *Discourse and Cognition: Bridging the Gap*. Stanford: CSLI Publications.
- Čermák, F. (2001): Jazyk a jazykověda. Praha: Nakladatelství Karolinum.
- Čermák, F., Hronek, J. a kol. (1983): *Slovník české frazeologie a idiomatiky. Přirovnání*. Praha: Academia. [SČFI I]
- Čermák, F., Hronek, J. a kol. (1988): *Slovník české frazeologie a idiomatiky. Výrazy neslovesné*. Praha: Academia. [SČFI II]
- Čermák, F., Hronek, J. a kol. (1994): *Slovník české frazeologie a idiomatiky. Výrazy slovesné I, II*. Praha: Academia. [SČFI IIIa, IIIb]
- Encyklopedický slovník češtiny* (2002): Eds. Karlík, P., Nekula, M. a Pleskalová, J. Praha: Nakladatelství Lidové noviny. [ESČ]
- Haller, J. (1977): *Český slovník věcný a synonymický*. III, rejstřík. Praha: Státní pedagogické nakladatelství.
- Hendl, J. (1999): Úvod do kvalitativního výzkumu. Praha: Nakladatelství Karolinum.
- Hendl, J. (2005): Kvalitativní výzkum. Základní metody a aplikace. Praha: Portál.

- Hogenová, A. (ed.) (1998): *Pohyb a tělo*. Výběr filozofických textů. Praha: Nakladatelství Karolinum.
- Hohler, V. (1998): Úvahy o estetice lidského těla. In: Hogenová, A. (ed.), *Pohyb a tělo*. Výběr filozofických textů. Praha: Nakladatelství Karolinum, s. 60-68.
- Honzl, J. (1956 [1940]): Pohyb divadelního znaku. In: Honzl J., *K novému významu umění*. Úvahy a programy z let 1920-1952. Praha: Orbis, s. 246-260.
- Janda, L. (2004 [2000]): Kognitivní lingvistika. Přel. L. Saicová Římalová. In: Saicová Římalová L. (ed.), *Čítanka textů z kognitivní lingvistiky I*. Praha: FF UK, Ústav českého jazyka a teorie komunikace, s. 9-58.
- Janeček, V. (1997): *Tělo a tanec*. Praha: AMU.
- Janoušek, I. (2001): *Gnozeologie komunikací*. Praha: Nakladatelství Karolinum.
- Jebavá, J. (1998): Lidské tělo a gesto jako estetické kategorie. In: Hogenová, A. (ed.), *Pohyb a tělo*. Výběr filozofických textů. Praha: Nakladatelství Karolinum, s. 69-70.
- Johnson, M. (1990 [1987]): *The Body in the Mind*. Chicago and London: The University of Chicago Press.
- Kaepler, A. L. (ed.) (2007): *Dance Structures. Perspectives in the Analysis of Human Movement*. Budapest.
- Keleman, S. (2005 [1985]): *Anatomie emocí. Emoce a jejich vliv na lidské tělo*. Přel. J. Lorenc. Praha: Portál.
- Kloubková, I. (1989): *Výrazový tanec v ČSR. Praha, Brno (1918-1945)*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství.
- Kol. autorů (2001): *Český taneční slovník. Tanec, balet, pantomima*. Praha: Divadelní ústav. [ČTS]
- Kövecses, Z. (2003 [2000]): *Metaphor and Emotion. Language, Culture, and Body in Human Feeling*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Kröschlová, J. (2002): *Výrazový tanec. Taneční tvorba*. Praha: IPOS-ARTAMA.
- Lakoff, G., Johnson, M. (2002 [1980]): *Metafory, kterými žijeme*. Přel. M. Čejka. Brno: Host.
- Lakoff, G. (2006 [1987]): *Ženy, oheň a nebezpečné věci. Co kategorie vypovídají o naší mysli*. Přel. D. Lukeš. Praha: Triáda.

Myslivečková, R., Hudáková, A., Vysuček, P. (2001): Barvy v českém znakovém jazyce. In: Vaňková, I. (ed.), *Obraz světa v jazyce*. Praha: FF UK, Ústav českého jazyka a teorie komunikace, s. 63-77.

Nakonečný, M. (2000): *Lidské emoce*. Praha: Academia.

Nebeská, I. (2005): Metafora a metaforičnost. In: Vaňková, I., Nebeská, I., Saicová-Římalová, L., Šlédrová, J.: *Co na srdci, to na jazyku*. Kapitoly z kognitivní lingvistiky. Praha: Nakladatelství Karolinum, s. 92-106.

Newmanová, B. (1999): *Baletní příběhy*. Přel. O. Michálková. Praha: OTTOVO nakladatelství.

Ondřej Boháč. [cit. 17. 6. 2008]. Dostupný z WWW:
< <http://www.pirueta.cz/index2.htm> > [http 2]

Ondřej Boháč. [cit. 17. 6. 2008]. Dostupný z WWW:
< <http://archiv.narodni-divadlo.cz/default.aspx?jz=cs&dk=Umelec>. > [http 3]

Pásková, O., Ždichyncová, V. (1983): *Základy klasického tance*. I, II. Praha: Státní pedagogické nakladatelství.

Pásková, O., Ždichyncová, V. (1986 [1976]): *Základy klasického tance*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství.

Patočka, J. (1995): *Tělo, společenství, jazyk, svět*. Praha: ISE.

Pavis, P. (2003 [1996]): *Divadelní slovník*. Přel. D. Jobertová. Praha: Divadelní ústav.

Pavlovský, P. (2004): *Základní pojmy divadla. Teatrologický slovník*. Praha: Libri, Národní divadlo.

Pinc, Z. (1998): K výměru trojího pohybu u Jana Patočky. In: Hogenová, A. (ed.), *Pohyb a tělo*. Výběr filozofických textů. Praha: Nakladatelství Karolinum, s. 11-16.

Pitřha, P. (1998): O těle. In: Hogenová, A. (ed.), *Pohyb a tělo*. Výběr filozofických textů. Praha: Nakladatelství Karolinum, s. 53-57.

Ralph, R. (1985): *The Life and Works of John Weaver*. London: Dance Books Ltd.

Rýdl, M. (1998): Pohyb jako zprostředkující článek mezi biologickou a společenskou determinovaností člověka. In: Hogenová, A. (ed.), *Pohyb a tělo*. Výběr filozofických textů. Praha: Nakladatelství Karolinum, s. 6-10.

Saicová-Římalová, L. (2007): K jazykovému obrazu strachu v češtině. In: Šlédrová, J. (ed.), *Obraz světa v jazyce II*. Praha: FF UK, Ústav českého jazyka a teorie komunikace, s. 13-18.

- Stuchlíková, I. (2007 [2002]): *Základy psychologie emocí*. Praha: Portál.
- Sweetser, E. (1998): Regular metaphoricity in gesture: bodily-based models of speech interaction. In: *Actes du 16e Congrès International des Linguistes* (CD-ROM), Elsevier.
- Šůchová, L. (2007): *Metafora v českém znakovém jazyce*. Diplomová práce. Praha: FF UK Ústav českého jazyka a teorie komunikace.
- Taneční improvizace – seminář 1. [cit. 17. 6. 2008]. Dostupný z WWW: <http://studijniplany.amu.cz/cs/predmet107TIS1.html> [http 1]
- Tarasov, I. N. (1983): *Klasický tanec*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství.
- Thagard, P. (2001 [1996]): *Úvod do kognitivní vědy. Mysl a myšlení*. Přel. A. Markoš. Praha: Portál.
- Vaňková, I. (1996) : *Mlčení a řeč*. Praha: ISV.
- Vaňková, I. (2005a): Antropocentrismus jako perspektiva jazykového obrazu světa. In: Vaňková, I., Nebeská, I., Saicová-Římalová, L., Šlédrová, J.: *Co na srdci, to na jazyku*. Kapitoly z kognitivní lingvistiky. Praha: Nakladatelství Karolinum, s. 59-66.
- Vaňková, I. (2005b): Srdce to lidské. (K jazykovému obrazu srdce v češtině). In: Vaňková, I., Nebeská, I., Saicová-Římalová, L., Šlédrová, J.: *Co na srdci, to na jazyku*. Kapitoly z kognitivní lingvistiky. Praha: Nakladatelství Karolinum, s. 247-264.
- Vaňková, I. (2007a): *Nádoba plná řeči. Člověk, řeč a přirozený svět*. Praha: Nakladatelství Karolinum.
- Vaňková, I. (2007b): Řeč, která mluví (Řeč–langage jako východisko kognitivnělingvistického zkoumání konceptualizace řeči v českém obrazu světa). In: Šlédrová, J. (ed.), *Obraz světa v jazyce II*. Praha: FF UK, Ústav českého jazyka a teorie komunikace, s. 7-12.
- Vaňková, I., Nebeská, I. (2005a): Interdisciplinární kontexty. In: Vaňková, I., Nebeská, I., Saicová-Římalová, L., Šlédrová, J.: *Co na srdci, to na jazyku*. Kapitoly z kognitivní lingvistiky. Praha: Nakladatelství Karolinum, s. 17-24.
- Vaňková, I., Nebeská, I. (2005b): Pojetí jazyka a jazykovědy. In: Vaňková, I., Nebeská, I., Saicová-Římalová, L., Šlédrová, J.: *Co na srdci, to na jazyku*. Kapitoly z kognitivní lingvistiky. Praha: Nakladatelství Karolinum, s. 24-34.
- Veale, T. (1996): *Metaphor, Memory and Meaning*. A PhD thesis on the conceptual treatment of Metaphor. [cit. 29. 6. 2008]. Dostupný z WWW: <http://afflatus.ucd.ie/thesis/index.html> >
- Véle, F. (1998): Pohyb po stránce obecné. In: Hogenová, A. (ed.), *Pohyb a tělo*. Výběr filozofických textů. Praha: Nakladatelství Karolinum, s. 21-23.

Warren, G. W. (1989): *Classical Ballet Technique*. Tampa: University of South Florida Press.

Wierzbicka, A. (1992): *Emotions Across Cultures*. In: Wierzbicka A., *Semantics, Culture and Cognition*. New York - Oxford: Oxford University Press, s. 119-179.

Zaorálek, J. (1963): *Lidová rčení*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd. [LR]

Prameny:

Lövenskjold, H. (1963): *La Sylphide*. Videozáznam představení The London Festival Ballet, choreografie P. Schaufuss podle A. Bournonvilla.

Dostupný ve videotéce Divadelního ústavu (signatura KF-0594) a na Katedře tance HAMU.

Lövenskjold, H. (1977): *La Sylphide*. Videozáznam představení The Royal Danish Ballet, choreografie A. Bournonville, režie T. Grimm.

Dostupný ve videotéce Divadelního ústavu (signatura KF-0594) a na Katedře tance HAMU.

Příloha č. 4: audiovizuální záznamy tanečních výstupů.

Schneitzhoeffler, J. M. (2004): *La Sylphide*. Videozáznam představení Opéra de Paris Garnier, choreografie P. Lacotte.

Dostupný ve videotéce Divadelního ústavu (signatura KF-0567; DV-1041) a na Katedře tance HAMU.

Summary

The first part of this dissertation focused on the summary of the theory by Z. Kövecses realized in his book *Metaphor and Emotion* in order to comprehend and structure metaphoric linguistic expressions of anger, fear, happiness, sadness, love, surprise and shame in the Czech language. These assumptions made a thesis for an experiment with four groups of dancers.

The experiment investigated relations between dance movements and the aspects of the core domains of sadness, happiness, love, fear and anger. It showed that spatial and dynamic elements of dance movement involve aspects of intensity, passivity, control, positive–negative evaluation, non-physical unity and progress in the core domains represented by up-down orientation, fluid in a container, natural/physical force, an opponent, deity, unity and a journey. It validated the meaning of emotions emerging in bodily experiences in which we find our way within our environment.

Příloha č.1: Písemné zadání úkolu pro tanečníky

Libuše Hronková – Zatanči emoce

(podklady pro diplomovou práci v oboru Český jazyk a literatura na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy)

Milí tanečníci,

velmi Vás prosím o poskytnutí stěžejního materiálu pro svou diplomovou práci, ve které se budu zabývat vztahem tanečního projevu a kognitivní lingvistiky.

Tato věda tvrdí, že to, jak mluvíme a jak přemýšlíme o významu slov, vychází z naší tělesnosti. Tedy z toho, jak se pohybujeme, jak slova cítíme svým tělem. Budu velmi ráda, když mi zatančíte cokoli, co si nejčastěji vybavíte pod těmito klíčovými slovy/emocemi: smutek, radost, láska, strach a hněv; popřípadě doprovodnými emocemi (překvapení, hanba aj.).

Vybrala jsem si Vás, tanečníky, protože Vám je vlastní vyjadřovat se svým tělem a navíc je Váš pohyb estetický. Soustřeďte se, prosím, na význam slov a zvukovou nahrávku berte jen jako rytmickou pomůcku. Případné dotazy ráda zodpovím na emailu **lubussa@seznam.cz**.

Milí tanečníci, předem Vám děkuji za spolupráci. Svou účastí podpoříte nejen mou práci, ale pomůžete také zviditelnit české taneční umění!

Libuše Hronková

TEXT:

Smutně jsem se procházela kolem říčky. Měla jsem melancholickou náladu. Ani pohled na vodní hladinu mě nezavil smutku. Toužila jsem prožít něco neobyčejného. Zahleděla jsem se do vlnek pohupujících se po hladině. Viděla jsem se v nich jako v zrcadle. Jako bych byla jednou z nich. Rozveselilo mě to. Měla jsem v tu chvíli opravdu radost. Ano, byla jsem přímo šťastná!

Najednou se v dálce objevila známá postava. Překvapilo mě to. Jsi to ty? Nastává pro mě významná chvíle. Konečně můžu projevit své city a říct ti, jak tě mám ráda. Mám tě moc ráda! Miluji tě! Počkej, neodcházej, neodcházej! Jsem odmítnuta. Je mi hanba. Stydím se.

Náhle zahřmělo. Obávám se, že se stane něco zlého. Setmělo se. Mám strach. Bojím se. Netuším, co se děje. Znervózňuje mě to. Jsem rozčilená. Můj strach se proměňuje v hněv. Zlobím se na sebe, protože se snažím uklidnit, ale nejde to.

Zastav se. Rozhlédni se a přemýšlej. Vždyť svítí sluníčko! Asi se ti to všechno jen zdálo.

Příloha č. 2: Geneze textu „Zatanči emoce“

Na základě své praktické zkušenosti s klasickým i moderním tancem a přirozené schopnosti taneční improvizace jsem vytvořila text s názvem *Zatanči emoce*. Za jeho ústřední téma jsem si vybrala pět základních emocí: **smutek, radost/štěstí, lásku, strach a hněv**.

Každou z nich jsem popsala několika synonymy, a to v takovém pořadí, aby se míra emoce v nich obsažená stupňovala. K tomuto popisu jsem záměrně nepoužila ani jedno slovo navádějící k určitému pohybu, k orientaci v prostoru či bezprostředně odkazující na nějakou část těla. Slovesa evokující pohyb jsem zařadila pouze na začátek a na konec textu. Chtěla jsem tím tanečnickům pomoci překonat prvotní ostych a okamžitě je vybídnout k pohybu. Na závěr textu jsem jim naopak chtěla dát impuls k ukončení pohybu a k odreagování se po výkonu.

Aby měli tanečníci dost času emoci pohybově ztvárnit, zařadila jsem do textu tzv. přechodové pasáže. Tanečníci dostali za úkol soustředit se pouze na pět jmenovaných emocí. Přechodové pasáže mohli využít k tomu, aby v nich dotančili předcházející emoci nebo aby začali přecházet do emoce následující.

Do přechodových pasáží jsem záměrně zařadila ještě další emoce. Předpokládala jsem, že přestože jsem jim nevěnovala v textu dostatek prostoru a v zadání úkolu jsem je označila jen za „doprovodné“, někteří tanečníci na ně zřetelně pohybově zareagují. Tato reakce pro mě není stěžejní, stejně jako pro mě nejsou důležitá jasně rozeznatelná pohybová ztvárnění významu dalších slov v přechodových částech.

Celý text jsem vytvořila v uměleckém stylu. Jednotlivé emoce jsem spojila do krátkého příběhu. Touto dějovou linií jsem nechtěla tanečnický omezovat. Naopak jsem jim chtěla usnadnit nezvyklý a těžký úkol – zatančit bez hudby. Absenci rytmické stránky jsem se snažila nahradit dynamikou a melodií přednesu. Délku textu jsem přizpůsobila průměrné délce technicky středně náročného tanečního sóla.

V textu jsem tanečnickům pro lepší orientaci zvýraznila věty popisující pět základních emocí:

SMUTEK: Smutně jsem se procházela kolem říčky. Měla jsem melancholickou náladu. Ani pohled na vodní hladinu mě nezbavil smutku.

RADOST: Viděla jsem se v nich jako v zrcadle. Jako bych byla jednou z nich. Rozveselilo mě to. Měla jsem v tu chvíli opravdu radost. Ano, byla jsem přímo šťastná!

LÁSKA: Jsi to ty? Nastává pro mě významná chvíle. Konečně můžu projevít své city a říct ti, jak tě mám ráda. Mám tě moc ráda! Miluji tě!

STRACH: Náhle zahřmělo. Obávám se, že se stane něco zlého. Setmělo se. Mám strach. Bojím se.

HNĚV: Jsem rozčilená. Můj strach se proměňuje v hněv. Zlobím se na sebe, protože se snažím uklidnit, ale nejde to.

Stejně jako přechodové pasáže jsem doprovodné emoce v textu nezvýraznila. Zajímala mě však náhodná reakce na dvě z nich:

PŘEKVAPENÍ: Najednou se v dálce objevila známá postava. Překvapilo mě to.

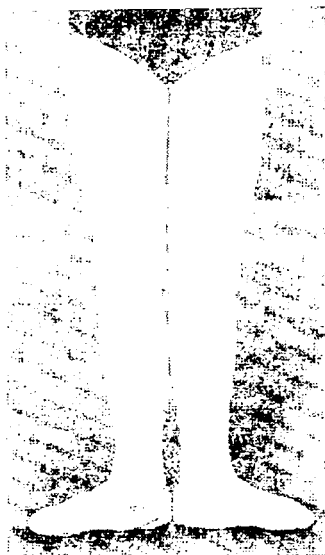
HANBA: Jsem odmítnuta. Je mi hanba. Stydím se.

Tímto způsobem vytvořený text jsem společně s jeho zvukovým záznamem předložila k zatančení čtyřem skupinám tanečníků.

Příloha č. 3: Základní pozice dolních končetin a některé pózy v klasickém tanci

Pozice dolních končetin v klasickém tanci (Pásková O., Ždichyncová, V. (1986 [1976]): Základy klasického tance. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, s. 16.)

I. p.

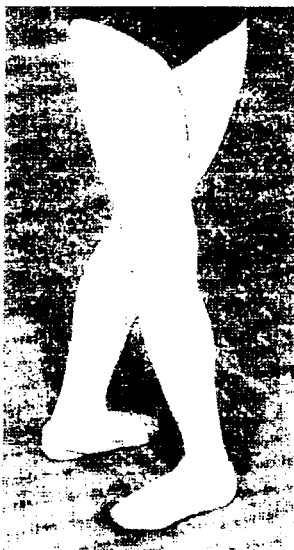
II. p.

III. p.

IV. p.

5 Pozice dolních končetin

Některé pózy klasického tance (Pásková O., Ždichyncová, V. (1986 [1976]):
Základy klasického tance. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, s. 116-117.)

PÓZY

Póza v klasickém tanci vychází z pozic dolních a horních končetin, ale je dotvořena polohou trupu, ramen, obrátů a sklony hlavy a umístěním v prostoru. Při výuce se musíme zaměřovat i na plastičnost pózy. Tato plastičnost je závislá na celkové pružnosti těla, na pohybu horních končetin v zápěstí, v loketním a v ramenním kloubu, na držení hlavy i trupu, vytočení dolních končetin, pružnosti kolenních kloubů a nártu a v neposlední řadě na prstech nohy i ruky.

Během vývoje techniky klasického tance se podobně jako pozici dolních končetin a port de bras ustálily i pózy do přesně stanovených forem, které dotvářejí styl klasického tance. Při výuce je nutné tuto formu přesně dodržovat. Musíme si uvědomit, že v pózách není nic náhodného, že všechno je pevně stanoveno podle principů klasického tance.

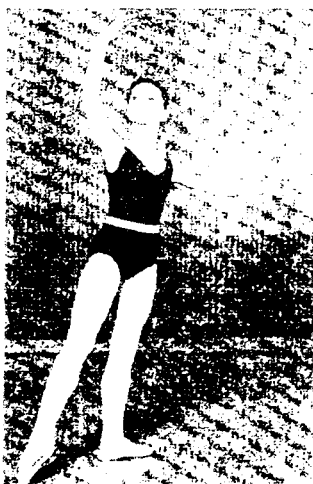
46 Pózy ■ terre

póza croisée devant

à la seconde

écartée devant

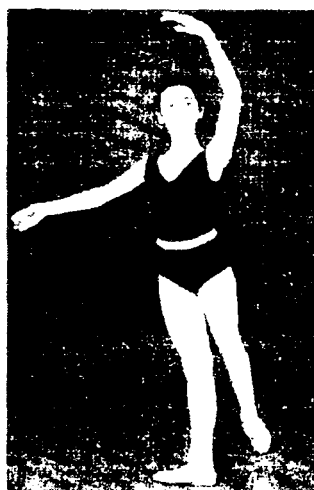
écartée derrière

croisée derrière

poza effacée devant

effacée derrière

I., II., III. arabesque

Příloha č. 4: Vysvětlivky k přiloženému DVD

Analyzované výstupy jsou zaznamenány na přiloženém DVD. Číslo kapitol/výstupů korespondují se jmény jedinců tímto způsobem:

1. případová studie: analyzovaná osoba je v popředí uprostřed.

- 1. – HAMU 1**
- 2. – HAMU 2**
- 3. – HAMU 3**
- 4. – HAMU 4**
- 5. – HAMU 5**
- 6. – HAMU 6**

2. případová studie

- 7. – TK 1**
- 8. – TK 2**
- 9. – TK 3**
- 10. – TK 4**

4. případová studie

- 11. – PT**

3. případová studie

- 12. – TK 5**
- 1. (druhá strana menu) – TK 6**
- 2. (druhá strana menu) – TK 7**
- 3. (druhá strana menu) – TK 8**